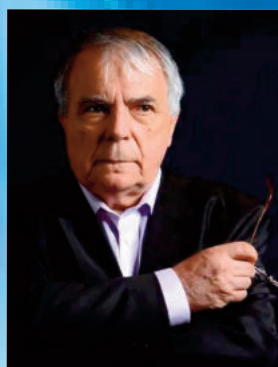

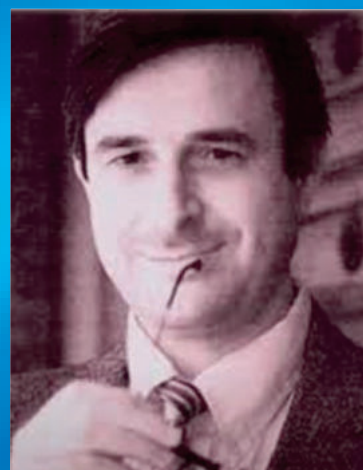
Nicolae Manolescu și cele „două critici” (I)

Adrian Dinu RACHIERU (p.18)

Adina BARDAȘ
în dialog cu
Grigore Ilisei (p.12-14)

Două paradigme ale cunoașterii. Modelul Culianu

SUPLIMENTUL ZIGURAT

Carmen-Maria MECU
și
Nicolae MECU

Liviu Ioan STOICIU Poeții noștri au un cuvânt greu de spus	3
Constantin COROIU Jurnalul și a doua istorie a lumii	4
Vasile FLUTUREL Lumini benefice pentru literele românești	5
Virgil DIACONU <i>Poesis</i> Prințesa	5
Gellu DORIAN Nu vă tăiați craca de sub picioare	7
Constantin CUBLEȘAN „Toamna eu sunt un bărbat fericit”(Aurel Dumitrașcu)	9
Al. CISTELECAN Poezia inter arme	10

Dionisie VITCU Corneliu Ștefanache citit din cutia poștală	11
Liviu ANTONESEI Un thriller excepțional	11
Cristina SCARLAT Constantin Virgil Gheorghiu, poetul	15
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XX)	16
Nicolae TZONE Un articol greu, din 1924: „Modernism și tradiție”. Apogeul <i>Contimporanului</i>	19
Livia COTORCEA Cehov și imaginea omului	22-23
Constantin PRICOP Fond autohton – valori universale	24

„Fatalitatea, când o vedem oriunde, e sigur o formă a neputinței noastre” - **POMPILIU CONSTANTINESCU**

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Florin Faifer, Vasile Fluturel, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Nicolae Mecu, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Ioan Răducea, Cristina Scarlat, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU Poezii noștri au un cuvânt greu de spus 3

Nicolae PANAITE Despre meandrele libertății 3

Constantin COROIU Jurnalul și a doua istorie a lumii 4

Leo BUTNARU Chagall ceasul cu (cuc) corb sau ceva ce nu intră în nicio formulă 4

Vasile FLUTUREL Lumini benefice pentru literele românești 5

Virgil DIACONU *Poesis* Prințesa 6

Gellu DORIAN Nu vă tăiați craca de sub picioare 7

Dan Bogdan HANU Suburbii subterane 7

Diana VRABIE Feminismul Hortensiei Papadat-Bengescu 8

Ioan ȚICALO Prostul 8

Constantin CUBLEȘAN „Toamna eu sunt un bărbat fericit”
(Aurel Dumitrașcu) 9

Daniel Ștefan POCOVNICU Bunul-simț ca paradox 10

Al. CISTELECAN Poezia inter arme 10

Dionisie VITCU Corneliu Ștefanache citit din cutia poștală 11

Liviu ANTONESSEI Un thriller excepțional 11

Adina BARDAȘ În dialog cu **Grigore Ilisei** 12-14

Cristina SCARLAT Constantin Virgil Gheorghiu, poetul 15

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000.
Jurnal epistolar (XX) 16

Costel STANCU Cuiul sărit din palmă 17

Alexandru CAZACU O torță pentru retragere 17

Adrian Dinu RACHIERU Nicolae Manolescu
și cele „două critici” (I) 18

Nicolae TZONE Un articol greu, din 1924: „Modernism și tradiție”. Apogeul *Contimporanului* 19

Traian LAZĂR Autoportret de grup 20

Ionel BOSTAN Rivalitate la Zootehnie 21

Ioan RĂDUCEA Întreg de țară 21

Emanuel VASILIU Va curge sânge 21

Livia COTORCEA Cehov și imaginea omului 22-23

Constantin PRICOP Fond autohton – valori universale 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com
www.exprescultural.ro
facebook.com/exprescultural
ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar
revista pot depune sumele în contul
RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției
din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

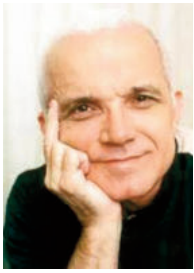
Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu fotografii
ale lui Ioan Răducea

***Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor**

***Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

Liviu Ioan STOICIU

Poeții noștri au un cuvânt greu de spus

Cuvântul scris în limba română – câtă expresivitate capătă el dacă încape pe mâna poetului. Câtă semnificație, cât sens, câte cercuri magice deschide și închide... Dulce și binecuvântată limbă română. Câte înțelesuri și subînțelesuri are cuvântul de limbă română. „La început a fost cuvântul... (așa începe Evanghelia lui Ioan) și cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era cuvântul”... Mai mult de dragul „jocului de cuvinte”, nu văd ce ar strica să citez aici o înșiruire de Cuvinte, să le recitesc și reconstituez, să mă mai minunez o dată de flexibilitatea și talentul în sine lingvistic al unității de bază a vocabularului nostru românesc. Legat de Cuvânt (de Dumnezeu, nu?): *are un cuvânt greu; a nu găsi cuvintele; cu alte cuvinte; cuvânt înainte; purtător de cuvânt; în toată puterea cuvântului; într-un cuvânt; a lua cuvântul; cuvânt de ordine; cuvânt de onoare; om de cuvânt; a crede pe cuvânt; a-și spune cuvântul; nu ies din cuvântul lui; a-i da cuvântul; a se ține de cuvânt; pe drept cuvânt; sub nici un cuvânt; are cuvântul; pe cuvânt; cuvinte încrucișate; cu alte cuvinte; cuvânt-cheie; a pune o vorbă bună pe lângă cineva; cuvânt în doi peri. A fi în stare să-ți exprimi inspirat gândurile prin cuvinte; a avea facultatea de a*

te exprima prin viu grai, a cuvânta, a declara, a grăi, a spune, a vorbi, a zice; a-ți da de gol gândul prin grai și a comunica, a enunța, a expune. Ce e cuvântul scris (cuvântelul, termenul, verbul, vocabula, vorbulița, vorbișoara, zicerea, spusa, glosa)? Termen, vorbă, verb, vocabulă, zicere, glas, grai, limbă, parolă, vorbire, voroavă; acord, aranjament, cauză, combinație, considerent, contract, convenție, informație, înțelegere, învoială, învoire, legământ, mobil, motiv, pact, pricină, prilej, rațiune, știre, temei, tranzacție, veste, oralitate, zvon; angajament, asigurare, făgăduială, făgăduință, legământ, promisiune, viziune, parolă, promitere. „Întovărășind, de obicei, lucrurile, obiectele, obiceiurile, cuvintele

iradiază (se propagă) din anumite centre (vetre folclorice și etnografice)”... A fi în toată puterea cuvântului! Adio, și n-am cuvinte! Frumoasă limbă!

Avem o piață a cuvintelor de limbă română pentru scriitori? Îndeosebi pentru poeți, la care expresivitatea dă tonul marii originalități (cuvântul ales, „potrivit”, care face stilul). Piață la care se cumpără și se vinde, se face industrie și agricultură (o dată ce toate sunt cuvinte) – la masa de scris. Iei o mașinuță stricată și o creangă verde (abia ruptă din pomul cu mere), „să zicem”, și le faci să vorbească; reunindu-le, eventual, „artis-tic”... Cuvintele te ridică și cuvintele te coboară. Cum ne influențează traiul de zi cu zi cuvintele? Că suntem ce gândim (gândim cuvinte), nu mai e un paradox. Cel mai dificil e pentru cel cu pozitivitate negativă (conform noii mode psihoterapeutice; trebuie să gândești pozitiv dacă vrei să fii fericit, să supraviețuiești o sută de ani; livresc). Probabil că și posteritatea scriitorilor ține cont de înnobilarea cuvintelor scriitorului, cât a fost în viață – o fi având și posteritatea regulile ei, dacă înnobilarea asta a fost pozitivă sau negativă, cât bați câmpii... Ce e și cu viața asta a cuvintelor de limbă română în literatura noastră. A cuvintelor poezilor români, „cum spun”, a celor aflați în avangarda literaturii

dintotdeauna... Avem trei mari „principate mari și late” (după mintea postistoriei noastre), unite – Moldova, Țara Românească și Transilvania (în care e inclus Banatul istoric), oare cum s-au împărțit cuvintele la poeții lor? Mă rog, nu atât cuvintele, cât ideile „pe care le exprimă cuvintele”, harul, gândurile ascunse... Fac un experiment, am la îndemână lista celor 32 de poeți laureați ai Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia, cum e împărțit talentul „cuvântului poetic” (cel binecuvântat, „care exprimă adevărul”) în România de azi? Am avut o surpriză, ținând cont de locul de naștere al celor 32 de poeți. Știți cine e pe primul loc la laureați ai acestui mare premiu? Banatul (ținând cont că e o parte din Transilvania istorică, trei județe de zi; față de cele trei mari principate): are nu mai puțin de șase mari poeți recunoscuți! Anume: Petre Stoica (născut Jimbolia, județul Timiș), Ana Blandiana (Timișoara), Dorin Tudoran (Timișoara), Ștefan Augustin Doinaș (Arad), Angela Marinescu (Arad), Șerban Foartă (Drobeta Turnu Severin)! Aici, în Banatul istoric a fost concentrat cuvântul liric de limbă română? Sunt personalități poeticești, dacă te uiți la numele celor șase, mai diferite și mai semnificative

în subtext decât la... alții? E la egalitate cu poeții laureați născuți la București (dar se compară Bucureștiul, la nivel de populație, cu populația Banatului istoric?): Gellu Naum, Mircea Ivănescu, Constanța Buzea, Ilie Constantin, Gabriela Melinescu, Mircea Cărtărescu. Sigur, mai corect ar fi să fac toată această statistică pe familia de origine a poezilor laureați, nu pe locul de naștere (care nu o dată s-a dovedit a fi aleatoriu; eu, de exemplu, m-am născut într-un canton CFR din comuna Dumbrava Roșie, la cinci kilometri de Piatra Neamț, pe când tata era detașat pe șantierul căii ferate care se construia în

1950 spre Bicăz; dar casele părintești ale părinților mei erau în Adjud și Adjuda Vechi; lasă că n-am stat la acest canton în care m-am născut decât un an). Acum, să o iau băbește, cum s-a repartizat cuvântul poezilor laureați ai celui mai important premiu acordat în România: Transilvania (în care am inclus și Banatul istoric) ocupă primul loc, are opt mari poeți născuți aici: Adrian Popescu (Cluj), Dinu Flămând (Bistrița Năsăud), Ion Mircea (Harghita Sărmaș), Ion Mureșan (Cluj), Aurel Pantea și Vasile Dan (amândoi născuți Mureș Chețani) și Marta Petreu (Cluj), Ion Pop (Maramureș). Dacă includem și poeții Banatului istoric, deci, avem 14 poeți! Față de 9 poeți moldoveni (din ei, trei sunt născuți în Moldova istorică: Emil Brumaru la Cimișlia, Cezar Baltag la Hotin și Gheorghe Griguru la Soroca): Mihai Ursachi (Iasi), Cezar Ivănescu și Cristian Simionescu (Bârlad), Nicolae Prelipceanu (Suceava), Liviu Ioan Stoiciu, Ovidiu Genaru (Bacău). La fel câți are și Țara Românească, nouă (adăugând cei șase bucureșteni): Ileana Mălăncioiu (Argeș), Mircea Dinescu (Slobozia), Gabriel Chifu (Calafat). Am făcut aici un exercițiu de admirație – poeții noștri de limbă română au un cuvânt greu de spus.

Nicolae PANAITE

Despre meandrele libertății

Vreo patru decenii la rând, postul de radio Europa Liberă a adus în casele noastre realitatea din țară așa cum o simțeam și-o trăiam. Mass media de la noi, atunci, se știe, era aservită puterii. Majoritatea știrilor și emisiunilor prezentau marile realizări ale momentului, uitând premeditat de nivelul de trai scăzut al românilor și de lipsa libertăților. Vocile Europei Libere au fost unice, cu timbre, flexiuni și inflexiuni specifice fiecărui redactor. Siguranța, precizia și dicțiile cursive și clare ușurau percepția ascultătorului. Textele ce le ascultam erau rodul documentărilor și lecturilor atente ale cărților, revistelor ce le primeau, dar și ale întâlnirilor și convorbirilor cu acei conaționali care reușeau să treacă frontiera. Au fost scriitori și jurnaliști, dar și români de alte profesii care reușeau, uneori cu mare riscuri, să întrecă vigilența vameșilor și a celorlalți salariați de la frontierele României. Cărțile, revistele, ziarele și scrisorile ce le dețineau românii care reușeau să plece în vest, erau trecute în categoria obiectelor interzise a fi scoase din țară. Astfel, aveau același regim de pericolozitate ca al materialelor inflamabile sau al armelor de foc. Comentariile de la Europa Liberă, prin vocile de neuit ale unor personalități ca Monica Lovinescu, Nicolae Constantin Munteanu și Emil Hurezeanu, aveau în țară cei mai mulți ascultători. Astfel, realitatea românească ajungea să fie cunoscută fără falsuri în vestul Europei. Redactorii Europei Libere și-au asumat conștient un mare risc încă din start. Această primejdie i-a însoțit până în decembrie 1989. La microfonul Europei Libere au fost difuzate multe subiecte fierbinți din România comunistă. Aceste realități crunte, regimul de atunci nu dorea să fie cunoscute dincolo de hotare. Pentru curajul lor de a prezenta materiale fără cosmetizări și edulcorări, așa cum și-ar fi dorit orînduirea, unii redactori au fost victimele unor atacuri puse la cale din țară, suferind nemiloase și înfiorătoare lovituri din partea agenților speciali ai puterii de atunci, trimiși în vest ... S-a dorit, astfel, eliminarea redactorilor incozi din grila de programe, dar și exterminarea lor fizică.

Emisiuni întregi, unele chiar reluate, au fost despre desființarea unor sate și migrarea tinerilor, dincolo de normalul ei, prin anii '70, de la sat la oraș, lipsa alimentelor de bază necesare unei sănătoase nutriții, trecerea frontierei cu mari riscuri a unor români însetați de libertate, miile de mame decedate în urma avorturilor clandestine, cenzurarea cărților, lipsa libertății de a circula, colectivizarea țării făcută brutal de un executiv bolșevizat care a scăzut nivelul de trai, generînd vizibil degradarea existenței... Regimul comunist a fost unul restrictiv și opresor în mai toate domeniile vieții de la noi; nu dorea ca realitățile crîncene din țară să fie cunoscute dincolo de hotare. Un simplu raționament ne arată că atunci cînd într-un recipient presiunea e mare, iar supapele nu sunt pe măsură, mai devreme sau mai târziu, toată instalația va exploda.

Astăzi, o fantomă ce o credeam moartă, avînd însă o altă manie, văd că se mișcă și se ridică pe verticală: așa-zisul curent progresist.

Prin natura noastră, noi, oamenii, evităm suferința. Nu am înțîlnit niciodată pe cineva care să-mi zică cu bucurie că se duce la dentist să facă un tratament de canal fără anestezie. Mai mult: am fost potoliți destul de prosperitate și de libertatea de credință. Ar trebui să fim recunoscători pentru tot ceea ce este bun, dar nu trebuie să neglijăm pericolul ca sistemul nostru imunitar și spiritual să fie slăbit de „prea multe lucruri bune”. În plus, suntem invadați, conștient sau inconștient, de spiritul vremii în care trăim o perioadă marcată astăzi de influența tot mai mare a neomarxismului. A fi „om” este considerat un termen suspect în zilele noastre. Oricine ia o poziție clară împotriva spiritului momentului este trecut rapid prin moara ideologică și mediatică, fiind etichetat imediat ca extremist sau tangențial corectitudinii politice. Așadar, este nepotrivit să taci și să te adaptezi acestor atacuri. Ralf Schuler, de la revista *Bild*, a evidențiat acest spirit al vremii: fie că este vorba de LGBTQ, gen și transexuali, climă, corona și alte problematice, cine nu merge în același pas ideologic este stigmatizat instantaneu. Schuler face paralele cu nazismul și socialismul din Germania interbelică.

Desigur, ar trebui să fim înțelepți, nu neîndemînatici sau nechibzuți. Vrem să-i cîștigăm pe oameni, dar acest lucru nu înseamnă sub nicio formă că ar trebui să punem sub tăcere adevărul doar pentru că poate provoca o reacție adversă puternică. Mai avem, oare, curajul să vorbim despre bine și rău, despre mîntuire și condamnare, despre păcat și iertare? O astfel de înțelegere și perspectivă corectă se dovedesc rapid în dialogurile pe care le purtăm pe marginea acestor subiecte cu semenii noștri.

În acest context să ne gîndim la apariția și influența New Age, a neo-marxismului și a feminismului asociat. Între anii 1970-1990 au fost scrise multe cărți lămuritoare în această privință, acolo unde astăzi există din ce în ce mai mult doar o ridicare indiferentă din umeri și o retragere din dezbatere. Un cîmp de luptă care a fost acum aproape părăsit include tehnica imaginii de grup, cunoscută și sub numele de psihonautică sau psihotehnică, ce vizează schimbarea comportamentului, a sistemului de valori și al atitudinii participanților în general.

Tare mi-e teamă că azi, chiar dacă s-ar înființa mai multe posturi de radio în Uniunea Europeană sau în America, precum a fost odinioară Europa Liberă, care să dezavueze inechitățile și exagerările ce le fac astfel de curente, nu ar putea nici măcar să încetinească tendința de acum a degradării vieții.

Jurnalul și a doua istorie a lumii

„Dacă cineva ar începe să-și noteze existența zilnic și bogat, de la 15 ani, ca Maiorescu și ar duce-o așa 50 de ani, lucrul ar fi extraordinar, chiar când omul ar fi mediocru” - nota Călinescu în minijurnalul său apărut pentru prima dată în 1979 într-un volum de *Scrisori și documente*. Un jurnal ce cuprinde, din păcate, foarte puține și sporadice însemnări. Ar trebui să observăm însă că cineva care ar purcede la o asemenea prestație zilnică și ar ține-o așa o jumătate de secol, ca Titu Maiorescu, nu poate fi nicidecum un mediocru. Și chiar dacă ar fi, s-ar putea spune că ținând un jurnal e un mod de a-și depăși umbra, de a se salva de mediocritate. Ceea ce este cu totul remarcabil. Oricum, lucrurile se amestecă și rămân în sfera presupunerilor și speculațiilor. Fapt e că un jurnal, mai spontan sau mai elaborat, mai sincer ori mai deghizat, conține, în fond, o experiență de viață ce nu ne poate lăsa total indiferenți pe noi, eventualii cititori ai lui. Apoi, un jurnal oricât de construit, de „regizat”, și avem o mulțime de asemenea scrieri în România, mai ales după decembrie 1989, este până la urmă expresia personalității autorului, expresia caracterului său. Nimeni nu se poate deghiza, nu se poate camufla în așa fel încât să devină de nerecunoscut. Caracterul tău este destinul tău, zicea Heraclit. Și nu avem nimic de adăugat la postulatul filozofului pronunțat cu o jumătate de mileniu înainte de Hristos.

Călinescu, dincolo de afirmația privind jurnalul, pe care am citat-o, nu avea deloc încredere în scrieri de acest gen. „Jurnalul e o prostie”, nota el chiar în... jurnalul amintit. Nu altfel vedea lucrurile Camil Petrescu. El își începea la 13 ianuarie 1927 *Caietul de notițe zilnice* astfel: „Un jurnal e un lucru anost și aproape fără sens. Totuși simt nevoia unei exteriorizări. O operă literară mi-ar lua timp și mi-ar cere o efortare de care azi nu mai sunt în stare”. Dar e de presupus că nu doar nepuțința de a scrie altceva, o operă literară, este cea care motivează ținerea de către Camil Petrescu a unui jurnal și nu numai nevoia mărturisită de a comunica mai nemijlocit, ci probabil și dorința, poate chiar grija autorului *Patului lui Procust* de a acredita o anumită imagine în posteritate. Elocventă din acest punct de vedere este însemnarea, ultima de altfel, ce o face după 13 ani de „notițe zilnice”: „*Corecturile și notele cu creionul sunt făcute la lectura acestui caiet din 15, 16, 17 septembrie 1940*”. Ceea ce ne-ar putea da de bănuț că autenticitatea faptului trăit și consemnat spontan ar fi fost atinsă cumva de revenirea după mai mulți ani asupra textului soldată și cu unele revizuii a lui. Camil nu se sfiește și nu ezită să-și dezvăluie intervenția *post-factum*. Este oare jurnalul său, din această cauză, mai puțin interesant, mai puțin relevant? Nicidecum. Fiindcă nu doar faptele consemnate sunt importante, ci și o anume atmosferă a epocii și, mai ales, atitudinea scriitorului aflat în confruntare directă cu ele, cu ceea ce se întâmplă în epoca sa și cu oamenii ei. Dacă ne-am limita să judecăm jurnalul lui Tolstoi sau pe cel al lui Maiorescu strict prin prisma faptelor și evenimentelor relatate luate în sine, eludând ceea ce știm noi *acum* despre biografia și opera lor, ca și despre posteritatea celor doi, am avea sentimentul că ne aflăm nu o dată în fața unor banalități. Ceea ce e lesne explicabil. În fond, esențialmente, Maiorescu nu trăiește altfel decât contemporanii săi, ba, uneori, poate că chiar mai puțin interesant, mai domestic decât unii dintre acei contemporani, despre care nu mai știm prea multe. Și nu mai știm pentru că ei nu au lăsat nimic durabil în urmă, nici măcar un jurnal.

Jurnalul poate fi conceput sau simțit ca un colac de salvare a celui care-l ține, dar și ultima sa replică dată *avant la lettre*. Sau, altfel spus, o punte aruncată în viitor care îi dă iluzia diaristului unei riposte *post-mortem*, de vreme ce la un

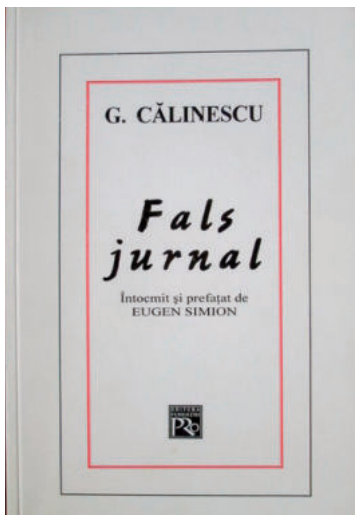
moment dat fiecăruia ni se ia definitiv cuvântul. Până atunci, așa cum mărturisește Matei Călinescu: „*Jurnalul poate fi o cârjă cu ajutorul căreia înaintezi încet-încet, cu atenția concentrată asupra fiecărui pas nesemnificativ, în golul timpului*”. În fine, mai observă reputatul teoretician al lecturii, autor, el însuși, a două jurnale, o asemenea scriere e „o încercare de a-ți ficționaliza existența și de a-i da astfel un sens”.

Clipele de inspirație, de grație ale scriitorului tentează, ideal vorbind, durată sau chiar eternitatea, deși în definitiv nimic nu este mai relativ decât eternitatea, iar cele de luciditate privesc doar contactul direct cu oamenii și cu evenimentele reale, cu lumea în plină desfășurare. A le surprinde, a le ordona și comenta într-un jurnal, într-o operă memorialistică înseamnă uneori mai mult decât a mărturisi și a rememora, înseamnă și a le recrea cu talent literar în spiritul adevărului. Un exemplu din acest punct de vedere este *Jurnalul* Marthei Bibescu, de la a cărei moarte se împlinește în acest noiembrie o jumătate de secol. Autoare a aproape 40 de cărți, între care *La bal cu Marcel Proust*, neîndoios cea mai cunoscută, Martha Bibescu este una dintre cele trei românce afirmate și devenite celebre în Franța, celelalte două fiind Anna de Noailles și Elena Văcărescu. Apreciată, invidiată, dar mai cu seamă admirată de mari personalități ale culturii franceze și europene precum Rainer Maria Rilke,

Fr. Mauriac sau Marcel Proust, considerată o „maestră necontestată a portretului”, poeta și romanciera Martha Bibescu a scris un jurnal ce depășește cu mult valoarea unei mărturii, a unui document de epocă sau a unui „eu de refugiu”. Succesiunea de scene, situații și portrete fac din el o operă vie. Jurnalul este o scrutare dinlăuntru a lumii într-un moment istoric de răscruce, 1939-1941, un timp al unei Europe aflate pe marginea prăpastiei. Autoarea e deopotrivă spectatoare, observatoare și participantă activă la marile manevre politice și diplomatice ale vremii. O conștiință mereu în acțiune, în alertă. Arta portretistică a Marthei Bibescu își

dezvăluie caratele și face din această scriere o narațiune captivantă. Orice imagine fotografică, filmografică, fonică a galeriei de figuri pe care ni le înfățișează (admițând că asemenea documente ar exista și am avea acces la ele) ar păli și nu ar putea fi, în cel mai bun caz, decât complementară textului scriitoarei. O carte incomparabilă întâmpinată cu elogii la apariția ei în România. Printre cei care au comentat-o s-a aflat și Constantin Ţoiu. Prozatorul pur-sânge și rafinatul eseist scria la apariția ei: „*Mari figuri ale vremii de pe întreg continentul european se îngheșuie în paginile acestor mărturii, gesticulează, rostesc replici și dispar, încremenind în a doua istorie a lumii, care este literatura*”.

Personajele reale, istorice, cele mai multe emblematic, „îngheșuite” în niște caiete, pe care Martha Bibescu le-a salvat de la distrugere atunci când sinistrele bande verzi i-au jefuit nu doar casa, palatul de la Mogoșoaia, dar, cum notează ea, și „spiritul acesteia case”, publicându-le apoi, după mai bine de 40 de ani, într-o carte, se animă prin pana acestei polivalente scriitoare cu un destin dramatic; pun întrebări inteligente ori de-a dreptul prostesti, dau răspunsuri ce s-au dovedit, unele, premoniționale, vizionare, iar altele puerile, plâng uneori, râd alteori, sincer sau fals, triumfă ori se prăbușesc zgomotos, speră și disperă, afirmă cu aplomb sau neagă vehement. Într-un cuvânt, trăiesc „într-o a doua istorie a lumii, care este literatura”. În dialogul *sui generis* peste timp cu toată această lume apusă, replica finală aparține exclusiv autoarei care, cu inteligența-i scilpitoare, cu fină intuiție psihologică și, mai presus de toate, cu un remarcabil talent epic și portretistic ne-a lăsat un jurnal comparabil cu marile scrieri de acest gen ale secolului XX.

Chagall

ceasul cu (cuc) corb

sau

ceva ce nu intră în nicio formulă

Discurs inventé pour jouer l'Homme et la Femme.
Bernard Noël

De imprevizibil entuziasm sau avânt amoros, femeia săltă în aer, se ridică la vreo trei metri în atmosferă, stând *a c o l o* nemișcată o vreme, de parcă spiritul nevăzut al lui Chagall (uneori cei absenți au dreptate), spiritul său telepatic ar fi pictat în dublă ciudățenie – a ei și a lui.

„Cu-cu!” îi strigă iubitul, văzând-o suspendată a levitație în forma aerului și în formula lui Chagall.

„Cu-cu! Îți dai aere?!” zise iubitul. „Hai, fii fetiță cuminte, coboară, pentru că avem destule treburi pământeste...”

Ea privea în jos timorată, nedumerită, însă nu-și putea potoli entuziasmul sau avântul amoros, poate.

„Cu-cu!” făcu un cuc adevărat, ce trecu în zbor pe lângă coapsa doamnei aflate în levitație misterioasă.

„Nu fi prostuță, fii serioasă și coboară odată... În genere, ce naiba ar vrea să spună Chagall ăla prin ermetismul său sistematic?” întrebă bărbatul plictisit de-a binelea, dar, vede-se, garnisit cu anumite noțiuni de cultură generală.

„Cu-cu!” se auzi din nou, ca o trecere de la cucuță la cucu-cola.

Iar „Cu-cu!” pentru unii e atât de important, mai ales când bate ceasul, încât se întâmplă să-i enerveze până și trilul privighetorii, dacă îi împiedică să urmărească cu atenție numărul cucului viu sau al ceasului... (mort?).

Numai că răspunsul fu unul trăsnet, înfiorător, și anume: „Car, car!”, ce erupse, zigzagat, strident-fulgerat dintr-un copac de corn, în care se lăfăia corbul izolat greșit gramatical între ghilimelele maro-închise de păstăi zornăitoare în vântul înghețat. Printre păstăi maro-închise – clonțul negru, ușor deformat, al corbului – închis, păstaie corioată, conică. Două jumătăți de păstaie, negre, triunghiulare – clonțul larg deschis a croncănit.

„Car, car!”

„Cu-cu, cu-cu!” făcură a mirare, dar la unison, în duet, cei doi amânți, el pedestru, ea zburătoare. În gândul și îndoiala lor deja zicându-și că, poate, cu-cu! ar fi, de fapt, un *Nevermore* mai discret, ceva mai redus în intensitate și dramatism, dar nu cu mult.

Într-adevăr, parcă e ceva spaimă în număratoarea cucului – până și nemuritorii o ascultă cam încordată, nevrozați. Și totuși, în basmul „Tinerete fără de moarte” au tot murit generații întregi de cuci răgușiți de numărat, de numărat, de numărat!

Iar uneori e atâta liniște în jur, încât, la ore fixe, orășeanul aude cum, în cădere, pisicul vecinilor dărăpână de sus în jos pe rețele, sărind ca dementul să ajungă la ceas, să înhațe cucul. (Probabil, dacă ar fi întors cu cadranul spre perete, ceasul cu cuc ar deveni ceas cu... ciocănitore.)

Astfel că răspunsul ce urmă fu același: „Car, car!”, erupț iar hilar – bizar croncănitul toxic al ciudatului pirat care-a ajuns aproape simbol grație grasei invenții EdgarPoetice de tipul *Marlboro* (pardon: *Nevermore!*).

Apoi „Niciodată! *Nevermore!*” strigară dimpreună cu aripatul pirat pasiunile trecute în dragoste infimă, pedestră sau zburătoare, marchgalliană, oarecum șăgalnică, după care a rămas doar gol de inimă, gol în piept de robot și roboată ajunși a se prefăca că se poate trăi din teorie și semiconductori gădilați de curent (absent, din considerente politico-economice).

„Ioc, ioc!” strigă cineva, intrus, de pe Facebook.

Dar și mai răsunător erupse sinistrul „Car, car!” ca universal calvar de suflute inexistente în EdgarPoetice jocuri de nenoroc ale amoroaselor giugiuleli înnobilate de fumul de *Marlboro* (pardon: de „*Nevermore!*”).

„Car, car!” strigă și ornicul care, pentru anunțarea orelor imprecise, nu are cuc, ci corb.

„Car, car!”

și

„*Nevermore!*” – din ceasul cu pirat aripat se dezghioacă în infinit acest cucuit-corbuit răgușit, risipindu-se ca așchii de neagră poveste.

„Car, car!” Croncănitul corbului pare un mod de a spune adevărul verde (sau negru) în ochi, inconvenientul însă rămânând cel dintotdeauna: nimeni nu știe la ce adevăr se referă corbul.

„Car, car!” Vânt înghețat... În care ai putea să te gândești că, pe lume, optimismul și speranța par a fi frați vitregi. Dar și din flori... Uneori, și din florile cucului.

Iar de apar unele neînțelegeri, ele ar putea fi și din cauza că, pur și simplu, diferiți înși au în cap păsărele de diferite specii – unii corbi, alții privighetori...

În fine, în vântul înghețat, iată, colo, la margine de câmpie pustie, un corb mort. Probabil, i-o fi trecut cei 300 de ani de viață. Dar parcă ieșise din găoace ca ieri... Ce mai trece timpul!

Vasile FLUTUREL

Lumini benefice pentru literele românești

Relativ recent, Editura „Junimea” ne-a bucurat ini-mile cu o nouă și elegantă apariție în colecția „Efigii” - cartea poetului Arcadie Suceveanu intitulată *Amurguri clasice, dimineți postmoderne*¹, cu un concis *Cuvânt însoțitor* semnat de Livia Iacob.

Conceput ca o galerie de portrete literare și nu numai (artistul plastic Ion Severin constituie excepția, cu toate că și el are tangență cu litera tipărită, ca ilustrator de carte), volumul aduce în prim-plan 37 de poeți, prozatori, dramaturgi și critici literari din spațiul românesc (din Basarabia, din Nordul Bucovinei și din Țară, ordinea enumerării reflectând ponderea numelor prezente în volum), căutând (așa cum bine menționează prefațatoarea), „să surprindă *originalitatea* omului despre care scrie, cea care nu se rezumă doar la aspectul exterior, ci trebuie căutată mai ales în intimitatea operei, printre ființele de hârtie”.

Imaginea fiecăruia dintre cei vizați se încheagă din trăsături judicios selectate în urma unei lecturi atente a operei și trebuie spus că, așa cum se fac adesea aprecieri prin sintagma *proză poetică*, am putea vorbi, în cazul acestei cărți, despre eseistică și critică poetică. Cititorul va constata cu ușurință că poetul nu dispăre total în spatele eseistului și al criticului Arcadie Suceveanu, textele supuse atenției publicului beneficiind din plin de harul său poetic. În sprijinul acestei afirmații vin pasaje semnificative întâlnite în fiecare dintre paginile volumului și citarea câtorva fragmente o considerăm absolut necesară, mai ales că informația biografică face casă bună cu exegeza.

Așa aflăm că Matei Vișniec „este poate cel mai prodigios și cel mai jucat autor în lume”, că acesta este „poet în poezie, poet în piesele sale de teatru și chiar în romane”, că volumele semnate de Vasile Levițchi „poartă pecetea unei sensibilități inconfundabile, însemnele unui spirit modern, liber și auster, impregnat de visare și singurătate”, că Paul Goma „a fost o conștiință a epocii sale, un cronicar neînfricat al timpului complicat pe care l-a străbătut”, că Nicolae Popa este un „poet și prozator cu o puternică marcă personală, de un postmodernism structural”, că Leo Butnaru este nici mai mult, nici mai puțin decât „omul-peniță”, la care „imaginii poetului și eseistului i s-a asociat cea a traducătorului din poezia lumii”.

Lui Val Butnaru, cunoscut mai ales ca publicist, autorul îi aduce în prim-plan alte două fațete importante ale creației, acelea de dramaturg și de romancier, subliniind, între altele, faptul că romanele sale „configurează imaginea unui talent original și puternic”.

În cazul criticului și istoricului literar de reală anvergură Nicolae Manolescu, pe care-l apreciază pentru „statura sa intelectuală” și „aptitudinile manageriale”, Arcadie Suceveanu nu se ferește să observe că acesta „pare să-și fi construit o părere preconcepțată despre literatura din Basarabia”, exprimându-și totodată „ferma convingere că va veni un timp când marele critic [...] va descoperi că spiritul basarabean actual nu e «fatal tradiționalist și mesianic»”.

Apreciind (la un deceniu de la plecarea la Ceruri) că marele dispărut Grigore Vieru „se bucură de o posteritate vie, spectaculoasă” și că el „continuă să influențeze și după moarte spiritul acestui timp”, autorul cărții recomandă criticilor literari „să revină asupra unor poezii din tinerețe, mai cu seamă la poemele din *Numele tău*, unde vor descoperi un liric eminamente modern, aflat într-o consonanță sincronică cu modelele poetice ale generației sale din partea dreaptă a Prutului”.

„De la George Meniuc am deprins, în anii de școală, arta eseului, tehnica gândirii libere, a reflecției nesofisticate, pe marginea altor texte”, mărturisește Arcadie Suceveanu în articolul rezervat acestui autor „trecut prin universitatea bucureșteană și având un deosebit spirit analitic grefat pe vaste capacități disociative”.

Despre „Mircea Dinescu cel de azi” aflăm că „filoanele lirismului său n-au secat, aventura spiritului este trează”, iar poetul Lucian Vasiliu e văzut ca un „iscusit constructor de decoruri fanteziste și de somptuoase jocuri asociaționiste”.

Nicolae Dabija și Eugen Cioclea sunt tratați parțial în tandem, apreciindu-se, la primul dintre aceștia, „un debut strălucit la vârsta de 27 de ani, cu placheta *Ochiul al treilea*”, care i-a adus „recunoașterea de lider al noii generații poetice”, iar la cel de-al doilea, faptul că e un „spirit boem și nonconformist, radical atât în actul scrisului, cât și în acțiunile sale”.

La Ion Druță, căruia-i apreciază cu notă maximă prima perioadă de creație și atitudine civică, Arcadie Suceveanu sesizează paradoxul („un fel de metamorfoză paradoxală”) schimbării de atitudine din ultima parte a vieții, plasând sarcina clarificării situației pe seama Divinității („numai timpul și unul Dumnezeu sunt în măsură să ne judece faptele”).

Aureliu Busuioc e considerat „un caz aparte”, el fiind „unul dintre puținii autori de la noi (din stânga Prutului, n.n.) care au impus modele de limbaj cult, sunând perfect românește”, iar „Cavalerul Floretei de argint” și „simbolul rezistenței prin scris” este Petru Cărare, cel „intrat în conștiința publicului ca un senior al umorului”.

Lui Ion Vatamanu, prietenul autorului plecat mult prea devreme dintre confrății de condei, poet care „facea parte din stirpea spiritelor romantice”, i-a apreciat întotdeauna „vocația prieteniei, cultul pentru comuniune și dialog”.

Un poet „purtător de har înăscut și de conștiință a scrisului” este Vasile Romanciuc, un autor care „știe să fie de orice vârstă” și care „își trăiește poezia ca pe o stare de grație, ca pe o sărbătoare a spiritului”.

Concurent serios al ieșeanului George Lesnea în ceea ce privește traducerea lui Esenin, Igor Crețu, un „intelectual profund, traducător înzestrat cu talent scriitoricesc”, a fost / este „mentorul recunoscut și adulat al mai multor scriitori din generațiile tinere”.

Savantul

cernăuțean Grigore Bostan e văzut ca un „promotor de valori și modelator de conștiințe”, iar criticului Mircea V. Ciobanu autorul cărții îi recunoaște „vocația (deci, și plăcerea) interpretării, o pasiomanță și pasională deschidere hermeneutică”.

Cu cele 17 pagini care îi sunt dedicate, profesorul universitar, criticul, eseistul și polemistul Nicolae Leahu, lider al grupului de tineri scriitori bălțeni grupați în jurul revistei „Semn”, deține recordul absolut al cărții dacă luăm în calcul amplexarea considerațiilor.

„Este uimitor forța de cuprindere și receptivitate critică a lui Mihai Cimpoi”, ține să ne asigure Arcadie Suceveanu într-un articol din care răsare un foarte reușit portret al exegetului care a ajuns „o autoritate de care se ține cont pe ambele maluri ale Prutului și chiar dincolo de ele”. Mihai Cimpoi este omul care „scrie hectare de pagini cu «arhaicul», invariabilul stilou”, având, în relațiile interumane, forța „să cucerească orice interlocutor”. Imaginea „geniului lui Cimpoi”, în care „se îngheșuie, într-o ocultă dezordine armonioasă (ce oximoron sugestiv!), scrisori de protocol, invitații, eseuri, cărți, prefețe, manuscrisul câte unui aspirant la gloria literară, citate, proiecte transfrontaliere – infernul și paradisul”, este de-a dreptul antologică, fiind concurată doar de aceea a agendei aceluiași personaj.

Paul Celan, „un reformator și un creator de limbaj poetic” pentru limba germană, scriitorul care „a avut un destin dramatic, sinuos, labirintic”, este un poet care „a lăsat în poezia lumii o enigmă frumoasă, deschisă unor infinite interpretări”.

Evocarea întrunirilor tinerilor scriitori bucovineni din anii ‘70, sub patronajul poetului și publicistului Vasile Levițchi, prilejuiește aducerea în scenă a poetului martir (din Bucovina răpită) Ilie Motrescu, suprimat la o vârstă fragedă (27 de ani) de cei cărora începuse să le fie teamă de efectele condeului său.

În poezia lui Simion Gociu, „vibrația sentimentelor este estompată de o răceală contemplativă” și „extazul trăirilor apare într-o formă surdinizată, trecut prin filtrul unei lucidități sterilizante”.

Șirul condeierilor bucovineni continuă cu prezentarea, într-un excelent portret, a lui Vasile Tărlățeanu: „Mărunt la trup, construit din arcuri și scribeți, Tărlățeanu era un copil bătrân, cu sămânță de stele și zurbă în oase... *Vasilică* era mai mult decât un nume – era un epitet, o definiție, semnificând, în parte sau concomitent: ambiție și ideal, suflet mai mare decât trupul, neastâmpăr de spiriduș, ochi ager de țistar pândit de vultur, lacrima etalată în staniol, vorba de miere curtând simandicoase urechi, vis romantic inabil în pragmatismul cotidian”.

Nichita Stănescu, „îngerul blond ce ne privea de pe copertele cărților sau din reviste” e văzut prin ochii lui Grigore Vieru, care l-a cunoscut personal: „E înalt și blond,

tandru și fermecător... Aproape că nu are cărți în casă, le-a dăruit... Nu scrie, își dictează poemele... E o fabrică de metafore...”

În poemele lui Emilian Galaicu-Păun „funcționează un *mecanism al transcenderii*: o forță centrifugă transportă realul și concretul în abstract”, iar *contrafortistul* Vasile Gîrneț „dovedește o seriozitate funciară în tot ce face, o dorință neîngrădită de a reformula demersul poetic”, ne asigură autorul cărții.

„Zarurile poeziei pe care le arunca în iarba cerului dădeau mai totdeauna șase-șase”, spune Arcadie Suceveanu despre prietenul din studenție Ilie Tudor Zegrea, cel căruia „nimeni și nimic, niciodată, n-au reușit să-i smulgă din mâini Graalul în care ține ascunsă taina Poeziei”.

Eugen Lungu, „criticul exponențial al generației ‘80 și deci al postmodernismului basarabean”, este încadrat în „categoria criticilor literari creatori”, iar Vladimir Beșleagă e catalogat drept „un prozator modern” de o verticalitate aparte și o putere de muncă de invidiat.

În Anatol Ciocanu, Arcadie Suceveanu vede „modelul poetului tânăr” în pofida anilor ce-i poartă pe umeri, creația sa fiind opera unui „midas modern care, tot ce atinge, transformă în cuvinte”.

Nicolae Esinencu, la care „rostirea poetică e directă, eruptivă și dezinvoltă”, este „omul-spectacol”, extravaganțele vestimentare de pe când „purta masca avangardei” având un cuvânt greu de spus în stabilirea etichetării.

„Pe Ion Ciocanu este greu să-l prinzi în câteva linii de portret, fiindcă activitatea sa este diversă, iar relieful său spiritual e unul «tectonic», în mișcare”, apreciază Arcadie Suceveanu, motivând astfel titlul secvenței ce-i este dedicată în această carte („Mașina de citit”).

Ion Severin este, după cum spuneam la începutul acestor însemnări, singurul intrus în masa de scriitori și critici prezenți în acest volum, el fiind un grafician căruia autorul îi depistează elemente ce-l apropie de sfera literaturii: „ca și în poetica postmodernistă, în această grafică primează principiul deconstrucției, spiritul decreativ, fragmentarismul...”

Serafim Saka, omul „scăpărând de inteligență și ironie”, este „Cavalerul lui Altceva”, cel care a făcut „figură aparte”, fiind „primul antidruțian, în timp ce majoritatea prozatorilor noștri *druțianizau și mioritizau* excesiv”.

La Ștefan Hostiuc, „homo bibliotecus” și „un împătimit promotor și slujitor al ideii de poezie nouă, al unei poezii cât mai descătușată, liberă de tiparele tradiționaliste”, „aventura percepției și a cunoașterii e una a intelectului, dar și a inimii, în egală măsură”.

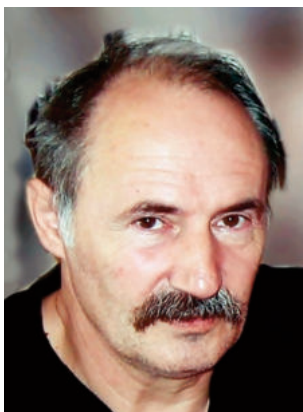
Beneficiind de o bună cunoaștere a fenomenului literar de pe întregul areal românesc, posesor al unui limbaj critic bogat, nuanțat, expresiv, clar și întru totul adecvat unui asemenea demers, poetul Arcadie Suceveanu a reușit, prin acest volum, o panoramare menită a-l pune pe cititor în contact cu elemente definitorii din viața și opera scriitorilor abordați, evidențiind ceea ce le este specific, ceea ce-i diferențiază de colegii de generație.

Ținem să remarcăm faptul că autorul știe să îmbine elementele biografice cu cele ce țin de operă, de procesul creativ propriu-zis, pătrunzând deseori tiptil, atent, protector, am putea spune, în laboratorul unuia sau altuia dintre autori și dezvăluind secrete din *alchimia* plămuirii textului literar ori critic.

Detaliile ce țin de mijloacele artistice, în cazul poeziei, și de cele referitoare la acțiune, personaje, tehnici narrative și de compoziție, în cazul prozei ori dramaturgiei, sunt rodul unor lecturi aprofundate. Acribia de care dă dovadă autorul cărții și profunzimea pătrunderii în universul creativ al celor aflați sub lupa sa exegetică stau la baza inspiratelor etichetări și corelații între autori, generații, școli/curente literare, între fațetele personalității creatorilor văzuți diacronic. Concluzionarea, pe o temă sau alta, se produce doar în urma unei cercetări atente și a unei priviri de ansamblu motivată valoric, iar aprecierile altor exegeți, pe care-i citează la locul/momentul potrivit, au darul de a spori credibilitatea afirmațiilor.

G. Călinescu, spunea că „nu poți fi critic numai cu voință”, căci „critica este o vocațiune așa cum sunt poezia, romanul și celelalte arte”. În ceea ce-l privește pe Arcadie Suceveanu, poetul cu har și eseistul inspirat, putem afirma, fără teama de a greși, că el dovedește și de această dată că e înzestrat din belșug și cu voință, și cu vocație, ceea ce face din lectura acestei cărți o reală plăcere, determinându-ne să încheiem arghezian, *pro meritis*: „Carte frumoasă, cinstite cui te-a scris!”

¹ Arcadie Suceveanu, *Amurguri clasice, dimineți postmoderne*, Ed. Junimea, Iași, 2022.

Virgil DIACONU - 75

Poesis

Prințesa

Lumea în care trăiesc

Uneori frumusețea cântă în mine,
dragostea abia dacă mai are loc.
Uneori în gândurile mele se văd toate toamnele
pe care le-am petrecut împreună,
frunză cu frunză, vrabie cu vrabie.
Se văd toate zilele, până la prima îmbrățișare.
Până la cartea *Facerea*.
În gândurile mele se văd chiar și psalmii
pe care nu i-am scris, Prințesă,
dacă ești atentă poți să auzi glasul Domnului.
De fapt, în pieptul meu psalmii vorbesc singuri.
Eu sunt o flacără, o cenușă îndrăgostită.

Psalmii pe care îi auzi sunt șoaptele mele
de dragoste.
Și numai dacă mă iei în brațe se întâmplă minunea.

Toate sunt acum și aici.
Ce este dincolo de noi, cine știe?
Este lumina nesfârșită?
Este întunericul fără sfârșit?

Oricum, întunericul strigă la mine în zadar,
pentru că eu sunt o flacără îndrăgostită.
Pentru mine, minunea este chiar trupul tău,
este îmbrățișarea.

Întunericul este în alt tărâm, el stăpânește
dincolo de noi.

Uneori, în pieptul meu psalmii vorbesc singuri.
Dacă pui urechea poți să-i auzi.

Prințesă

Atingerea ta m-a făcut strălucitor,
de parcă aș fi un soare de cartier,
ivit printr-o misterioasă geneză.
Atingerile tale m-au uns rege
peste cartierele mărginașe,
peste freamătul din marele oraș.

Desigur, tu îmi faci inima să bată repede-repede,
atunci când îmi dau întâlnire cu brațele tale
și cu sânii ochioși, abia treziți din somn...
Desigur, tu mă îmbrățișezi cu toate celulele
deodată,
cu toate visurile.

Aerul pe care îl respir
este chiar frumusețea ta.
Și stelele mă ceartă de sus,
pentru că le-am înșelat cu steaua de jos...

Desigur, inima mea aleargă repede-repede
la întâlnirea cu picioarele strânse,
spre care îmi cobor noaptea săruturile,
stelele norocoase, femeie tânără,
femeie de liniște și de răscoală!
Beau apă din frumusețea ta, din râsul tău,
din ciripitul tău de vrabie răsfățată.

Întocmai așa voi intra în noua zi:
ca un rege al cartierelor mărginașe.
Copiii străzii alergați de jandarmi se fac nevăzuți,
nici nu mai este nevoie să scot cuțitul ca să îi apăr.

Ca un rege voi intra în noua zi,
ca un rege al cartierelor mărginașe.
Fă-ți cuibul în brațele mele, Prințesă,
în visurile și gândurile mele,
care îți învolutează încă de pe acum
toate cearșafurile...

Pasăre mică

Eu sunt o pasăre mică.
Sunt o vrabie.
Lasă-mă să îmi fac cuibul aici,
în palmele tale.

Eu știu că umblu numai în haine de lucru
și că nu sunt la frac,
așa cum este prietena mea rândunica.
Dar cuibul meu este în palmele tale.

Ai grijă să nu mă strângi prea tare!
Eu sunt o pasăre mică.

Iubesc o năzuroasă doamnă...

Iubesc o năzuroasă doamnă,
mereu închisă până sus
la bluza ei din zale oțelite,
ce-o apără de orice curios intrus.

Iar pulpele întotdeauna strânse
rămân necucerite. Sunt permise
doar mici atingeri, care fac din ele
un cuib al viselor ucise.

Îți scriu cu sânge cald, nepăsătoareo,
cu toată marea te îmbrățișez.
Și îmbătat de trupul tău de ambră,
cum aș putea vreodată să-l trădez?

Narcisele trimise mai deunăzi
pe-adresa țătelor ochioase
săruturile mele sunt, înfrigate,
dansând sub stelele sticloase.

N-am bani să te plătesc, eu sunt
doar un poet, probabil un coșmar...
Nu pot să îți ofer decât o lună
și-o inimă ce bate în zadar.

Suflet de argint

Sufletul meu, cupă de argint,
deja s-a umplut cu vinul cel roșu,
dă pe dinafară.

Așa mi se întâmplă întotdeauna
când te aștept, noaptea, să vii:
dai pe dinafară.

Te strecuri pe piept
și pe picioare,
femeie roșie, femeie lichidă.
Fă-ți de cap!
Cred că vinul acesta
nu se va sfârși niciodată.

Ridicarea la cer...

De la o vreme, mi se întâmplă lucruri ciudate.
Uneori, noaptea, aud vuietul mării chiar aici,
în pieptul meu. Atunci trebuie să fiu atent
ca nu cumva să evadezi, Prințesă,
și să rămân din nou fără vuiet...

De aceea, eu te-am legat de mine cu
toate gândurile;
cu toate visurile, cu toate bățile de inimă...

Eu ți-am făcut cuib chiar în brațele mele.

Râsul tău este chiar ciripitul vrăbiilor.
Probabil că de azi înainte vom ciripi împreună.

Firește, încă nu ți-am frământat sânii în palme
și nu ți-am desfăcut niciodată picioarele.
Sfintele tale picioare, care mă ridică la cer...

Oglindă

Eu alerg toată ziua după un petec de liniște,
după femeia cu părul roșu,
care îmi trimite mesaje albastre
de la țărmul oceanului.
Nici nu înțeleg prea bine ce spune,
pentru că în vorbele ei nu aud
decât vuietul oceanului.

Ea este *Tratatul despre fericire*,
pe care Domnul l-a scris, cu mâna Lui,
cu visurile Lui...

În acest tratat suntem îmbrățișați până-n plăsele,
pentru că Domnul încă nu a reușit să despartă
apele de uscat...
Și a fost seară și a fost dimineață. Ziua a șasea.

Ea este *Tratatul despre fericire*,
pe care Domnul l-a scris, cu mâna Lui,
cu visurile Lui făcute țândări...

Desigur, Domnul nu a reușit să despartă trupul tău,
din îmbrățișarea mea cu o mie de brațe.
Tocmai de aceea lumea a rămas amestecată,
cerul mai ține și acum marea în brațe.

Îmbrățișarea noastră este albastră...

Inspirația

Uneori, prințesa trece pe la mine
cu rezerva ei de oxigen:

eu inspir atingerea mâinilor
și a trupului ei.
Eu inspir privirile ei, clinchetul râsului,
nemărginita ei frumusețe.

Apoi expir și i le dau pe toate înapoi,
ca să mai am oxigen
și pentru ziua de mâine...

Îmbrățișarea

Când îmi desfac brațele ca să te cuprind,
atunci sunt o cruce...

Dar eu nu vreau să fiu o cruce,
pentru că ea îmi amintește întotdeauna
de Cel Răstignit.

Mai bine te ascund în brațele mele,
pentru că îmbrățișarea mea este o cruce învinsă...
Este o răstignire învinsă...

Pitești, februarie – septembrie 2023

Gellu DORIAN

Nu vă tăiați craca de sub picioare

Niciodată pînă acum, în ultimii treizeci de ani, dar nici pînă atunci, nimeni n-a pus atît de acut salvarea României – de la ce? – prin desființarea pur și simplu a culturii, nu numai a activității culturale vii, ci a culturii, ca acum, cînd majoritatea instituțiilor de cultură din România, cele care au sub 50 de angajați, să fie, nu desființate, ci comasate în conglomerate instituționale de profiluri diferite, incluzînd aici biblioteci, muzee, teatre, case memoriale, centre de creație și conservare a tradițiilor culturale, case de cultură, cămine culturale etc. În primul rînd, este adevărat, toate aceste instituții de cultură, cu o activitate diversă, au fost populate de tot felul de clientelă politică, de la rude ale demnitarilor la amante și tot felul de analfabeți funcționali în domeniu, posesori de diplome obținute la casieriiilor unor facultăți private sau coordonate politic și securistic, încît acestea și așa erau alterate pînă la infecție generalizată. Peste tot impostori, fie neaoși, fie împrumutați de la frații noștri de peste Prut, care, cu o privire ciudată în domeniul cultural, aplică ceea ce au învățat în școlile bolșevice. În

al doilea rînd, funcțiile de manageri ai acestor instituții din subordonarea fie a consiliilor locale, fie a celor județene, erau ocupate numai de oamenii partidelor aflate la putere, posturi obținute prin concursuri și evaluări trucate, în așa fel ca toată activitatea acestor instituții să fie una trecută prin grila politică, pline de improvizatii și folclorizări cu iz electoral. Din acest punct de vedere, reșezarea acestor instituții de cultură, acum amenințate otova, este una necesară. Nu însă așa cum o prevede ordonanța de urgență a guvernului hibrid aflat acum la cîrma României în derivă, care se gîndește în primul cum să-și salveze rudele și clientela, ci prin păstrarea organigramelor și persoanelor juridice, pe care aceste instituții le-au obținut prin necesitatea justificată de existența lor în activități concrete și ineluctabile pentru bunul mers al culturii de la noi, organigramă ocupată, după o evaluare corectă, de oameni competenți, nu de clientelă și impostori. La o privire atentă se poate vedea că aceste mici instituții de cultură nu erau supraîncărcate schematic, cum sunt încărcate organigramele mereu în modificare din administrațiile locale și județene, puternic politizate, sau în cel mai pecunofag sector, cel politic, unde listele sunt mai mult decît obeze și sufocante pentru un buget și așa bazat doar pe împrumuturile externe și mai puțin pe consistența Produsului Intern Brut.

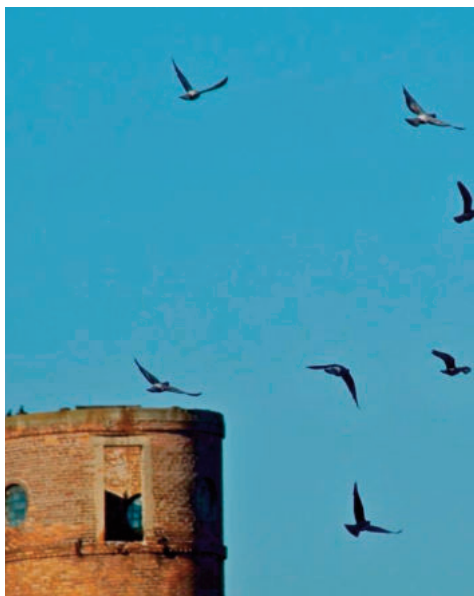
A crede că salvezi România de la dezastul creat de acest flagel descris mai sus prin desființarea pur și simplu a unor instituții de cultură, mici, nu numai ca număr de salariați, ci ca importanță în strategia culturală a țării, în ideea decidenților, este la fel cu a pune capăt economiei românești prin desființarea imemeurilor – instituțiilor mici și mijlocii –, care sunt, în fond, oxigenul acesteia, atît prin faptul că aduc un venit constant și coerent bugetului, dar și pentru că asigură locuri de muncă pentru o categorie de oameni care, după desființarea locurilor de muncă din fosta economie consolidată a României, s-au reorientat și, în cei treizeci și trei de ani de democrație, după principiul „descurcă-te singur!”, au o sursă de venit, care înseamnă și permanența surselor bugetare. La fel și această categorie de bugetari, care se află în schemele contractuale actuale peste tot în țară, în aceste instituții mici, mai toate, de pînă la 50 de angajați, este una care se bazează, prin activitatea lor specifică, la această sursă de subzistență, minimă, dar sigură, care, dacă ar fi desființată, s-ar vedea

pe drumuri, fie luînd calea străinătății, fie înmulțind numărul șomerilor și al problemelor sociale.

Nu din cultură trebuie să tai, cînd trebuie să tai, care oricum, statistic, așa cum se vede clar, a adus mai mult cu 71% la PIB, față de cît a adus, de exemplu, turismul cu toată infrastructura lui mult mai atractivă decît cea culturală, ci din schema foarte încărcată a administrației publice centrale și locale, dar și, mai ales, din schema extrem de încărcată a activității politice. Această din urmă îngreunează bugetul țării prin tot felul de cheltuieli, de la numărul foarte mare de parlamentari și cohortele lor de obligații, la salarii foarte mari, sume forfetare, cheltuieli de personal, angajări colaterale, scheme largite, de la numărul imens de angajați colaterali în parlament și în guvern la tot felul de alte avantaje, pensii speciale, sporuri, care nu aduc nimic la PIB-ul României, în afară de impozitele pe care le plătesc, nu toți, doar unii!, din brutul primit.

Un calcul minim, comparativ, va da la iveală cheltuielile care se fac cu aceste instituții mici din cultură, menite să colapseze și să dispară odată cu activitatea culturală cu care comunitățile erau obișnuite, cheltuieli care reprezintă nici 10 % față de cheltuielile care se fac pe palierul bugetare din politic și administrația primăriilor, consiliilor locale și județene, prefecturilor, unde căpușele politice, care nu știu să facă nimic, decît să joace *solitaire*, vorba actualului premier, sug din buget, ducînd trupul acestuia la inaniție sau chiar la ugiătoarea boală a cîinilor, babesioza – dar nu a celor infestați, ci a

mamei de la care sug sîngele și-l îmbolnăvesc. Și atunci, în prag de criză, vii tu, guvern să deratizezi acolo unde căpușele sunt doar anemice și sunt, așa cum am spus mai sus, doar rude tolerate la un post mai călduț, unde nu știu ce au de făcut, dar merg zilnic să-și facă vechimea în muncă pentru o pensie meritată. Bine, vii cu aceste măsuri, dar gîndește-te că o tradiție culturală înseamnă chiar identitatea nației pe care o reprezintă acolo, în fruntea țării, țară care, fără cultură, fără un trai oxigenat al omului, dispăre. Și atunci, ce faci, îți tai craca de sub picior, doar așa că îți lipsesc ție niște miliarde la bugetul pe care ți l-ai gîndit prost și ai dorit ca prin această acțiune a ta să dai bine în fața celor care te vor, pasămite, în rînd cu lumea din care vrei să faci parte? Dacă nu vei mai exista, desființînd cultura, nici în acea lume nu vei mai putea fi, ci vei trece iarăși la sfoara plină de covrigi, acele zerouri de la care ai pornit, crezînd că așa, prin acțiunea ta, vei putea așeza în fața acestora cifra care să te salveze. Nu așa te salvezi, ci dîndu-te la o parte, lăsînd locul ocupat de tine acum unor oameni pricepuți care știu ce înseamnă o carte, ce înseamnă o piesă de teatru, ce înseamnă muzica adevărată, nu manelele, ce înseamnă un fim bun, ce înseamnă să aduni istoria neamului tău într-o bibliotecă de care să se bucure cei care vor veni după noi, ce înseamnă o piatră pe care au călcat sau au scris străbuni, ce înseamnă un fluier, ce înseamnă „frunză verde”, ce înseamnă dor, ce înseamnă casă, acasă, ce înseamnă, în fond, viața cu adevărat în toate aspectele ei. Dar de unde atîta sensibilitate și empatie de frate, de neam la așa oameni care fac cioburi carul cu oale tradiționale și de valoare?! Aceștia, demolatorii vieții normale, să-și aducă aminte decizia lui Churchill, cînd i s-a propus să taie bugetul repartizat culturii, acesta a spus: „Atunci pentru ce ne mai batem?!” Ei, atunci, dacă veți face așa, la ce să mai trăim?!

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)
* Acum îmi dau seama că acel „roman în roman” (sau poate că nici nu era bruionul unui roman, ci doar ceva aidoma pietrei aruncate în apă; în jurul său textul avea să crească în forma unui delir concentric), așa cum îl gîndisem în urmă cu vreo 20 de ani, nu ca pe un roman care să prindă efectiv corp în cel gazdă, cum un corp subvulcanic într-unul vulcanic (să zicem andezitele de tip Fundoia în andezitele de la Roșia Poieni), ci doar așa, ca o efigie care apare la răstimpuri și străfulgerează cît să trezească spiritele în derivă, să avertizeze, să pună pe gînduri masele larg soporifice și pe care îl intitulasem „Diavolul la orașe și sate” (putea fi foarte bine și tema unui studiu doctoral!), nu doar că nu și-a pierdut actualitatea, ba chiar și-a întetit-o! Doar că acum l-aș numi altfel... „Domeniile demonilor” sau „Daimons’ domains”, ceva de genul ăsta, pentru că, între timp, fibra de umor nu prea se mai susține, substanța acelei viziuni în răspăr împînzeste acum viața cotidiană, e realitate(a)...

Fragment: „Cîte un locus vivendi s-ar mai găsi, dar un modus vivendi de unde luăm?”...se întreba, iar prin fața ochilor îi trecea nesfîrșita masă amorfă a celor ce n-ar înțelege asta și, în gînd, le recomanda să experimente starea de furie, pînă la starea de funie. Pînă vor simți că singura casă e a vorbi pînă ce nu se mai întoarce ecoul, adică a trăi în pustiu. Într-un pustiu care aduce izbitor cu o anumită casă, unde cîndva s-a întîmplat ceva izbăvitor... (Mai 2021)

* Cel mai extrem dintre sporturi, căderea liberă. Viața ca un pinacoid, cea mai sumară și ciudată formă geometrică, deschisă la ambele capete, între două lăturoaie. Un hău, un coridor vertical nesfîrșit. În cădere liberă centrul de greutate se deplasează continuu, înainte de a fi reperat și se pulverizează precum cozile cometelor, deși, ești una cu el și întreaga identitate e doar centru de greutate. (Mai 2021)

* Nostalgia. A simți presiunea grației în locuri luminate de absență. Reconstituire înfiorată, pînă la incandescență, la arsură. Opusul celei pozitivist-tehnice. Cînd liniile unui cîmp fizic (al trecutului) devin liniile propriului corp fizic. Iar scrisul, mers de funambul, desfoliere în spectrul lor vectorial. (Iunie 2021)

* Viețile cîinilor povestite de poeți, viețile poeților văzute de cîini... (Iunie 2021)

* Pînă după 39, nu se poate vorbi de maturitate...sună ocupat. A propos, spre sfîrșitul lui iunie 2001, eram la Mamaia, aveam o lună peste pragul 39 și, într-o dimineață, a fost pentru ultima dată cînd am fost tînăr, mergeam și mă simțeam în corpul celui de 18 ani. Nue vorba de a te simți în formă, asta s-a mai întîmplat de destule ori, dar, e cu totul altceva. La 40 ești o formă de viață încă necunoscută (mai insistă!), deși, pur și simplu...deși! La 50 ești mort. Abia spre 60 te urnești, începi să vezi. Că ai murit. Update (în conformitate cu creșterea speranței de vaccinare): La 70, te oprești și privești în zare...să fie paradisul?, să fie infernul?...nimic din toate astea, e pensia, iar tu, să fii sănătos, ultimul termen dintr-o serie de dezințegreare oarecare! (DIAGRAMĂ – Iunie 2021)

* „Sterilitatea, acest exces al inexprimabilului.” (Gh. Grigurcu, în Bucovina Literară, nr.1-2-3, 2021). I-aș spune (și) altfel: forma agonică a agonului (un altfel de a numi, cu o mai pronunțată rezonanță științistă, inexprimabilul). (Iunie 2021)

* Un cîine bătrîn, o formă de viață, o amprentă lăuntrică...dintr-o friză în desfășurare. (Iunie 2021)

* (DI)SECANTE (alarmant de restante & enervante) (Iunie 2021)

motto: Hai, că (nu) se (mai) poate!

* Un anume solștiu de iarnă va rămîne în istoria lumii drept data la care a fost parafată cea mai mare livrare de cobai înregistrată vreodată! În fond, doar o simplă reorientare de azimut/ punct cardinal, o reiterare prin schimbare de pol...dinspre est, înspre vest, pe toate paralelele înainte! Și, după lumina care arde, se făcu bezna care înghite. Generații fără număr, fără număr, continuă și astăzi, dar, un bizar fenomen de alogeație a „lovit” bună parte din cobaii de ultime generații: se cred eroi civilizatori! P.S. Pot înțelege înfrigurarea cvasi-extatică a multora (deși, n-o voi accepta niciodată!) de a primi înalta investiție de cobai, dar, măcar să nu-și depășească rangul...

* Programul de guvernare? Ofertă emoțională în formă continuată!

* Or să se bucure cu extatic aplomb de înțepăturile autorizate de experți, ședințe de acupunctură colectivă, un alt fel de mare spirală!

* Sancta naivitate: Întotdeauna m-am întrebat, ce îi face pe cei (nu puțini!) care înțeleg atît de multe, să persiste în ticăloșie? Și, dacă e incontestabil că o fac, ce le scapă totuși?

* Cîndva o țară, astăzi o funcție (zisă și proiect) de unică variabilă: intensitatea beznei.

* Noul centaur: de la brîu în sus, pe cale vaccinală, de la brîu în jos, pe cale naturală. Imunizat.

* Îl înțeleg cel mai bine pe îndelung blamatul baci moldovean din „Miorița”. Precum pe verticală, așa și pe orizontală, în sincronie cum și în diacronie. Și sînt necondiționat de partea lui, pentru că nu ai cum să fii în altă parte, decît aceea unde, „grație” eredității, îți e, organic, temeiul. Nu am tras niciodată vreo instanță de mîneacă (liberul arbitru știe de ce). Pentru că, exceptînd una singură, omniscentă, toate sînt false. Căci, „grație” fatalității, parțiale.

* Scenă de gen: votantul USR (cine știe, poate chiar viitor membru!).

Semne particulare (de articulare ambientală). După ce că e mai tînăr cu vreo 30-35, cînd dau să ies din magazin, confundîndu-mă cu o ușă batantă, el dă să intre cu tot cu mine (detaliu de coloratură: e de două ori cît mine...ceea ce, recunosc, la calibrul meu ponderal, nu e deloc un barem dificil de atins!). Adică să-mi acorde un card promoțional de reversibilitate. Vorba cîntecului („Tangoul”, interpretă: Angela Similea; muzica: Vasile Veselovski; text: Mihai Maximilian), mereu prioritar fără pereche. Key words: necruțător; crede că i se cuvine totul; fără mamă-fără tată & alte accesorii de sînge.

Diana VRABIE

Feminismul Hortensiei Papadat-Bengescu

Declanșat timid în cultura românească în secolul al XIX-lea, înaintând în interbelic, tratat cu multiple circumspecții și ironii, feminismul va constitui un acerb teren de dezbateri, convertind-se într-o mișcare nouă, cu o forță uluitoare, căreia nu i se mai putea pune piedici. Literatura va reprezenta unul dintre primele domenii care se va arăta sensibil la *feminismul liberal*, în accepția sa de emancipare și autoafirmare a femeilor, de unde vor rezulta însă și o serie de confuzii între „literatura feminină”, „literatura scrisă de femei”, „literatura feministă”, concepte cu semantici diferite. E adevărat că feminismul a încurajat femeile scriitoare din perioada interbelică să se afirme și, în cazurile fericite, să le scoată din marginalitatea literară. „În ciuda reziduurilor unei mentalități patriarhale, epoca interbelică a reprezentat, în spațiul românesc, momentul fast al unui început de afirmare a femeii în viața publică și, pe cale de consecință, al pătrunderii femeii-scriitoare în Cetatea Literelor”¹. Așa se face că literatura scrisă de femei se conturează tot mai vizibil ca fenomen social, în sensul că femeia scriitoare nu mai reprezintă o excepție de la regula scrisului ca ocupație prin excelență masculină, ci o prezență al cărei firesc începe să fie acceptat.

În volumul *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, Bianca Burța Cernat cercetează retrospectiv opt individualități ale scrisului feminin interbelic - Ticu Archip, Sanda Movilă, Henriette Yvonne Stahl, Lucia Demetrius, Anișoara Odeanu, Cella Serghi, Ioana Postelnicu și Sorana Gurian - „privite ca „personaje” într-un scenariu (micromonografic) al „afirmării în literatură””², propunându-și o reevaluare estetică a creațiilor și, respectiv, o încadrare într-o formulă estetică concretă. Din grupul scriitoarelor cu o inedită perspectivă feminină asupra lumii, dar valorificate totuși de exegeza literară face parte și Hortensia Papadat-Bengescu, o feministă *avant la lettre*, „romanciera femeilor” și purtătoarea unei biografii impresionante prin clătinarea unor prejudecăți și stereotipuri ale epocii, fiind contemporana, spiritual și estetic, a Virginiei Woolf. Autoarea ciclului *Hallipilor* a cochetat cu anumite cercuri feministe în epocă, chiar dacă nu s-a implicat suficient de vizibil în demersurile acestora. Colaborarea sa cu „Revista Scriitoarei” este un fapt. La fel și luările sale de poziție, suficient de numeroase și deloc defavorabile, în chestiunea feminismului, găzduite de publicații, precum „Adevărul”, „Lumea”, „Viața literară”, în anii '40, „Vremea” sau „Națiunea”. Una dintre prozele sale antologice, *Femei, între ele*, ajunge să dea chiar titlul unei rubrici găzduite de „Adevărul”, în cadrul căreia Hortensia Papadat-Bengescu semnează, prin rotație cu alte scriitoare, articole despre condiția femeii în contemporaneitate, despre personalități feminine ori despre cărți scrise de femei.

Propria subiectivitate, pusă ascetic, vreme îndelungată, între paranteze, în favoarea familiei, irumpe într-un spectacol de idei și un frapant senzualism. Într-un text autobiografic redactat spre sfârșitul vieții prozatoarea își amintește, cu un amar amuzament, indignarea pe care „ciudatul” ei obicei de a citi i-o provoca lui Nicolae Papadat: „„La noi în casă”, striga neobosit și cu convingere în dreptatea lui, „la noi în casă ne reuneam în familie, se vorbea, se juca loton, așa ne petreceam timpul, dar să citești cărți, phe!”³ Înfruntând prejudecățile unei societăți misogine, autoarea *Fecioarelor despletite* își va construi o biografie aparte, reconfigurând poziția femeilor scriitoare în epocă, iar la nivel de scriitură, va oferi un loc privilegiat personajelor feminine și problemelor literare mai puțin curate, cum ar fi, stereotipizarea, obiectivarea socială, discriminarea etc. Este lesne sesizabilă astăzi în proza Hortensiei Papadat-Bengescu intenția vădită de demontare a unor stereotipuri privind femeia și feminitatea. Proza sa nu are prin nimic de-a face cu temele, cu subiectele, cu decorurile, cu personajele (feminine) cuminți ale celorlalte autoare încurajate de G. Ibrăileanu și de apropiatii acestuia de la „Viața românească”. „Autoarea nu se mulțumește să descrie simple drame feminine. Prin tot ceea ce scrie, ea (re)pune în discuție noțiunea însăși de feminitate: încearcă să înțeleagă mentalități, mecanisme de gândire, examinează prejudecăți, făcând să se deruleze, ca într-un fel de fototecă, imagini mai mult ori mai puțin stereotipe ale feminității, așa cum s-au înrădăcinat acestea în mentalul colectiv, modelate de societate și de o îndelungă tradiție culturală. Și, făcând să ruleze aceste imagini, autoarea strecoară adesea printre rânduri comentarii

de o ironie mordantă”⁴. Ea a construit o imagine feminină absolut inovatoare în literatura română, una prin excelență analitică, prin intermediul tetralogiei *Hallipilor*, care oferă un număr generos de personaje feminine, foarte diferite ca factură interioară. Sfidând mitologia romantică, creația scriitoarei cuprinde dosare ale sufletului feminin, zugrăvind o femeie autentică, fără teama de a coborî în infernul fiziologiei și al subconștientului feminin.

Din analiza multilaterală a lumii feminine pestrițe răzbate o galerie întreagă de ipostaze: femeia - „pacientă a amorului” sau *femeia-păpușă*, *femeia-obiect*, *femeia-imagine* sau *amfitrioană* etc. Fauna din romanele Hortensiei Papadat-Bengescu este extrem de diversă și de pitorească, specifică lumii evocate, iar personajele sunt privite în metamorfozele lor succesive, fără a fi judecate de ochiul vigilent al autoarei. Originalitatea ei constă în exercitarea analitică a inteligenței, derivând din concepția referitoare la realitatea concretă a sufletului, a materialității atât a manifestărilor exterioare, cât și a dispozițiilor interioare. De unde expresia celebră de „trup sufletesc”, reflex al unei anumite conformații psihofizice. Scriitoarei, atentă la seismele sufletești, nu-i scapă niciun moment acest proces intens și zadarnic, în care se macină toate personajele sale. Intuiția sa pornește de la adevărul substrat al amorului și de la rădăcina lui temperamentală, care este însăși fiziologia. Nu e vorba aici, desigur, decât de fiziologie ca de un determinant al psihologiei, plan pe care se exercită analiza minuțioasă a feminității răvășite de dezastre interioare. Resemnate sau revoltate, personajele feminine ale Hortensiei Papadat-Bengescu sunt captive ale propriului corp

- sursă de împlinire sau angoasă. Analizând raportul dintre corp și conștiință, Simone de Beauvoir constată, în *Al doilea sex*, pe linia unei gândiri existențialiste, că orice existență este fatalmente captivă într-un corp, tot astfel cum orice corp este în chip fatal osatic al imanențului. Hortensia Papadat-Bengescu este o maestră în redarea psihologilor feminine sumare, relevând-ne, de pildă, misterul fiziologic în cazul lui Nory Baldovin, din portretul căreia răzbate ironia autoarei la adresa unei lumi patriarhale, cu legile și stereotipurile sale. Prin descoperirea extravagantei feministe Nory, romanciera femeilor demontează o serie întreagă de clișee privind feminitatea. Ființă independentă, liberă să străbată lumea după bunul plac, „embrion bărbătesc și femeiesc totodată”, „un bărbat greșit fată”, feministă emancipată, Nory Baldovin (una din puținele noastre personaje feministe, prin excelență) pare mai curând avidă de o aparentă excentricitate, relevându-și cu orice prilej atitudinea misandrică, pe care o

condimentează cu pedantismul și familiaritatea. O curiozitate intelectuală de cea mai înaltă speță o caracterizează pe Hortensia Papadat-Bengescu, alături de nevoia de a-și îmbrățișa epoca dintr-o perspectivă liberă, dezinhbată, scuturată de prejudecăți sociale. De altfel, poziția socială și estetică, profund individualizantă, în epocă a Hortensiei Papadat-Bengescu a fost încurajată de Eugen Lovinescu, care a deschis calea pentru regândirea paradigmei feminității, încurajând literatura scrisă de femei, nu, neapărat, însă și feminismul. Criticul considera, cum o va face și Simone de Beauvoir, mai târziu, că explicația pentru condiția literară a femeii se găsește în condiția ei socială. Reconfigurarea adevărată a feminismului în literatură se va produce astfel mult mai târziu, în spațiul postrevoluționar, când are loc validarea legăturii dintre literatură și societatea în evoluție, devenind una din marile teme sociale și literare.

¹ Bianca Burța Cernat, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, București: Editura Cartea Românească, 2011, p. 10.
² *Ibid*, p. 9.

³ Fragmentul e citat de Camil Baltazar dintr-un caiet-jurnal al scriitoarei, cu caracter oarecum familial, datând din 1947-1949, caiet pe care pretinde a-l fi găsit într-un pachet cu manuscrise inedite ce i-a fost pus la dispoziție de una dintre ficele Hortensiei, Elena Stamatiad. Vezi: Camil Baltazar, *Geneza unora din lucrările Hortensiei Papadat-Bengescu*, în „Contemporan cu ei. Amintiri și portrete”, București: Editura pentru Literatură, 1962, pp. 41-78.

⁴ Bianca Burța Cernat, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, ed. cit., p. 90.

Ioan ȚICALO

Prostul

În familia Lozniță, la câteva case de mine, au venit pe lume cinci copii: doi băieți și două fete, iar, la urmă, s-a prezentat și Prâslea, botezat, la ordinul tatălui său, Costea. Frații și surorile, auzindu-i numele, s-au strâmbat și nu prea au vrut să știe de el. După ce-a crescut și a simțit că nu-i agreat de familie, se retrăgea în singurătate, unde citea pe rupe și numai ce auzai:

– Unde-o fi Prostul acela?

În felul acesta, Costea a rămas Prostul casei și al satului. Un bărbat s-a întrecut și a zis într-o zi în gura mare „Prostul nu-și cunoaște rostul”, formulă reluată de liota colegilor de școală. Numai învățătoarea nu-l jignea, așezându-l în față și privindu-l cu drag, Costea fiind cel mai silitor din clasă.

– Prostul e ca păduchele în frunte! s-a grăbit să-și dea cu părerea un coleg din clasa a IV-a, dându-i un ghionț.

La gimnaziu, s-a întâmplat același lucru:

– Prostul acesta nu știe nici să dea cu piciorul în minge. Parcă-i un împiedicat!

Costea auzea, dar se făcea că nu aude. A isprăvit clasa a VIII-a și a dispărut de acasă. Când mama sa a fost de părere să meargă bărbatul la poliție, acesta s-a zborșit și i-a închis gura:

– Mare pagubă, un prost mai puțin printre noi! Dacă a luat o traistă de cenușă cu el, o să știe să vie înapoi. Să nu mai aud că bleștești ceva, că te cotonogesc!

Mamă-sa n-a stat pe gânduri, a pândit când bărbatu-său era cu ceilalți pe câmp și a dat o fugă la poliție, anunțând dispariția băiatului. A fost găsit elev la cel mai bun liceu din capitala județului.

– Uite Prostul ce ne-a făcut! s-a mirat tatăl pe moment, uitând apoi de el cu desăvârșire, căci Costea, găsindu-și un rost la oraș, nu s-a prezentat acasă nici măcar în vacanțe.

Anii au trecut, frații și surorile s-au căsătorit, fiecare ducându-se la casa lui și a ei, iar bătrânii au rămas singuri. Într-o vreme, cineva din sat s-a întâlnit pe stradă cu Prostul, l-a recunoscut și i-a zis cu obidă:

– Costeo, tatăl tău e bolnav rău și nimeni nu vrea să-l vadă. Doar mumă-ta stă pe lângă el, suferindu-i suduiturile și răcnetele celui certat cu Dumnezeu și cu omenirea. Nu l-a suferit pe părintele care venise cu Sfânta Împărtășanie și am auzit că pe biata Elena n-o scoate din „curvă”... Cică tot o întreabă, hărăind:

– Muiere, să-mi mărturisești cu cine l-ai făcut tu pe prostul acela? O să vină vremea să mă scol și atunci am să-ți pun gâtul pe trunchi și numai o lovitură de topor am să-ți dau!

A doua zi, se oprea în fața casei o mașină elegantă din care a coborât Prostul de altădată. Tatăl său a deschis ochii, s-a uitat lung la fecior și s-a încruntat.

– Te duc la spital, tată, s-a aplecat Costea asupra bătrânului.

Acesta a dat cu mâna, arătându-i că nu mai e cazul, apoi a întins-o, de parcă ar fi vrut să-l mângâie pe obraz, însă brațul i-a căzut, iar bolnavul și-a întors capul, răsuflând din greu. Femeia s-a ridicat de pe scaun, a aprins o lumânare și s-a rugat în șoaptă:

– Strânge-l, Doamne, pe călăul casei, să cunosc și eu măcar o zi de liniște...

Cum vestea venirii lui Costea s-a răspândit cu o uimitoare iuțeală, frații cei mari s-au înarmat cu câte un ciomag și au sosit în grabă la fața locului. Întâi, au înconjurat mașina, uimiți de ce vedeau, parcă ofiind un ritual, apoi, constatănd că nu pot intra înăuntru, s-au urcat deasupra capotei, încercând s-o hurduce. N-a fost de ajuns. S-au opintit s-o împingă în șanț, însă autoturismul se încăpățâna să rămână pe loc. Unul din ei, enervat, i-a dat o primă lovitură, zgometul scoțându-l pe Costea în cerdac. Când a ridicat și celălalt ciomagul, hlizindu-se, procurorul a răcnit de pe loc:

– Măi prostalanilor, vă filmez cu telefonul și sunteți buni de plată!

Cei doi și-au luat picioarele la spinare, în vreme ce omul a coborât să-și vadă mașina. Văzând că tabla e prea puțin îndoită, a conchis în urma lor:

– S-ar putea, totuși, să vă iert, pușlamale înapoiate ce sunteți!

„Toamna eu sunt un bărbat fericit”

(Aurel Dumitrașcu)

Unul dintre cei mai lirici (pur sânge) poeți optzeciști este fără îndoială Aurel Dumitrașcu, prezență neliniștită dar creatoare, stins prea devreme din viață, la 35 de ani (1955-1990) în urma unei suferințe îndelungate care l-a făcut să se perinde prin spitale, având conștiința inevitabilului sfârșit („Până la urmă va trebui să mor. Știu/ aceasta”), petrecându-se prin viață într-o atmosferă apăsătoare, în singurătatea pe care o transpune, cu un calm dureros, în poeme. „Mila face avere la spitalul central. În altă parte/ nu ar face sângele umblă tot pe holuri tehui se/ cațără în afișe se odihnește luminând prin ferestre/ orașul. Îl văd de departe îi pun un nume de fată îl chem/ să se plimbe îl rog. Să vii duminică! Îmi spune. Duminică/ mila face avere (și) ai ptea să pleci fericit ar putea/ să fie ceva. Duminică. Dar e singura zi în care gura mea/ nu vorbește și ochiul nu vede și stau acoperit de gaze. / Pe buze umbra desenează stoluri” (**Duminică ascunsă după storuri**).

Comentând volumul **Mesagerul** (1992), G. Grigurcu îi schițează succint un portret evocator: „A foat odată un tânăr poet, cu plete blonde, cu un chip în trăsăturile căruia forța bărbătească se îngâna cu o suavitate aurie, pâcloasă, de revărsat în zori vâratice, adâncindu-și echivocul în privirea visătoare și iute lunecătoare, contemplativ-ironică”. Ca orice poet născut pe meleagurile Moldovei, are cultul prieteniei și plăcerea asumării fiorului liniștitor al naturii: „Mai ales toamna eu sunt un bărbat fericit: ies în grădină/ repetându-mi încrederea nestrămutată în prieteni/ le scriu lungi scrisori/ fiecare cuvânt umblă tăcut prin ceea ce văd prin tot ce aud” (**Mai ales toamna**). Nu e neaparat un răzvrătit, un contestatar în poezia pe care o scrie, așa cum sunt majoritatea colegilor de generație, cât un nonconformist, un nesupus față de chingile restrictiv-ordonatoare ale societății ce tinde să programeze, rigid în totul, viața particulară a individului. Fapt ce a nemulțumit, a iritat organele securității care au și deschis câteva *dosare de urmărire* pe numele său. Studiind arhivele securității, poeta Ioana Diaconescu, cea care susține un serial documentar pe această temă, în revista „Convorbiri literare”, nota: „în nici un raport-document nu se face referire la calitățile lui literare, invocându-se numai influența lui nocivă în societatea scriitorilor profesioniști, a tuturor formațiunilor literare, în rândurile scriitorilor de vâloare indiferent de vârstă” („Convorbiri literare”, nr. 9/ 2023, p. 64 ș.u.).

O melancolie profundă, o tristețe funciară străbate prin toate poeziile/poeemele volumerlor sale din care se alcătuieste sumara (totuși) antologie, ultima publicată: **Concert cu păpușa de cârpe** (Editura TracusArte, București 2015, realizată de Teodor Dună). Presentimentul sfârșitului e obsesiv încă de la început: „Anul în care mori e anul cel bun. L-au așteptat și alții/ s-au rugat pentru el au vrut să ți-o ia înainte însă/ tu ai ajuns liniștit în inima lui. Mai ales ai vrut/ să petreci cu femeia. E anul cel bun! în timp

ce-și/ despletea părul în vagi rotocoale de fum. Aveai haine/ bune chiar obiceiuri bune de a purta haine bune – ai ales/ din fiecare pe rând – în oraș ploaia zarva din dricuri./ Și n-ai mai ieșit ați surâs împreună cu vinul roșu din/ câni. Pe urmă n-a mai adăugat nimeni nimic./ O fetiță oarbă/ cânta la trompetă pe deal” (**Anul cel bun**). Refuzul prozodiei realiste face parte din *răzvrătirea* optzeciștilor, în general. Imagistica pe care o cultivă Aurel Dumitrașcu, în acest sens, e una grotesc-fantezistă, șocantă prin implicarea unui soi de autobiografism de-presiv: „Prin mai precum în toți anii intru în magazia de lemne și/ ies de acolo cu un cap de femeie în mâini: - Doamnelor/ și domnilor, altădată erau vremuri bune! Un cap de femeie/ întotdeauna pune gâtul bărbatului într-un câmp înflorit dar/ aceasta e mai mult decât o fericită întâmplare. E un semn! (...) Eu pun/ capul de femeie în debara și

nu mai știu ce fac/ desigur mâine îl voi muta în bibliotecă (sunt în stare/ să fac una ca asta). / Între timp vine corbul și nu mai pleacă mereu se rotește/ noapte de noapte aud aripile sale întunecoase noapte de/ noapte croncănitul lui mă trezește. Dar ce poate face un corb/ cu un cap de femeie? Văd pe zid o umbră străină./ Tot ce-am făcut până azi nu înseamnă o viață tot ce am/ știut până azi nu va folosi nimănui/ fiecare va face cum crede va fi alungat din cărțile scrise./ Nu va mai fi nimic de adăugat./ Și la anul prin mai intrând în magazia de lemne/ un cap de femeie vai mie o să-mi sară în brațe” (**Istoria esteticii**).

Literatura noastră numără prea mulți poeți a căror dispariție prematură a frânt speranțe și împliniri într-un tot justificate. Niciunul însă nu și-a poetizat presentimentul sfârșitului cu atâta dramatică seninătate ca Aurel Dumitrașcu. Poezia sa este o melancolică metaforizare a trecerii prin lume – receptarea acesteia, sumbră dar nu fatalistă; descripția momentelor revelatoare existenței au tentă fals-peisagistică, el însuși devenind în tabloul ei o prezență contemplativă tenebroasă: „Tot mai multe zile în acele grădini/ cu nume orientale iarba neagră printre florile negre./ Și toate aceste trupuri umbrind și trăind/ prin cuvinte./ Chiar și tatăl meu pe marginea unui iaz/ trâncănind cu scaietii uitat și el de cele vânturi/ vavilonești întrebând poate numai de mine./ Eu scriind./ Prin această fereastră văd iarba neagră prin-

tre/ florile negre. Prin alte cărți despre nimic” (**Ca într-un cu nescut poem de vară**).

Poet al angoasei, pricinuită de acuitatea suferinței (leucemia i-a fost fatală dar poetul conștientizând-o a suportat-o cu stoicism) Aurel Dumitrașcu rămâne un romantic între optzeciști, contrastând evident cu șarja sarcastică a acestora (Al Cistelean), discursul său, în general despre solitudine, având o lejeră candoare în a comenta metaforic spectacolul realităților diurnului pitoresc: „Nu demult s-au întors berzele din/ ținuturi străine/ gălăgioase stridente ca un diluviu de breșe/ dar n-au mai adus copii/ ca în acele frumoase povești/ acum berzele au adus pietre colorate/ multe pietre au adus berzele/ câteva zile oamenii/ nu mai pleacă de-acasă/ fiecare își numără pietrele din curte/ câțiva începuseră chiar să le joace la zaruri” (**Întoarcerea berzelor**). Sarcas-

mul discret se voalează firesc atunci când o predispoziție insinuant erotică se translează cu timiditate într-o declarație sentimentală: „Cu tine. Și nu știu de ce tocmai acum/ am intrat amândoi într-o biserică din cărămidă roșie/ noaptea. Sunt puțin speriat te privesc: ești îmbrăcată/ doar cu cerceii./ Nu mai ai răbdare în ultimul timp: mi se potri-vește/ surâsul tău răbdător între noi e o pădure de mesteceni/ în ceață. Ploi roșii ploi albe. Sunt puțin speriat/ te privesc: îmbrăcată doar cu cerceii” (**Cerceii vinovați**).

Romantismul cultivat fără ostentație aduce rezonanțe de straniețe ce sugerează tocmai izolarea în care își petrece existențialitatea socială din care încearcă o absurdă ieșire: „După prima bătaie în zid urmează a/ doua bătaie în zid. după a doua bătaie (în zid)/ ur-

mează.../ o cunoscută numărătoare a celor blânzi și supuși/ oricărei vedenii/ oricărei realități spune motanul rock rotind o/ cochilie uriașă desupra capului meu/ jucându-se de-a negustorii/ încremeniți în avere/ jucându-se de-a vâruitorul de-a oratorul/ de-a nemuritorul/ motanul rock în două poeme se nvârte și eu/ într-o singură viață prăpădită și asta aici/ «binecuvântați sunt cei care mor înecați/ în propria viață» binecuvântați precum – zic și eu –/ bolnavi de pe malul sabasei/ pe care mad își usucă sânii tocmai ieșiți la soare/ în acest neverosimil sezon/ (anotimpuri de tablă ies dimineața precum pistruii/ schimbă două trei vorbe și se depărtează/ suspicioase)/ biserica pușcăria nevasta și toate celelalte/ concepte/ puse cu grijă în paharul din baie/ debusolate cu visele unei fântâni/ zic și eu/ după prima bătaie în zid urmează a/ doua bătaie în zid. după a doua bătaie urmează/ a treia, după...” (**După prima bătaie...**).

Receptat și comentat post-mortem ca o veritabilă legendă, Aurel Dumitrașcu e trecut în efiegie (Vlad Alui Gheorghe realizează o teză de doctorat pe acest subiect, **Aurel Dumitrașcu. Studiu monografic**, 2022) ca o frumoasă excepțională promisiune poetică, din nefericire neîmplinită.

Daniel Ștefan POCOVNICU

prefetele lui Cioran

Bunul-simț ca paradox

O aplicată întrebare inaugurală ar suna cam așa: cât e despre Tolstoi și cât se oferă Cioran în prefață? Asistăm la obișnuita exersare a instrumentelor speculației filosofice pentru înțelegerea mecanismelor ideatice puse la lucru într-o operă literară. Situația aceasta se înscrie cumva într-un context hermeneutic surprins în câmpul cercetării estetice:

„Filosofia universitară a secolelor al XIX-lea și XX și-a pierdut rangul față de marii outsideri și marii scriitori de factura unor Kierkegaard și Nietzsche – nu neapărat ca urmare a tiradelor insultătoare ale lui Schopenhauer, cât mai ales prin eclipsarea sa de către constelațiile strălucitoare ale marii literaturi romanesti, în special a francezilor Stendhal, Balzac, Flaubert și a rușilor Gogol, Dostoievski, Tolstoi.” (Hans Georg Gadamer, *Filosofie și poezie*, în *Actualitatea frumosului*, Polirom, Iași, 2000, p. 165)

Dozajul sofisticat, dificil și subtil, de emoții și idei, supuse atenției cititorului de prefațator, subliniază esoterica specializare, calificarea extremă a filosofului român de notorietate literară franceză, exersat a trăi la limită, fiindcă organic, măiestria aparte.

Considerând acest unghi al lecturii, ne putem întreba dacă atenția acordată succesului literar nu ascunde și o fărâma de gelozie admirativă, cel mai bun camuflaj pentru simptomul ratării ca filosofie? Așa s-ar putea redeschide dezbateră cu privire la atitudinea lui Cioran față cu Tolstoi. Cel care oferă cititorului o imagine convingătoare a morții, tocmai fiindcă dă formă la ceea ce acesta din urmă n-a cutezat sau doar n-a reușit să-și ofere din propria reprezentare, recunoscând-o, cu vie satisfacție, în manifestările descriere de romancierul rus:

„Son art consista à faire de toute agonie l'agonie même et à obliger le lecteur à se répéter, effaré et fasciné : « C'est ainsi que l'on meurt. »” (*Prefața la Tolstoi*, p. 8)

A ieși din comun

spre a reintra altcumva într-o altfel de perspectivă comună. Aceeași sau aproape la fel cu generalul, universalul prin care umanul se zbate în chinurile stilului, experimentate altădată de Flaubert, folosindu-l pe scriitor ca intermediar ajutat de literatură. Dar nu surprinde Cioran, în imaginea acceptată relativ unanim a modului în care Tolstoi descrie cum anume se moare, o formă paradoxală de conceptualizare, nepărsită de viața palpitând însuși concretul? Răsună din nou mai vechiul ecou al răfuiei cioraniene cu abstracțiul, absolutul, sistemul:

„Comment s'éteindre à l'intérieur d'un système ? Et comment

pourrir ? La métaphysique ne fait aucune place au cadavre. Ni d'ailleurs à l'être vivant. Plus on devient abstrait et impersonnel, que ce soit à cause de concepts ou de préjugés (les philosophes et les esprits ordinaires se meuvent également dans l'irréel), plus la mort prochaine, immédiate semble inconcevable.” (*Ibid.*, p. 9)

Cum destul de bine se cunoaște, românul se lupta de mult, de o viață, cu obsesia morții, folosindu-se iscusit pe parcurs de vicleniile sofisticate ale filosofiei. O pătrunsese dedicat, impregnându-se de ea tocmai spre a-i discredită, cu stilul lui imploziv, teroarea. O deconstruise atent dinlăuntru, cu o minuție crudă, tocindu-i amenințarea fundamental monstruoasă, umanizând-o, relativizând-o, desecându-i sevele ce

apar simțului comun de neînțeles:

„Nu se învinge moartea decât prin uzare. Obsesia ei prea tare sfredelită ne uzează și se uzează. Îmbătrânește moartea în noi de prea multă prezență. După ce ne-a spus totul, n-o mai putem întrebuința. Simbioza îndelungată cu moartea ne învață totul; prin ea știm totul. De aceea nici o cunoaștere nu poate nimic împotriva ei.

În sine, moartea este eternă. Dar în mine ea s-a învechit și nu mai e de folos. Înțelege cineva acest lucru : a nu mai avea ce să faci cu moartea. Cum adică: se poate epuiza nu numai viața, dar și moartea?” (Cioran, *Despărțirea de moarte*, în *Cartea amăgitorilor*, Humanitas, București, 1991, pp. 152-153)

Paradoxul pe care se sprijină din nou spre a părăsi prin despărțire de credințele anchilozate în gândirea comună, populară, consolidată de încrederea colectivă în simțul comun readuce atenției noastre o necesară distincție. Departajarea terminologic-conceptuală impusă altădată de argumentul lui Alexandru Paleologu între bunul-simț și simțul comun, în diferență față de poziția lui Constantin Noica.

Pentru Paleologu, bunul-simț presupune a simți și a gândi bine. Este atitudinea în care se cantonează clar și ferm filosofia. În teritoriul de privilegiu, spațiul de forță al înțelepciunii de admirat tocmai fiindcă nu se lasă copleșită de argumentele autorității. De puterea clișeului ce caracterizează gândirea comună. Fiindcă are curajul să refuze anonimatul percepției colective asupra faptelor, situațiilor, ideilor.

Pe când simțul comun e mai degrabă opusul celui dintâi. Este doar obolul pe care gândirea individului obișnuit îl oferă percepției și perspectivei colective, înrădăcinată în poziții comune, blocaje ocrotite de blazonul înțelepciunii populare.

Cantonat în cu totul altă perspectivă, Noica nu operează defel cu diferența aceasta. Pune semnul egal între cele două concepte. Ceea ce poate fi destul de ușor de acceptat și înțeles. E suficient să consultăm dicționarul, unde accepțiunea bunului-simț e aceea de „Normă logică de apreciere, comună marii majorități a oamenilor.”

Cel mai probabil, românii au „împrumutat” această confuzie pe filiera limbii franceze, care în mod evident echivalează simțul comun cu bunul-simț: „Le bon sens, le sens commun, capacité de distinguer le vrai du faux, d'agir raisonnablement; ensemble des opinions dominantes dans une société donnée.”

Dominația opiniei comune, iată ceea ce ar trebui să mai lase

loc de gândit cu privire la o posibilă prea grăbită echivalare, fără suficientă reflecție de rigoare. De înțeles sau nu prea într-un spațiu de gândire și cultură idolatrizând de-a dreptul libera cugutare?

Ne aflăm în imediata proximitate a paradoxului fundamental ce scapă doctrina creștină de dogmatism sau ideologie, de gândirea prea iute înclinată la inerție, repaos, confort. Bunul-simț amintește și e șansa nostalgiei pentru Origina Comuniune. Simțul comun e plasa de siguranță a individului din faldurile turmei. Vechea poveste a evreilor porniți în Exod continuă să ne arate că gândirea comună naște vițelul de aur, idolatria ideii, fie ea concept ori prejudecată, cum ar zice Cioran. Simțul intern, însă, tinde spre adâncimea spiritului din tabla de legi.

Al. CISTELECAN

Poezia inter arme

Sînt locuri în care istoria e coșmar curat. Poate niciunde ca-n Orientul Apropiat. La ce se întâmplă acum acolo dă un răspuns și poezia. Dă, cu siguranță, mai multe răspunsuri, dar cel la care mă refer e florilegiul în ediție e-book scos de Editura Saga – *Amorale poetice vulpi*, ilustrat cu câteva din lucrările lui Beatrice Bernath. Nu sînt decît șase poezi, fiecare cu cîte o mîină de poeme, strînse de Adrian Grauenfels (Adrian Grauenfels e un fel de instituție de cultură românească în Israel, pîrînd mai activ și decît Centrul nostru cultural de acolo). Sînt formule poetice diferențiate cu personalitate, deși toate se trag dintr-un fond comun de traume și din aceeași tragedie deopotrivă istorică și cotidiană (chiar și cele care-s doar de coloratură, cum sînt cele ale lui Marcel Lupu, versuri mai degrabă decît poeme).

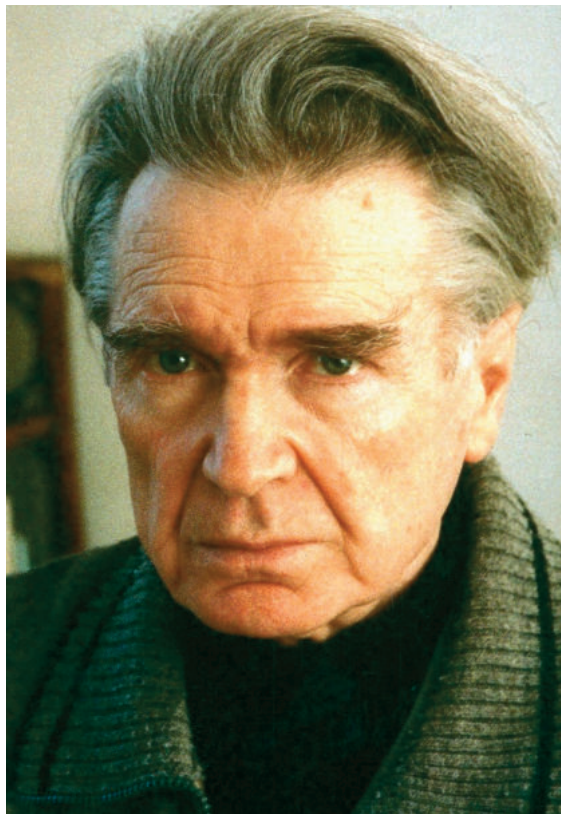
Deschiderea o face Yehuda Amihai, în traducerea lui Iris Dan, cu un mic mînunchi de poeme care definesc identitatea israeliană și destinul israelian. Sînt poeme în care e concentrată toată istoria de surghiunuri și de morți, ca și cum n-ar exista o altă materie pentru istorie. Dar

în mijlocul acestei istorii a morții („Am pe masă o piatră pe care e scris cuvîntul Amin, // o frîntură triunghiulară de piatră dintr-un cimitir/ evreiesc distrus cu multe generații în urmă. Celălalte/ frînturi, sute și sute, // au fost risipite de-a valma și pe toate le cuprinde // o jale nespūsă, un dor fără sfîrșit: // prenumele e în căutarea numelui de familie, / data morții caută // locul nașterii răposatului, numele fiului vrea să găsească // numele tatălui” etc. (*Piatra pe care scrie Amin*) rămîne piatră unghiulară a memoriei, stabilității și duratei, așezată în mijlocul apocalipsei oamenilor și lucrurilor deopotrivă. Sînt poeme de reculegere și sublimare a suferinței, transpuse într-un fel de reportaj reflexiv, dar și poeme de imediată actualitate în care soarta lumii pare abandonată: „sunt zile care-s toate alibi: n-am văzut, n-am auzit, // am auzit doar o explozie la distanță și am luat-o la fugă, / am văzut fum, dar / citeam ziarul. Am fost altundeva. / Nu l-am văzut pe Dumnezeu. Am martori. // Iar Dumnezeu Ierusalimului e Dumnezeu eternului / alibi. // N-a fost n-a văzut n-a auzit // a fost altundeva. A fost Undeva. A fost Altul.” (*Sunt zile*). Nu sînt decît patru poeme de la Yehuda Amihai, din păcate, dar de o pregnanță aproape materială.

Cu și mai puține – doar trei – poeme e prezent Adrian Grauenfels, poeme mult mai implicate în actualitatea imediată și raportînd parcă din mijlocul ei. Cotidianitatea e la el un spectacol apocaliptic și secvența transcrisă se sufocă în atrocitatea zilei: „ce dimineată am... / cafea cu Elsa cea din Belarus / un sat uitat lîngă alt sat / fără biserică de plumb / fără pistol de pus pe masă / lîngă paharul plin cu sînge de copil / stătea chircit bătrînul rabin / citind din cartea ciuruită de cuțit” etc. (*Amalek*). Viziunea e îmbibată de prezența morții și metaforele sînt toate violent funebre și funeste. Inclusiv cea a păcii visate: „Iată și ea Pacea / va veni ca un împărat mort / pusă pe catafalcul de tun, / rugină și lacrimi” etc. (*Pacea*). Cu o scriitură mai nonșalantă, doar vag ceremonialică și tot pe atît de vag arțăgoasă, Adrian Grauenfels deploră și denunță cu acută participare.

Faima de artist plastic a lui Beatrice Bernath – care susține în sintonie cu poemele toată partitura ilustrativă – e probabil mult mai atestată decît cea de poet, dar cele șase poeme inserate aici o justifică îndeajuns și pe cea din urmă. Peisajul existențial e și la ea desfigurat de atrocități și transformat într-un cîmp experimental al morții și panicii: „Octombrie cald umed / aer opac / cer plumburi mult prea aproape / avioane de luptă trec ca prin mine / trecutul urlă: / ieri e azi” etc. (*A doua zi. 7 octombrie 23*). Mai aproape de scriitura de notații și de colorația exasperată și sarcastică, poezia Beatricei Bernath e un jurnal de stări agonice și de răfuiei cu răul. Notațiile devin crude la modul expresionist („Corb gras și lucios (ca un clișeu) / croncăne negru pe o aripă dislocată / cu viață proprie / mai pîlpîie. // ah ce festin! / ah ce viață”) iar instituțiile salvatoare trag un pui de somn în vreme ce coșmarul se desfășoară frenetic: „și îngerii / dau din cap plictisiți / mormîind: / perpetuum mobile... / noi vom trage / un pui de somn acum” etc. (*Cu vinte cu păsări*). E un fond de profundă decepție față de întreaga umanitate din care Beatrice extrage un ethos al revoltei și durerii, dar și al compasiunii și solidarității, pe care-l rostește aspru și răs-picat.

Jeffrey Bean și Eve L. Ewing întregesc, fiecare cu cîte un poem, micul mînunchi, la capătul căruia Eve strigă disperată: „Nu sîntem morți! / Nu sîntem morți! / Nu încă...”. Nu e obligatoriu ca inter arme muzele să tacă. Dimpotrivă.

Adina BARDAȘ

Grigore ILISEI

„Și tare fericit aș fi să iau zi de zi, cât soarta va voi, ca pe o anafură, bucuria vieții...”

- Adina Bardaş în dialog cu Grigore Ilisei -

Adina Bardaş: – Ca în poezia lui Labiș, „Începutul”, ați spune oare și dumneavoastră că v-ați născut „când vântu-n amurg suieră prin ogradă / Munții ardeau în polei și lumini / Lupii spulberau scânteii din zăpadă”? Vi s-a povestit cum a fost ziua când ați venit pe lume? A fost senin? A fost învolburare?

Grigore Ilisei: – Nu știu multe despre acea noapte a nopților existenței mele. Margareta Labiș, care împreună cu fratele mai mare, Nicolae, și cu părinții, a fost la botezul meu din casa parohială de la Văleni, Văleni-Stănișoara, cum se numește de un timp așezarea aceasta de sub munte a comunei Mălini, a aflat, cercetând documente de arhivă bisericească ce-o priveau, că m-aș fi născut la ora 7 dimineața, pe 20 noiembrie 1943. Mai mult ca sigur la acea vreme se așternuse dulama omătului și brazii, mai puțin secularii fagi, se înveșmântaseră în odăjdii de alb scânteietor, ca să mă așez în rostirea labișiană. Poate era acea liniște a încremenirii ce domnește de multe ori iarna, când și mersul oamenilor e vătuit, ori, cine știe? clănțanea viforul. E sigur că fost-a vifoniță pentru mama mea Georgeta, alături de maica ei Ana, moașă, că ditamai pruncul a cam chinuit-o la naștere. Sfântul Grigorie Decapolitul, cel cu moaștele la Mănăstirea Bistrița Vălcii, prăznuit în acea zi, căruia i-a adresat rugă fierbinți, a ascultat-o și, după pătimiri din cele mai grele, m-a slobozit la acel ceas din apropierea dezghiocării luminii. Istovită, dar bucuroasă, i-a mărturisit Sfântului că-și va ține legământul și îl va numi pe copilul adus pe lume, băiat, Slavă Domnului!, Grigore, deși îi sorocise cu părintele Ilie prenumele de Dragoș, dorindu-l viteaz ca voievodul ce trecuse prin aceste locuri. Și așa a fost. Nu a renunțat nici la Dragoș, dar l-a scoborât pe locul al doilea. Și ca să fie treime, bunica maternă, când a declarat nașterea la Primăria Mălini, a adăugat încă un prenume, pe cel de Gheorghe, purtat de unul din fiii ei căzut în vâltoarea războiului.

- Contururile copilăriei: văi line, dulceață a contururilor, umbriri molatece, o armonie melodioasă, întemeieri ca la începuturile lumii, toate evocate, direct sau indirect, în scrierile dumneavoastră, împletesc cu fir de mătase alcătuirile spațiului unde ați început să visați. Scrieți dintr-un preaplin, din dorința de a vă împotrivi uitării, de a vă mărturisi, de a vă reîntoarce într-un paradis pierdut, din ce imbold anume? Care vă sunt resorturile care determină esențial punctele din inflexiune unde trăirea se preschimbă în slovă?

– Nu-mi amintesc momentul când m-am pornit a scrie. Eram elev la Școala medie nr. 1, din Fălticeni, cum nefericit se numea liceul de mare tradiție din Fălticeni, ce avusese pe frontispiciul său numele lui Nicu Gane, unul dintre oamenii de seamă ai locului. Înlăturarea patronului de pe fronton făcea parte din acea ticăloasă operațiune a regimului de sorginte bolșevică de rupere cu trecutul, acela putred, burghezo-moșieresc, și de ștergere a identității ce nu cadra cu iluzoriul om nou răvnit de ideologia comunistă. Începusem să pricep ce-i acela un scriitor, dar nu-mi trecea defel prin cap să devin așa ceva. Și într-o bună zi, la un ceas sortit, cum spune Labiș, de datini și de legi, am simțit nevoia să iau un condei, o hârtie și să dau glas, de fapt literă, unui tumult, unei tălăzuiri de sentimente, de trăiri, din făptura mea. Descriam ceea ce vedeam, ce mă impresionase, mă emoționase. Vibram mai ales în fața priveliștilor naturii și acea picturalitate, ce definește scriitura mea, își arăta semnele, încolțea ca acel fir de grâu ieșind sfios, dar brav, la lumina zilei prin grunjoasa arătură. Deschisesem ochii în natură, care mă modelase, îmi arătase tot timpul chipul ei seducător, mă îmbiase să-i degust deliciile, fie cele

ce se oglindeau în albastrimea ochilor mei, ori altele adresate urechii, acele sunete, de o diversitate uimitoare, parcă necuprinsă, șopot de apă, zefir de vânt, legănare de frunză fără de astâmpăr a mestecănelui și a câtor alte frunze de copaci, zămisind o rapsodică țesătură cu incantații de capodoperă, și apoi miresmele, și acestea generatoare de senzații unice. De acest fabulos spectacol ai parte mai ales de trăiești la țară, ori la un oraș, unde natura e în largul ei, cum era la vremea școlarității mele liceale Fălticeni, o grădină în care împărațeau case croite armonios parcă aidoma mediului în care ființau. Într-o asemenea înfrățire cu natura îi poți percepe splendoarea, tresări și te bucuri și la cea mai mică pălpăire a acesteia frumuseți ca de la începutul lumii. Nu întâmplător, în anii mei de facultate, când m-am dus la revista „Iașul literar” cu câteva proze scurte pentru publicare, cel care le-a citit m-a întrebat dacă sunt de la țară. Nu eram de la țară, copilărisem la sat, dar la acel moment eram târgoveț la Fălticeni, un sat ceva mai mare, cum caracterizează George Călinescu micile așezări orașenești din România interbelică. Am cercetat care era noima întrebării și mi s-a răspuns că se vede că am origini rurale după sentimentul naturii din scrisul meu. Desigur, înainte de a mă așeza la scris avusese loc o contagiune, de care însă nu-mi dădeam seama, o contaminare cu ceea ce sorbisem în lecturi în care mă scăldam uitând de sine. Mai ales din Sadoveanu. Eram nu chiar megieș cu Grădina liniștii, raiul sadovenian de pe strada Rădășeni, azi Ion Creangă, însă de pe ceardacul casei noastre din strada Maior Ioan, paralelă cu mai celebra uliță amintită, de sub horbota viței de vie, nu mă săturam privind așezământul unde viețuise și scrisese Conu Mihai. Îl vedeam umblând cu statura sa de voinic pe la iazurile de pe Șomuz, la Dumbrava minunată, în Buciumeni, așa cum ni-l evocase de atâtea ori cu evlavie și har neuitatului nostru dascăl Aurel George Stino. Am purces la scris dintr-o chemare ce răsună în mine. Deodată am auzit-o. Și m-am supus ca unui dat.

- Teza de licență din 1966 i-ați consacrat-o lui

Ecaterina și Grigore Ilisei, cu Angelica la Lămășeni, anii 60

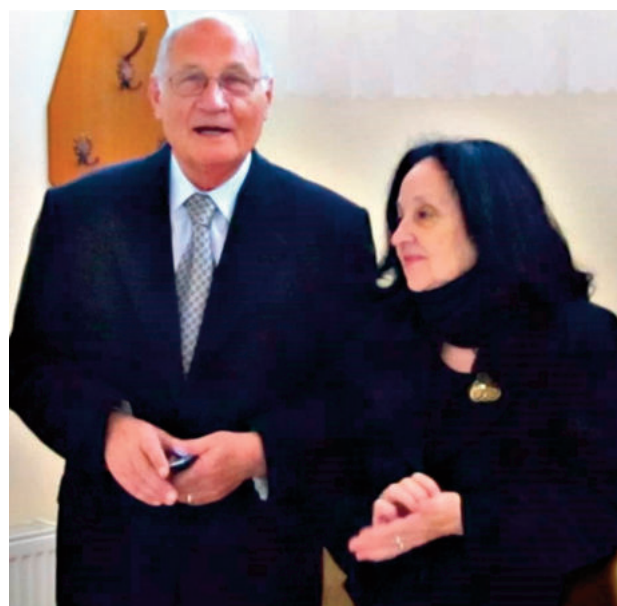
Bogza, cel care privea reportajul ca pe „un mijloc vast și generos de a nu te mai preocupa până la paroxism de tine însuși, ci de viața din afara ta”, considerându-l „cel mai bun corectiv al esteticii turnului de fildeș”. Ce v-a îndreptat către această opțiune de cercetare? Și ce orizont v-a deschis ea?

– Reportajul literar, foarte la modă în acea vreme, cu izbânzile sale, dar și cu eșecurile lui, acele imnace scrieri despre realizări, de care gemea presa de linie, dar și cea literară, produse mai puțin scriitoricești și mai mult gazetărești-ideologice, mi se părea în acea vreme că mi s-ar potrivi. Îmi doream să scriu ca Bogza, Paul Anghel, ca să dau două nume, ale căror reportaje literare surmontau comanda politică a epocii, biruiau poncifele, grație talentului acestor creatori și respectului lor sacru pentru cuvânt ca formă de exprimare artistică și purtător de valori morale. Începusem să scriu proză scurtă, gen predilect de manifestare, cu rezultate remarcabile, pentru generația '60, una foarte înzestrată, dar despre care se afirmase că e inaptă pentru construcțiile romanesti. E vorba de Velea, Băieșu, Fănuș Neagu, Mazilu, autori de capodopere în materie. Mi-ar fi plăcut să le iau urma. Îmi făcusem curaj și citisem la cinaclurile din Iași, dar am avut sentimentul că nu eram făcut pentru acest mod de exprimare, pentru ficțiune, care, de fapt, își trăgea substanța din viață. Tocmai asta era ceea ce-mi lipsea la acea vreme, experiența de viață. Mi-am zis atunci că în reportaj aș putea să mă exprim cel mai bine. Bogza era un posibil model ce merita urmat. Abordările sale erau poematice, construcții arhitecturale

grandioase, cu sunetul lor unic. Mă trezeam că scriam ca el. Aproape îl copiam. Mi-am dat seama și m-am scuturat. Trebuia să fiu eu, dar urmându-l pe cel atât de prețuit de mine doar în aspirația de a atinge înălțimi apropiate lui. Și, ca să se întâmple, m-am decis să-i cunosc opera reportericească, să-i descopăr uneltele, modul de lucru, concepția, poetica. Cercetându-i scrierile l-am descoperit pe reporterul adevărat, cel care scrisese zguduitoare despre *Țara de piatră*. Sigur, în acea perioadă a regimului trecut Geo Bogza nu mai putea să fie cel din anii interbelici. Nu i se îngăduia și atunci ne oferea acele magnifice tablouri ale unor locuri mitice, cărora el le adăuga propria sa mitologie. Cunoscând toate fațetele acestui meșter al meșterilor reportajului, am luat lecții și unele din cele învățate m-am străduit să le fructific în propria mea scriitură, poate afină uneori cu cea bogziană, având însă pecetea sa. Lucrarea de stat a fost o reverență ca în fața unui binefăcător. Apoi îi citeam număr de număr tableta din „România literară”, străjuită de plopul cel neliniștit. Erau acolo frământările și exasperările sale privind lumea românească a timpului, ce se scufunda de la o zi la alta în promiscuitate morală. Aceste tablete, diferite de reportaje, se întâlneau cu viziunile reportericești de dinainte de război, prin lamentația clivirului cântător al suferinței. Eul prozei, sălășliuitor în făptura mea, dar într-o retragere tăcută o vreme, și-a cerut dintr-o dată dreptul la vorbire. M-am așezat pur și simplu la masa de scris și am început să povestesc istorii trăite, să evoc destine și chipuri, care nu aveau cum să se regăsească în reportaj, dar acestea îmi porunceau să le cânt și descânt.

- În „Năvod pentru scrumbii albastre” (1972), cartea de debut reeditată în 2022 pe care ați avut amabilitatea să mi-o trimiteți, am remarcat titlurile de un lirism concentrat („Fata de fum”, „Violonistul de gheață...”) care m-au făcut să mă întreb dacă în acele vremuri v-a îmbiat poezia?

– Grăirea poetică e în gena ființei. O ai, sau nu. Sigur că poți să deprinzi tehnica prozodică, dar nu vei fi, ca să apelăm la textele sacre, poet născut, ci făcut. Se ajunge în asemenea cazuri la făcătura poetică și aceasta ne iese în cale adeseori. Dacă aș fi avut gena poeziei, cu siguranță vorbeam poetică, mai bine zis scriam după dicteul poetic. Nicolae Labiș, citat în prima întrebare cu versuri din poezia „Începutul” din „Primele iubiri”, ne dezvăluie în aceeași scriere poteca lui spre poezie: „Bătăile versului am prins a deprinde / Nu din cărți, ci din horă, din danț, / Rimele din bocete și colinde, / Din doinele seara cântate pe șanț.” Dar în făptura lui exista carierul poeziei și el fusese hărăzit să-i toarcă firul. Și firul se depăna melodios și cu o zicere doar a lui, să stai fermecat și să-l asculți, să-l citești și răscitești și mereu să-ți fie dor ca în universul lui să exiști. Eram, se vede, plămădit și eu ca o natură lirică, dar verbul trebuia să curgă într-o altă albie. Așa că, atunci când m-am așezat să slovenesc, transcriind stări de spirit, emoții, bucurii, tristeți, am procedat ca un prozator. Moldovean, cuprins în pulberea lirismului, iubitor de natură, atingeam corzile cele poeticești și unele dintre paginile mele au sonorități de poem în proză. Nu aveam defel înclinații pentru desen, deși mi-ar fi plăcut să fi fost binecuvântat cu un asemenea dar. Nici ureche muzicală nu mi-a dat Dumnezeu, care a fost însă darnic cu un glas frumos și

Grigore Ilisei și Margareta Labiș, 2011

Grigore Ilisei în refugiu cu mama și tata în Muscel, 1944

osebit. Mi-a deschis alte porți într-un fel de fericită compensație. Am avut harul de a picta lumea din jur în minunăția sa prin cuvânt și multe sunt paginile mele de proză, reportaj, literatură de călătorie, în care zugrăvesc tablouri aidoma zugravului de subțire. Citind acele pasaje, unii cititori și critici au mărturisit că înaintea ochi-

Grigore Ilisei într-un dialog cu Grigore Vieru, Târgu Neamț, 1995

lor lor se întruchipau priveliști plastice. Cred că Florin Faifer, cititor statornic al scrisului meu și călăuzitor spre orizonturile făgăduitoare ale scrisului frumos, a remarcat primul picturalitatea scriiturii mele. Mi-am depășit și inaptitudinea auzului muzical tot prin cuvânt, conferindu-i sonuri muzicale, dar și prin rostiri ce sună can- tabil.

– Unde scrieți? Vă căutați un loc anume, o lumină aparte?... Scrisul dumneavoastră are o liniște care vătuiește abil tumulturile, nu mi-l închipui într-un spațiu frenetic, agitat, gălăgios... „Lumea șoaptei și a semitonului” vă este o ambianță mai potrivită. Descrieți-ne „atelierul” cu mijloacele care vă sunt dragi, apropiindu-l de cadrul unor picturi (sau al universurilor unor pictori) în care v-ați regăsi, care vă dau sentimentul unui acasă...

– Gazetăria, îndeletnicirea mea, mai ales cea radiofonică, m-a pus în situații în care a trebuit să redactez sub presiunea secunde, în vacarm chiar, din care reușeam să mă abstrag, și să înșirui pe hârtie ceea ce se cerea scris. O anume spontaneitate, cu care am fost dotat, util redutabil în jurnalismul de radio și chiar de televiziune, în împrejurări specifice, care cer o reacție rapidă, adecvată și, dacă se poate, inteligentă și păstoasă, a definit și scriitura mea. Desigur, mai cu seamă pagina de proză cere o ambianță specială. Părăsești lumea din jur și hălăduiești cu imaginația în alta, cea a ficțiunii, hrănită de o realitate trăită și deslușită în timp, cu decantări de semnificații, cărora le dai chip. Siluetele cele de fum, părelnice, se întrupează într-un univers alievea, dar adevărat în măsura în care talentul, talantul te-au miruit cu puterea de a face să curgă în vaduri rezezi, în albii line, în vârtejuri furtunate, în tihnite ceasuri de armonie deplină, viața, cu toate cele ce-o alcătuiesc. Cum am mai spus, trăiești cu personajele tale, desprins din context, apărând poate celor din jur plecat pe coclauri. Cărțile de proză le-am început, acea pornire ce e determinantă mai ales în geneza unei scrieri românești, în atmosfera de pace, de regăsire a sinelui, de gând slobod, a chinovilor moldave. Cel mai mult am scris la Mănăstirea Văratec, în acel cuib al maicii Aglăida, unde neurastenia urbanismului, agasantă chiar în acele vremuri, când nu avea vâltoarea năucitoare de azi, nu mai exista nici ca amintire. Acolo te scaldai într-o tihnă și dulceață de poiană ca din afund de pădure. Sub dangăt de clopot mângâietor și în bătaia de toacă mănăstirească mult cântătoare, cuvântul venea parcă singur și rândurile se goneau unele pe altele. Înainte se alcătuia în minte povestea, stând pe un ceardac și privind priveliștile zămislite să bucuri, ori umblând la pas, sau mai repez, urcând și coborând, într-o nuntire a bunelor întemeieri și înfrățirii cu mediul cel primitor. Aici au fost la poftirea mea și confrăți ai mei, precum Titus Vîjeu și Nicolae Turtureanu. Acesta din urmă, sedus de dansul flăcărilor din soba de teracotă și de pocnetul scânteilor de pe horn, a scris una dintre superbe lui poezii închinată ritualului aprinderii focului. Regretata mea doamnă Ecaterina a redactat sub oblăduirea focului și dogoarea sobei lucrarea de gradul I într-o vacanță. Veneam pentru scris la Văratec când se pustia de pelerini mănăstirea și liniștea era atotstăpânitoare. Întors acasă, în răgazurile dintre trebile cele multe, regăseam, la masa mea de lucru, acel cadru ideal al mănăstirii și lucrul își urma aceeași cadență. Am scris și la alte sihăstirii, la Slatina, Sucevița, Horaița. Acasă duceam la capăt ceea ce făptuisem acolo. Dar romanul „Dincolo și dincoace de linii”, a treia carte a trilogiei „Palimpseste regăsite”, l-am elaborat în totalitate în casa mea din Alea Mihail Sadoveanu 40 B. Zgomotul străzii, tot mai agresiv de la o vreme, nu se auzea în biroul meu ca și cum n-ar

fi existat. Eram plecat în altă lume și păzit ca întotdeauna de spiritele cel bune ale casei, de doamna Ecaterina, și chiar și de fiul meu Ionuț, în acei ani când nu-și luase zborul din cuibarul familiei, spre a o întemeia pe a lui.

– De la transmisiuni sportive la nuvele, de la interviuri la cronici plastice, de la romane la monografii și la jurnale de călătorie, în iureșul fascinant al radioului, în singurătatea paginii albe – unde pulsează eul dumneavoastră cel mai adevărat?

– Suntem, cum îmi mărturisea Matei Călinescu într-un interviu televizat din seria „Oleacă de taifas”, o multitudine de euri. Rând pe rând, cum mi se întâmplă și mie, unul ocupă prim-planul și celelalte se retrag. Dar se împrumută unul de la altul. Romancierul trage folos de la reporter, cronicarul plastic, comentând opera de artă, e tentat și de figura meșterului. O redă uneori în linii de eboșă, dar altădată, apelând la culorile ce pun în lumină mai puțin vizibile trăsături de caracter, dă naștere unui personaj, căruia îi și deapănă ceva din povestea destinului. Nu-i pizmă, ci bucurie și oleacă și de sacerdoțiu în toate.

– Mi-a atras atenția o notație unde mărturiseați că, trecând peste aspectele strict tehnice, vedeți întâlnirile sportive nu doar ca spectacol, dar și ca o confruntare de caractere. Se vedește aici o căutare perenă a omenescului – iscodiți cu nesaț firea oamenilor fie pe căi directe, fie uzând de ricoșeuri ingenioase prin care intrați cu vivacitate în jocul descifrării unor rosturi de taină ale destinelor. A spune ca Terențiu „Sunt om și nimic din ce e omenesc nu mi este străin” deschide o cale spre fericire sau dimpotrivă?

– Indiscutabil, sportul e un spectacol. Înrudit cu luptele din arenele antichității. Îl devorăm nu extaziați de cruzime ca înaintașii noștri, care urmăreau luptele de gladiatori, ori coridele însângerate de tauri însulițați și de toreadori uciși de furia acestora, ci cu plăcerea ludicului ce debordează în ființa noastră. E rezultatul unei

Florin Faifer, Dorin Popa, Grigore Ilisei, Biblioteca județeană Gheorghe Asachi, Palatul Culturii, Iași, 1996

evoluții a mentalului uman. Dar undeva, într-o tainită, sămânța în adormire se trezește în semenii noștri. Le plac execuțiile și le trăiesc orgiastic. Confruntările sportive nu și-au pierdut caracterul de luptă, de învingere a adversarului. De ar fi fost altfel, nu-și mai aveau rostul. În bătlăii, se spune pe bună dreptate, omul își arată adevărata față, e brav, sau laș, este *fair*, ori ticălos. De asta întrecerile sportive sunt o mină de aur pentru un creator. Din pasiunea aceasta pentru sport s-au născut opere de artă, literare, plastice, muzicale. Lupta nu-i doar în arenă, ci și în lăuntrul privitorului, a suporterului, care devine uneori stihinic, în stare să și omoare. Fanii ne-au oferit și ne oferă, din păcate, multe asemenea momente, nu doar detestabile, ci îngrozitoare, producătoare de moarte. Aserțiunea lui Terențiu ne caracterizează ca ființe cu ispită înfruptării a ceea ce este oprit și nu se cuvine. Poate fi și circumstanța atenuantă a păcătuirii, ce-i în firea noastră, în condiția adamică. Dar măsura în toate reprezintă poate secretul fericirii, la care năzuim toți, fie că o recunoaștem sau nu. Prea multa și nehotărnică fericire duce la nefericirea cea fără de lecuire.

– „Fericirea-i năzuroasă tare”, scriați undeva. S-a arătat năzuroasă și pe traseul destinului dumneavoastră sau ați știut să o îmblânziți și s-o țineți aproape?

– Nu-s multe momentele de fericire în viața omului. De ar fi, s-ar banaliza. Fericirea e ca un curcubeu. Boltit deasupra sufletului, cum rostește Labiş. E acea clipă când ți se hărăzește sublimul. În rest ai satisfacții, dezașuri, succese, eșecuri, stări de jubilație, ori de lamentație, care țin de firescul existenței. Și din când în când îți intră în băătăură și fericirea. I-am zis năzuroasă, că n-are stare și degrabă se face nevăzută.

– Care ar fi cele câteva lucruri pentru dumneavoastră, care dau vieții sens, înțelegere și tihnă?

– Facerea, lucrarea ziditoare, înțelegerea cu ceilalți, iubirea aproapelui, cea atât de greu tangibilă, recunoștința și puterea de a fi în stare să spui când trebuie mulțumesc, să nu-ți fie greu să o faci. Neuitarea, cin-

stirea părinților, a celor binefăcători, lipsa invidiei și bucuria pentru izbânda celui alt și câte altele. De puține dintre acestea ne facem vrednici cât existăm pe fața pământului.

– Sunteți un împătimit al interviului. Referindu-vă la personalitățile pe care le-ați intervievat, spuneți în „Un veac în față, un veac în spate”: „Am băut apă vie din ulciorul pe care mi-l întindeau astfel de oameni. O sorbi și simți mireasma și puterea de a genera elanuri”. Folosiți această formă a dialogului pentru a provoca o confesiune, pentru a instiga descoperiri de sine – și de o parte și de cealaltă?

Și ca întrebare secundă: – Când ați simțit clipe de grație în dialoguri, acea comunicare ce trece dincolo de cuvinte? Cu cine anume? Și ce a făcut acest lucru posibil?

– Nu întâmplător interviurile mele s-au difuzat la televiziune sub genericul „Oleacă de taifas” și „Divanuri duminicale”. Primul titlu nu-mi aparține, s-a născut la sfârșitul verii anului 1992, când se cocea grila de programe a TVR Iași pentru TVR 2, din diminețile de sâmbătă și duminică. Ideea de taifas cred că i-a aparținut Vande Condurache, care era secretarul general de redacție. Pornea de la flerul ei, unul ascuțit, observând plăcerea pe care o aveau de a taifăsu, acea a povestășului trimis de Dumnezeu în lume. La final, am moșit și eu întru deplina rostuire a titlului talk-show-lui, cum li se spune de la o vreme emisiunilor de dialog, termen preluat, potrivit modei de atunci și de azi, de la britanici, difuzat sâmbăta dimineața. Eu i-am adăugat taifasului pe „oleacă”, ceea ce era un zbenghi jucăuș și un fel de nadă. În realitate, emisiunea dura aproape o oră, înregistrată, și împărțită în două, spre a se transmite în două sâmbete succesive. Moldovenismul acesta disimulează, amăgește, dar nu cu răutate, ci cu acel simț al relativului și umorului. Întrebi pe un om de la țară cât mai ai de mers până într-un anume loc și el îți răspunde binevoitor și convins că spusele sale sunt adevărul adevărat, că mai ai oleacă, ca să constați că nu te prinde seara să ajungi, dar ai de depănat pasul până ți se urăște. Taifasul era pe îndelete, așa cum au fost și „Divanurile duminicale”, generic de asemenea grăitor privind modalitatea de abordare, aceea a vorbirii dedulcitore, când uiți de timp. Genericul acesta îmi aparține. Este aspectul pe care îl remarcă un comentator avizat și exigent al acestor emisiuni, Constantin Călin, într-un text pe care l-am așezat, cu acordul autorului, drept postfață a volumului meu de la Editura Doxologia „Convorbiri, taifasuri, divanuri, portrete”, 2015, una dintre cele șase cărți de interviuri publicate. „Pornită bine, convorbirea înaintează, aparent fără plan, cu mici meandre, către una sau alta dintre temele zilei. Câteodată tot așa de firesc intră sub arcele amintirilor. Adevărata performanță a lui Grigore Ilisei e aceea de a obține încrederea celor chemați în «divanurile» sale și de a-i transforma pe cei mai mulți dintre ei în memorialiști. Când «taifasul» se termină, îți dai seama că ar fi putut continua, și regreți că lucrul acesta nu se întâmplă.” Dialogurile acestea au fost niște vorbiri de la suflet la suflet. Interlocutorii percepeau pe cel din fața lor nu ca pe un vânător cu pușca întrebărilor parșive la ochi, ci ca pe un urzitor de vorbire deslușitoare de destin, pătrunzând cu sfială și respect până spre zonele tainice. Eram nu într-un studio, ci într-o odaie, de ce nu o chilie? și ne mărturiseam unul altuia. Domnea, cum remarcă distinsul Constantin Călin, încrederea și invitații mei dezvăluiau întâmplări ce țineau de o anume intimitate. Mi-a spus asta Matei Călinescu, după voroava noastră, într-o flanare, împreună cu Adrian Marino, pe străzile Iașilor, că vorbise despre lucruri pe care nu credea a le face publice vreodată. A fost precizarea, măgulitoare pentru mine, a rasatului profesor universitar, critic și istoric literar american de origine română. Și se mai pe-

Nicolae Panaite, Grigore Ilisei și Cătălin Ciolca după lansarea romanului Pasaj de rațe sălbatice, 1996

trecea ceva interesant, zărit dincolo de aparențe de prefăcătorul celui de al șaptelea tom de interviuri, ce stă să apară la Editura Junimea, „Din cufărul taifasurilor și

divanurilor” – scriitorul și gânditorul Liviu Antonesei. Este vorba de îmblânzirea miraculoasă a leilor în arena de televiziune în care se desfășurau înregistrările: „...putem sesiza un element esențial al artei interviului la Grigore Ilisei, abilitatea cu care navighează printre capcanele unor invitați «ciufuți», mă refer la cei gata în

Cu Zoe Dumitrescu-Bușulenga la Mănăstirea Văratec, după interviul televizat acordat lui Grigore Ilisei, marcând vârsta de 80 de ani a academienei, iulie 2000

orice moment să preia cârma! Știu despre ce scriu, pentru că am realizat și eu interviuri televizate vreme de vreo zece ani și am întâlnit destule situații similare. Perioada mea de interviuri de asemenea factură începând după ce Grigore Ilisei și-a încetat-o pe a lui, mă și întreb dacă nu cumva, conștient sau nu, ceea ce numesc «elegantă fermă», prin care «rebelul» e readus pe calea bună, nu e un împrumut oportun de la antecesorul meu. Nu e o rușine, și arta interviului se învață! Discuțiile cu Don Cezar, Mihai Ursachi și Adrian Marino sunt exemplare în această privință.” Desfăcând porți, intram, tălăsui, divănind, într-un univers fermecat, departe, dar fără de rupere totală de contingent. Eram pe acel covor ce te poartă în ținuturi fascinante. Așa s-a petrecut în grăirea cu Ștefana Velisar Teodoreanu, de pe cerdacul casei maicii Glicheria, econoama mănăstirii Văratec, din rotocolul de zidiri ce încinge Biserica mare, cu albul ei de căpățâni înzăpezite, ori cu Cella Delavrancea, în desfățătoarea convorbire din noiembrie 1984 de la București, când parcă ascultam vrăjit o povestitoare din cele magice ale Orientului. Glasul ușor voalat, dar atât de greu de tălcuri, savuros cât cuprinde, miezos, vocea acestei făpturi mărunte, parcă o umbră, izvora dintr-o alcătuire ce părea nepământeană, cerească de-a dreptul. A fost și admirabila doamnă Cella bucuroasă de taifasul nostru, așa că mi-a făcut un dar fără seamăn. După mai bine de o oră de schimbă replici, a dorit să-mi cânte la pian. Timp de peste un ceas m-am înălțat prin cântul ei ce zbura cu stoluri de ciocârlii din degetele cele subțiri și așa de grațioase.

– **Și cum ați procedat când interlocutorii se arătau taciturni? Puteți deoala astfel de întâmplări?**

– Se vede că sunt un norocos. În viață norocul nu m-a ocolit, dar de multe ori n-a fost să fie din prima. În materia asta totul a ieșit însă dintr-o bucată, cum se spune. De bună seamă că unii interlocutori erau mai buni vorbitori, alții nu excelau în această privință. Emotivitatea îi însoțea pe destui, dar ca prin farmec înceta de îndată ce începea convorbirea noastră. Debuta cu un șapou al meu, în care încercam să zugrăvesc un portret cât mai veridic și în culori calde oaspetelui meu. Nu era lung peste măsură, dar destul de întins ca partenerul să scape din chingile tracului, să se simtă treptat, treptat, într-o atmosferă primitoare, fraternă chiar, și să-și dea drumul. Și se întâmpla asta. Nu a trebuit niciodată să-i scot cuiva cuvintele cu forcepsul. Unii au fost mai în largul lor, inspirați. Fiecare s-a străduit să dea ceea ce avea mai bun în el. Și cel mai adesea dialogul cunoștea un crescendo și nu avea momente de impas. Poate stăteau la pândă, dar aveam grijă să le îndepărtez. Exista o călăuză și nu se rătăcea drumul. De altfel, m-am încredințat cu timpul că taciturnii de adevăratele sunt rari. Cei scumpi la vorbă au de fapt momentele lor de cuvântare. Se ivesc în

anumite împrejurări. Și acești oameni au nevoie de confesiune, dar nu purced oricum și oricând la destăinuire. Poate am reușit să dezleg ce părea de nedezlegat, pentru că știam să ascult, să strecur acel cuvânt întrebător în stare să descuie lacăte de nedescuiat. Au fost și convorbiri mai puțin izbutite. Poate și din pricina mea, dar n-au existat rateuri, deși numărul taifasurilor și divanurilor a depășit două sute. Dovadă că transcrise, așa cum au fost, cu mici și ne semnificative îndreptări, stau bine în pagină de revistă, de carte.

– **Vă invit acum pe un drum cu meandre ludice-reflexive, pornind de la variațiuni pe tema chestionarului lui Proust:**

– **Un personaj cu puteri modelatoare pentru viața dumneavoastră?**

– Dacă e vorba de personajele vieții, acestea sunt multe. Au fost unii dintre dascălii mei, cei din liceu, precum blânda și luminoasa profesoară de latină Cornelia Ante, care mi-a fost dirigintă. Era tobă de carte, cum se spune, dar avea și știința de a te sui într-un jilt, arătându-ți lumina din tine, de care nu erai totdeauna conștient. Fusesse dăruită cu iscusința de a te îndruma spre bine prin vorbă bună. În facultate, și mai ales după aceea, profesorul Liviu Leonte, cu felul său seniorial de a fi, m-a înrăurit benefic. Apoi cei din familie, părinții și minunata mea Doamnă Ecaterina, pildă de noblețe, omenie, afecțiune și frumusețe iconică. Ne-am modelat reciproc, ceea ce se petrece mirabil și cu fiul meu, Ionuț, cu nepoții, ori cu sora mea Angela. Să nu-i uit pe unii dintre colegii mei, pe Florin sau pe Nicolae. În literatură am iubit personajele care erau oamenii buni. Ce mult îl uram pe Tănase Scatiu și ce sufeream alături de victimele lui, ca să dau un exemplu. Dar câte nu sunt!

– **Starea de spirit dominantă?**

– Aceasta cred că e echilibrul. Am încercat să potrivesc pe talgerele balanței lucrurile ca să fie în armonie.

– **Șomuz? Prima asociere pe planul idealității pe care ați face-o....**

– Dacă e vorba de Șomuzul personificat de Sado-veanu, pe cursul căruia, la Fălticeni, prin zăgăzuire probabil naturală în acea vreme, se iviseră luciurile de ape, cam sălbătice, pline de păpuși, de păsări și pești, acele mici împărății ale apelor, l-am receptat ca pe un tărâm al libertății, ca o evadare din restriștile vieții diurne. Când i-am descoperit șerpuirea în drumul său spre vărsarea în Siret, la Dolhasca, sub arcadele sălcilor pletoase, parcă dânduind printre dealurile trupeșe, unduioase, ca niște sculpturi megalitice, mi-am zis că Domnul presară unde nu te aștepti splendoarea cea neasemuită.

– **Definiția personală a prieteniei?**

– Prietenia e rară. Amiciția, dimpotrivă. Una e adâncă, alta e epidermică. Prietenia presupune drum lung, rezistență și înseamnă aceeași bătaie a inimii.

– **Principala dumneavoastră trăsătură?**

– Ar fi mai multe. Mă gândeam la început la iuțea gândirii și faptei. Dar mai degrabă înclin spre comprehensiune.

– **Pornind pe alte drumuri...Călătoriile, peripluri mundane, stârnindu-le elocvent pe cele interioare, amestec de timpuri și de oglinzi ale gândului, învecinare cu sacralul la răstimpuri... În „La gurile Africii” spuneți: „când mă întorc spre împărtășirile de frumusețe de care am avut parte în viață îmi amintesc întotdeauna și de Sidi Bou Said”, o așezare din nordul Tunisiei, „dar al Mediteranei”, „vârtej de foc nevăzut”... Ați avut, atunci sau altcândva, revelația unor călătorii inițiatice?**

– Desigur, mai tot timpul a existat „revelația unor călătorii inițiatice”, pentru că aceste călătorii au reprezentat pentru mine o inițiere. Descopeream lumi noi, eram cu mintea și toate simțurile ascuțite să nu-mi scape nimic, și mai ales impresiile se gravau, și mai repede, sau mai târziu, ajuns în fața hârtiei, nu făceam decât să le transcriu, încercându-le cu alte și alte trăiri, ce izvorau din ființa mea, acolo unde fuseseră teaurizate. Parcă nu mai am azi capacitatea de receptivitate în acest mod fabulos și aceasta ar fi și explicația faptului că am scris mai puține pagini de memorial de călătorie în ultima vreme. Momentele sublime, cu adevărat inițiatice, s-au presărat mereu pe drumurile mele din țară sau de afară. Câtă desfătare m-a luat în stăpânire când am intrat în curtea Palatului de la Mogoșoaia al lui Constantin Brâncoveanu și am văzut și tot așa fi văzut, fără să mă pot opri, plămuierea măreață a acestei zidiri, emblemă a stilului brâncovenesc, cu sinteza lui ce cuprinde elemente românești, venețiene și altele într-o monadă mirabilă și unică. Și acolo, la Sidi Bou Said, am avut această frisonantă senzație. E locul unde un francez, baronul D' Erlanger, ridicase o perlă a arhitecturii mauro-andaluze, un Palat, care încununa o semeață culme, sub care Mediterana se etala cu gigantescă învolburare de frumusețe. Ce să zic de privilegiul dragonului de poveste, cum se înfățișează Marelui Zid Chinezesc, ce dantelează pahidermicile înălțimi ale munților-fortăreață din preajma Beijingului. Și câte și câte alte minuni ale lumii nu am avut privilegiul să le admir! Le sorbeam cu un simțământ al inițierii.

– **V-ați referit la felul în care tatăl dumneavoastră v-a făcut „părtaș bucuriei fără egal a rugăciunii...”. Credința, căutarea frumuseții s-au dovedit ancoră de nădejde când viața v-a pus la încercare. Ce**

vă este cel mai constant izvor de putere?

– Cel mai mănăsitor izvor de putere e bunătatea când o simți în starea cea pură. Te întărește și-ți dă încredere. Poți înainta, ca să folosesc zisa lui Dan Hăulică, un om pe care l-am admirat mult. Era fântâna cea cu apă curată. L-am simțit ca pe un înger păzitor, căruia i-am fost încredințat de părintele meu Ilie, pe Vlădica Timotei. Mi-a dat mereu, cu generozitatea și înțelepciunea lui, curajul să-mi văd darurile și nevoițele. Și o dascălă, poetă și comentatoare de literatură dintr-o așezare legendară, Râșca – Mihaela Grădinaru – m-a bucurat cu aplecarea sa comprehensivă asupra scrierilor mele. La fel simt și din partea Domniei tale, de acolo, din îndepărtata Canadă, o revărsare de simpatie și de confraternitate intelectuală. Am parte și de la Paris, din partea unei devotate eleve a Doamnei Ecaterina, Mihaela Marcelli, de gesturi de solidaritate, exprimate și prin traducerea în franceză a cărții mele despre Tunisia. Ar fi multe nume de amintit, dar nu ne îngăduie timpul și spațiul. Nu pot să închei fără a-l pomeni pe Titus Vlăduț, prieten de nădejde, care, invitându-mă la un lung și peripatetic dialog, virtual evident, m-a adus la lumină în vreme ce mă cuprindeau lianice tenebrele după trecerea la cele veșnice a Ecaterinei. Așa s-a rânduit lunga mea spovedanie în cartea „Un veac în față, un veac în spate”.

– **„După ce se isprăvea scrierea, vântul se oprea, pânzele cădeau pe catarge în vederea unui alt elan”. Construiți mult, aveți proiecte care fac ca timpul să vibreze de energia făptuirilor. Aniversarea aceasta atât de semnificativă care se apropie e parte dintr-o continuă sărbătoare a realizărilor ivite din trudă, speranță și vocația de a dăru. Spre ce vi se îndreaptă următorul elan?**

– Când ai intrat în rândul patriarhilor, se spune că fiecare zi e un dar. Te bucuri, ca în timpul sorocit, să dai binețe luminii, soarelui ce-ți trimite prietenos o rază, să auzi foșnetul vântului, să descoperi bolta, să simți căderea mătăsoasă a nopții. Dar e necuviincios să te gândești la elanuri ce privesc intervale de timp mai mari. Cât Dumnezeu te îngăduie să mai rămâi pe pământ, întreg la minte, nu chiar beteag la trup, trebuie să te bucuri de fiecare clipă. Să nu se lepede fără să o însemni cu lucrarea ta întru care ai fost chemat. Am încă de plinit destule. Mi-ar place să mai scriu o carte de proză. Poate un roman. Dar să nu-l supăr pe Dumnezeu cu a mea cutezanță de om păcătos. Aș vrea, de voi fi în putere, să întregesc anul viitor Donația ce poartă numele meu și al Doamnei Ecaterina de la Biblioteca Municipală „Eugen Lovinescu” din Fălticeni, unde într-o încăpere e atelierul meu de lucru și parte importantă din biblioteca și arhiva

Familia Ilisei în pelerinaj în Țara Sfântă, David, Grigore, Cristina, Sara, Dragoș, mai 2023

personală. Vreau să mai aduc aici încă cel puțin o mie de cărți și unele din înregistrările-document de la radio și televiziune în format digital. Poate la anul, împreună cu Primăria din Fălticeni și cu sculptorul Vladlen Babcinetchi, autorul bustului în bronz al lui Nicolae Labiș din camera Donației de la Bibliotecă, voi reuși dezvelirea variantei de for public a acestei opere sculpturale, ce urmează să fie amplasată la capătul străzii Maior Ioan, în apropiere de Biserica Adormirea Maicii Domnului. Cum va rândui pronia. Și tare fericit aș fi să iau zi de zi, cât soarta va voi, ca pe o anafură, bucuria vieții.

Cristina SCARLAT

Constantin Virgil Gheorghiu, poetul

„Și pentru toți am scris / Și peste toți am scuturat din
sufletul meu / Câte-o petală de vis...”
(C. V. Gheorghiu)¹

VIAȚA CA FILM

Cu siguranță, numele scriitorului Constantin Virgil Gheorghiu rămâne definitiv asociat ca fiind autorul tulburătorului roman *Ora 25*. Puțini știu, poate, că parcursul destinului autorului este unul de film: copilul din satul Războieni, Neamț, care, ca să nu plângă de foame, alături de frații săi, era hrănit de mamă, soție de preot, cu lectura din Biblie a istoriei lui Iov, ajunge mai târziu, după studii de filologie și filozofie la București și parcurs de poet și jurnalist, atașat de presă din partea României la Zagreb, în timpul războiului. Fugar din Croația în Austria, la Viena, va fi internat într-un lagăr pe motiv că era „diplomat dintr-o țară inamică.”² Va ajunge apoi în Turîngia, unde Comisia Aliatilor îl va interna doi ani în lagăr, considerându-l germanofil. Eliberat în 1947, se stabilește cu soția la Heidelberg, unde-și începe excursul ca romancier, autor al *Orei 25* și unde va studia teologia. În 1963 este hirotonit preot la biserica ortodoxă română *Sfinții Arhangheli* din Paris și, de aici va începe periplul universal al cărților sale, traduse în zeci de limbi.

Figură emblematică a exilului românesc postbelic, romancier prolific al cărui debut la Paris este legat de Mircea Eliade, Constantin Virgil Gheorghiu pare că este „cel mai tradus scriitor din toate timpurile”³. Romanul *Ora 25* l-a înscris pe axa universală a literaturii, ecranizarea romanului în 1967 în regia lui Henri Verneuil, cu Anthony Quinn și Virna Lisi în rolurile principale, certificându-l ca voce de calibrul extrem în galeria literaturii universale. Despre roman, Mircea Eliade îi scria lui Constantin Virgil Gheorghiu: „N-am citit nimic, în nicio literatură, care să se apropie, cât de departe, de teroarea istoriei pe care o îndură personajele dumitale. Consider «Ora 25» una dintre cele mai mari cărți ale generației noastre, din toate țările”⁴.

POET

Puțini știu, însă, că înainte de a debuta ca romancier, Constantin Virgil Gheorghiu a semnat patru plachete de poezii: „Viața de toate zilele a poetului” (Editura Cartea Românească, București, 1937) – unde ne întâlnim cu „o poezie de sficiuni, moliciuni și rugăciuni”⁵, apoi „Caligrafie pe zăpadă” (Fundatia pentru literatură și artă *Regele Carol al II-lea*, București, 1940) – în care „un vers cald, domol, de dureroasă elegie predomină în toată cartea.”⁶ Al treilea titlu, „Armand Călinescu” (Editura Socec, București, 1940), o pledoarie creștină asumată împotriva asasinării controversatului om politic. Și ultimul titlu, „Ceasul de rugăciune” (Editura Națională *Gh. Mecu*, București, 1942) – ne propune o „poezie de război”⁷.

Demersul editurii Sophia, prin care reunește textele publicate de Constantin Virgil Gheorghiu în cele patru plachete constituie un gest reparatoriu, prin care „șterge astfel colbul uitării de pe filele îngălbenite de vreme ale poeziei sale interbelice, redându-le în acest chip iubitorilor operei exilatului român.”⁸

VIAȚA DE TOATE ZILELE A POETULUI

Prima plachetă de poezii deconspiră un autor fragil, conștientizându-și condiția, faptul că, simțind prea adânc toate fireștile lumii, se încovrigă altfel sub desigurul de clipe, sângărând: „(...) Uită și iartă nevrednicia: / Mi-a fost dragă, tată, poezia, / Cum nu știu să mai fi fost cândva dragoste... / Și ziua și noaptea întreagă până târziu, / Cu capul plecat între mâini, / Fără să știu, / Cu obraji dogoriți de văpaia cerului / Am încercat a făuri frumuseți duioase / Și-a împleti cu condeiul, / Din toate durerile și-amărăciunile mele / De copil / Poezii frumoase. / (...) pentru toți am scris, / Și peste toți am scuturat din sufletul meu / Câte-o petală de vis / (...) uită supărarea și amărăciunile / Ce ți le-am făcut. / Așa a fost de la Dumnezeu: / Sufletul meu / Alminterelea să fie / Și mâna mea să scrie numai poezie... / Ia cartea asta și iartă-mi neputința / De-a nu fi fost ca toată lumea / Și toate chinurile și amărăciunile / De altă dată / Uită-le, tată” („Scrisoare tatei”, pp. 17-19).

VIAȚA LA ȚARĂ. REMEMBER

Își asumă condiția și fragilitatea și transpune în tablouri de minunăție gingașie felii de viață, începând cu momente din copilăria la țară. Figura mamei, a tatălui, a domnișoarei învățătoare, a colegului de bancă, a Ticuței, a lui Grigore sunt vii în amintirea celui care-i immortalizează cum știe mai bine, cu penița și cerneala inimii. Astfel, delicios, „Jurnalul poetului de șapte ani (fragment)” ne întoarce în lumea copilăriei: „Azi am împlinit șapte ani. Sunt / Iar bolnav și mama îmi dă doctorii. / La geam a înflorit liliacul. / N-am să mă duc la școală până / La Florii. // (...) Azi pisica a prins un pușor / De vrabie și l-a mâncat. / Eu i-am strâns în pumn toate / Pe-nele moi și le-am sărutat (...)” (pp. 20-22).

FIUL RISIPITOR POET

Dialogul poetic cu tatăl e mișcător, delicat, băiatul plecat în lume simțindu-se ca și când și-ar fi trădat rădă-

cinile: „Tilincile cântecelor mele scuturate / Pe hârtie nu sunt frumoase toate... / Și totuși odată, un băiat de țăran, tată, / Plecat pe la școli poate / Cu crucea orașului în spate, / Va plânge într-o sară aici / Deasupra poeziilor mele mici / Pentru truda plugurilor care / Răstoarnă brazdele pe ogoare / În satul cu numele scris cursiv / Numai în actele mele de notarul bețiv... (...)” („Mărturisire”, p. 23). Se simte ca fiul risipitor: „Te rog nu fi supărat. E drept, / Am fugit ca fiul risipitor din poezie. / Dar, tată, acum mi-e dor de călimară, / De voi – și de canarul din colivie” („Fiul risipitor”, p. 33). Prin epistolele sale poetice încearcă să atenueze momentul rupturii, cerându-și iertare tatălui pentru alegerea sa și încercând să se discolpe arătându-i acestuia cămășile inimii, sângerarea, amărăciunea pricinuite și de faptul că, poet fiind, se simte altfel decât ceilalți: „Eu sunt atâta de bolnav! Te rog de-i cu puțință / Spune surorii să-mi aducă diseară cu mâinile ei pale / Două vișine, ceaial de romaniță, și din copilărie / Cataramele pe care le purtam la sandale...” („Ruga fiului risipitor”, p. 39). Sau: „(...) mi-am plecat peste file / Fruntea de zăpadă / Și mi-am scuturat pe hârtie / Sufletul ca pe-o livadă (...)” („Căsuța cu poezie”, p. 40).

PRIVIȚI-MI INIMA! LACRIMI DE CERNEALĂ

Scrisul e forma de dialog a poetului cu ceilalți, deschiderea ferestrelor inimii pentru a se arăta acestora așa cum simte, adânc, hiperbolic, altfel: „Aici am închis cartea, - / Am tras coperta ca o perdea. / Pe zăpada filei am însemnat ultimul punct / Cât o furnică și alături o stea / (...) împrăștiu cărbune mult. / Pentru portretul meu ajunge. / Ochii nu se văd, fiindcă omul care scrie / Stă cu capul între mâini și plânge...” („Autoportret”, p. 44). Este autoportretul textual al poetului care, filtrând diferit și la alte dimensiuni toate experiențele vieții, începând cu cele mai mărunte, ni se oferă în toată adâncimea plânsului său.

CALIGRAFIE PE ZĂPADĂ

Placheta din 1940, *Caligrafie pe zăpadă*, mănunchi de elegii și rugăciuni poetice, o prefigurează pe următoarea: nostalgia pentru momentele calde ale copilăriei, trăite. Și vinovăția pentru cele ratate prin plecarea din satul natal. Autorul își asumă, însă, poetic, gestul plecării, și nu neapărat ca și circumstanță atenuantă și canon pentru acesta, și contracarează subtil cu suferința care-i hrănește cerneala inimii. „De-ai ști cât mă doare fuga aceasta prin povești / Cu pulpana pieptului desfăcută! / Tu mă cerți că sărut gura fetelor zvăpăiate / Și mâinile lor de cucută. / Ești dezolat că, leorcă de cântec, / Sărut genunchii ploii / Și mă trag scaieți – haimanale – de poalele mantăii (...)” („De-ai ști...”, p. 49). Rămâne constanta conștientizării *vieții* altfel *de toate zilele a poetului*, care este și exercițiul asumării acesteia: „(...) Rogu-te nu îmi mai umple, Doamne, cu stele călimara. / Semele de ghindă, aur și trifoil, / Pe care le am sub pieptar – ia-le ’napoi!” („Rugăciune”, p. 50). Regretul, și el fir director, străbate întregul op. Lumea satului e recreată cald, ca o poveste cu oameni și jucării, cu amintiri hrănitore: „(...) Oare dacă rămâneam ce era? / Aș fi udat sara harbujii cu apă, / Aș fi purtat cobilața luceafărului ca pe-o sapă, / Aș fi sărutat alțița de bumbac a cărării lactee / Și m-aș fi închinat, ca oricare, bărbat sau femeie, / Sfinților cu mâini albastre din icoane (...)” („Elegie”, p. 52).

SCENARIU POETICE

Nostalgia retrăirii unor momente din trecut și imaginarea unora care ar fi putut să fie trăite construiesc un scenariu luminos, care îl ajută să asimileze momentele prezentului, atenuând, cumva, amărăciunea și suferința pricinuite de fragilitatea condiției sale de artist.

Orașul e locul în care poetul conștientizează și mai acut diferența față de lumea altfel a copilăriei în vatra satului: „(...) De aseară umbul cu tristețea pe umeri prin oraș. / Decembrie se cerne molcom peste turlele ca-

fenii. / Mână care scrii stihuri, cum o să primești acum / Pătată de cerneală, pe moșul tău cu jucării?” („Vacanța”, p. 55). În oraș, cine mai scrie o „Scrisoare cocorilor”? „(...) Îmi duc într-una pe umărul stâng / Tristețea ca pe-un hulub (...)” (p. 56). Rugăciunea și poezia, poezia ca rugăciune îl ajută pe poetul fragil să vâslească în valurile vârștelor și ale experiențelor, să-și pună întrebări și să caute, poetic, răspunsuri: „(...) seara mă clatin, singur, pe marginea plânsului, ca o salcie despletită... / Îmi răscolește vântul toată noaptea prin piept suierând / mi-e teamă să-nmoi condeiu-n cerneală... / Ajută-mă! Peste visele mele, Doamne, pieptul nu știu cui / Sângerează ntr-una ca peste-un ghem de beteală!” („Închinare”, p. 68). Căci: „(...) Pentru cine urc oare, printre poveștile cât munții, drumul de tâlhari? / Iată, îmi desfac pieptul și mă așez, aici, cu buzele ude de sânge în noroi: / Rogu-te, culege-mi, Doamne, pentru un asin flămând din cer – inima ca pe o floare de trifoil!” („Rugăciune de moarte”, p. 71).

CEASUL DE RUGĂCIUNE

Cu fiecare plachetă de poezii, pătrundem din ce în ce mai adânc în lumea de sensuri a poetului. Lumea satului și amintiri dragi din copilărie rămân reper și etalon pentru toate vârștele și experiențele acestuia: „Suierul coasei, ca zborul rândunicii, și-acum îl aud” („Uneori, seara...”, p. 86). Anii, vremurile, nostalgiile urgesc ființa fragilă a poetului, acutizând răni / regrete vechi: „(...) Pieptul mi-e dogorit de rugăciune, ca de pojar. / De câțiva vreme rătăcesc prin propriile-mi vise, - fără odihnă / Ca printre ierburi uriașe, fugărit de potteră, un tâlhar (...)” („Închinare”, p. 85).

Lumea războiului, descrisă în ultima plachetă, se înscrie între bornele rugăciunii. Este o carte de rugăciuni în versuri, de fapt: „Rugăciune pentru aviatorii căzuți” (p. 83), „Rugăciune pentru un pluton de infanteriști” (p. 90). Sunt textele unui autor profund marcat de război și solidar cu cei de lângă el, camarazii de arme: „(...) Doamne, fii bun și fă ca în toiu luptei luna să nu mai răsară. / (Ca să nu vedem ochii camarazilor noștri care-au să moară!...) // Doamne, fă ca în toiu luptei, stelele toate să fie acoperite de nori. / (Ca să nu vedem sângele lor, care va înroși / pământul, ca niște bujori!...)” („Rugăciune înainte de a porni la atacul cazematorilor”, p. 88). Pe câmpul de luptă, soldatul Constantin Virgil Gheorghiu rămâne poetul Constantin Virgil Gheorghiu, simțind acutizat, hiperbolic, poetic realitatea și atrocitățile unui astfel de episod – în viața unui popor și, individual, în viața unui om. Și în transpunerea unor astfel de momente vie este lumea satului, a amintirilor, care hrănesc sensibilitatea poetului soldat. Comparațiile și imaginile, tușele de peisaj afectiv își au rădăcina în locul care i-au format și formatat începuturile: „(...) Rugăciuni mult mai îndurerate, pe ogoare. / Laptele, adus în cănița de lut, la revărsatul zilei, / E și el mai curat decât visul lăcrimat pe / marginea acestei file (...)” („Însemnări”, p. 87).

FIRESUL NEFIRESULUI

Adânc aplecat asupra a tot ceea ce vine în contact cu viața, cu respirația, cu mersul, cu experiența, cu gândul său, Constantin Virgil Gheorghiu filtrează firesc nefirescul hiperbolizării emoțiilor provocate de măruntele și importante vieții: satul, câmpul, experiențele copilului în contact cu natura și viața de școlar, câmpul, vietățile mărunte, sunetele, aromele, culorile, războiul – toate sunt simțite intens, maximal, dar traduse poetic cu un firesc dezarmant.

Cronica din 8 mai 1937 din revista „Curentul” a lui Pamfil Șeicaru rămâne o constantă a întregii creații poetice a lui Constantin Virgil Gheorghiu, textele acestuia aducând „mărturia unei sensibilități mari, bolnăvicioasă de mari, dusă până la marginile suferinței. Versul său e firesc și nemeșteșugit. (...) Poetul cântă, ca să nu plângă, își duce resemnat și fără semeție destinul ca pe-o cruce. Nu se revoltă, nu se împotrivesc.”⁹

Pentru cei care l-au savurat până acum doar în postura de romancier, gestul reparatoriu al editurii Sophia prin publicarea integralei poetice a lui Constantin Virgil Gheorghiu va constitui, neîndoindnic, o altă minunăție surpriză.

¹ Constantin Virgil Gheorghiu, *Poezii*, Editura Sophia, București, 2023.

² https://jurnalul.ro/special-jurnalul/constantin-virgil-gheorghiu-destinul-celui-mai-vandut-scriitor-roman-din-toate-timpurile-903990.html

³ Gheorghită Ciocioi, „Poezia lui Constantin Virgil Gheorghiu”, în vol. *Poezii*, ed. cit., p. 13.

⁴ Vezi Nota 2.

⁵ Aurel Marin, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 4-, 1942, *apud* G. Ciocioi, ed. cit., p. 8.

⁶ Prezentarea volumului în ziarul „România” din 12 iunie 1940, *apud* G. Ciocioi, ed. cit., p. 9.

⁷ Aurel Marin în cronică din „Gazeta Transilvaniei”, nr. 40, 24.v.1942, *apud* G. Ciocioi, ed. cit., p. 11.

⁸ Gheorghită Ciocioi, *idem*.

⁹ *Apud* G. Ciocioi, ed. cit., p. 7.

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000.

Jurnal epistolar (XX)

Paris, 5 martie 1997. Dragul meu Dinu, am primit astăzi scrisoarea ta, foarte amplă și frumoasă; atestă că te maturizezi pe zi ce trece. Atât forma frazei și stilul, cât și ideile m-au încântat. Problema noastră rămâne aceeași: comportamentul tău față de Gabi! Înțelege-o, te rog, că îi vine greu singură și menajează-o, nu o mai enerva ci, dimpotrivă, ajut-o să treacă mai ușor prin greutățile zilnice. Altfel, dacă ne tocim nervii unul altuia, în loc să ne iubim și să ne cruțăm, viața aceasta nu are niciun sens. Ca să încheiem acest capitol, aștept în curând vești bune din partea ei. Arată-i ce înseamnă a fi un adevărat bărbat!

Chestia cu slăbital de atâtă mers pe jos îmi place. Același sport îl practic și eu pe aici, și eu am slăbit, ceea ce nu este rău! Îmi scrii că te gândești la mine cu dor, că într-o seară chiar te-a podidit plânsul! Această declarație m-a înduișat și pe mine până la lacrimi. Și mie mi-e dor de tine. Eu am aici timp berechet să mă gândesc la voi, căci nu am televizor, această pacoste a vremii noastre. Nu mi-ai scris ce cărți ai mai citit! Mi-am cumpărat un radio portabil Sony, pe care îl țin deschis toată ziua, pe posturi franțuzești, ca să mă scald între-o baie de limbă. Încă mă mai poticnesc, normal, în discursul meu franțuzesc, dar merge din ce în ce mai bine. Studenții mei sunt cam speriați de examenul cu mine, li se pare foarte greu și prea mult. Așa că, după cum vezi, pentru oricine e greu să învețe o limbă străină, dar satisfacția finală merită tot efortul!

It was a great surprise for me to read the passage you wrote to me in English. I am therefore writing you a short reply in this language. In my opinion, you have learnt English quite well. Now we should concentrate our efforts on learning German and French. Tomorrow, the society of your generation will belong to those who can speak more than one language. So you will have to work hard to be among the leaders of your generation.

Ei, ce zici, mă exprim și eu binișor în limba lui Shakespeare? Îmi pare bine că îl simpatizezi pe proful de muzică. Cred că ți-am spus, pentru mine muzica a fost un obiect preferat în școală! Sper că ai primit micul traducător. Spune-mi cum te descurci, dacă ai învățat să îl folosești! Cu mașinile vom vedea la vară, când veți veni aici. Abia aștept să ne plimbăm toți trei prin Paris, care este un oraș minunat! Scrie-mi ce rezultate ai la școală pe trimestrul acesta. Mi-ar părea bine să vin și eu de Paște acasă. Dacă primesc viza de long séjour până atunci, veți avea surpriza să vă treziți cu mine pe cap!

Ce-i cu chestia asta, cu serialul Bundy? Trebuie să fie o porcarie pentru prostime! Cum poți urmări asemenea chestii în loc să citești o carte? E un mare mister pentru mine! Tocmai am vorbit la telefon, mă bucur că ai primit traducătorul și că îți place. Îl poți folosi pe filiera engleză/germană! Citește cu atenție îndrumările de pe fișa însoțitoare! Nu mi-a plăcut gluma sinistru de la început, când ai ridicat telefonul! Era cât pe ce să pun telefonul în furcă, deși parcă îți recunoscusem glasul! Să nu mai faci chestii de astea!

Acum, în încheiere, câte ceva despre programul meu, care este destul de monoton. Duminica trecută (2 martie) am văzut din nou Louvre, marele muzeu; am scris despre asta într-o scrisoare pe care cred că ai primit-o. În rest, ore la facultate, miercurea și joia, acasă și... lucru intens la *Confesiuni*, pe care vreau să le termin neapărat până la vară. Orice gest fac prin casă (că îmi prepar masă, că fac curat) sau prin oraș (cumpărături, plimbare etc.) mă gândesc mereu: oare ce ar spune/ face Dinu/Gabi în acest caz. Am auzit că te-ai pus serios pe mâncare. Înseamnă că, la vară, ai să mă arzi cu paralele! Dar nu-i nimic, ești în plină creștere și ai nevoie de energie.

Mă opresc aici, cam am febră, trebuie să mă bag în pat. Aștept răspunsul tău, în care să-mi înfățișezi gândurile și faptele tale, ca și planurile și proiectele pe care ți le faci! Te sărută cu drag, Tata P.S. Ortografia corectă este Peugeot, nu cum ai scris tu!

Joi, 6 martie 1997 (după-amiază). Câtă nevoie am acum de tine, iubito?! Sunt foarte bolnav, mă doare capul, mă ustură gâtul și mă doare bolnavul, mă dor mușchii, am amețeli, o viroză cumplită, îmi mai și umblă tot felul de gânduri catastrofale prin cap (tuberculoză!). Măine mă duc neapărat la doctor (în contul asigurării de sănătate care îmi este reținută din salariu). Am venit de la școală frânt, trei ore de calvar, cu temperatură și cu... inspirație. Cei din ciclul întâi, mai mulți și mai curajoși, mă storc literalmente de energie cu întrebări, exerciții, explicații, scris pe tablă etc. Ajuns acasă, târâș-grăpiș, mă bag imediat în pat, cu frisoane și adorm imediat. Mă trezesc pe la 8 seara, ca să ascult știrile și comentariile politice la radio. Postul care îmi place este Radio France Internațional. Aflu că e grevă mare în toată țara, cred că vezi și tu asta acasă, la TVR. Renault concediază mii de

muncitori, în intenția de a mări productivitatea și de a scădea prețul mașinilor, pentru a putea rămâne pe piață. Muncitorii și sindicatele urlă: ce atâtă productivitate, mai bine să avem de muncă toți – tot discursul cunoscut și la noi, e același! Marea contradicție, de nerezolvat, între eficiență și protecție socială. Și poștașii sunt în grevă,ăștia nu prea înțeleg ce vor. Polemici în continuare și pe chestia imigrației. Zilele următoare sunt anunțate mari manifestații muncitorești. M-aș duce și eu să văd, dar trebuie să stau neapărat în pat, sau măcar în casă. Ah, dacă aș avea niște antibiotice! N-ai avut grijă cu asta!

Secretara mi-a dat niște formulare pe care să dau subiectele de examen, până pe 25 martie. Am convenit azi cu studenții cum cum să facem: traducere din română în franceză și invers, câteva exerciții gramaticale (de limbă). La literatură (la alegere): ori să facă un eseu acasă despre un text literar citit în traducere, ori să purtăm un dialog la propunerea mea, pe teme impuse de mine. Mi se pare că niciodată nu m-am simțit așa de rău. Nici nu pot să mănânc! Cu mare chin reușesc să îngurgitez un măr! Doamne, scapă-mă, că de acum mă voi păzi foarte tare. Dar nici nu am cum: în metrou și la facultate e prea cald, curent prin metrou. Cu geaca e prea cald, fără geacă e prea răcoare! De-ai fi tu aici?! Mă gândeam să nu îți dau toate amănuntele astea, să nu te sperii și să-ți dau apă la moară cu întorsul acasă, dar îmi spun că nu ar fi cinstit. Adevărul trebuie conservat, așa cum este el, în nuditatea lui.

Grand Palais cu Pont Alexandre III

La radio, am urmărit o foarte interesantă dezbatere, de vreo două trei ore despre.... filosofia în lumea de azi, cu un grup de filozofi, adresat tinerilor, pigmentat cu muzica pop. Foarte, foarte viu și interesant, repet, mi-a dat ideea să încerc să propun așa ceva, când voi reveni în țară, unui post de la noi. La radio nu se aud deloc ecouri din România, absolut nimic. Doar despre Albania, aflu că e stare de urgență, înfruntări, morți, chestia cu crahul jocurilor de tip Caritas. În Rusia, anturajul lui Elțin pregătește, ca alternativă la moartea lui Elțin și pentru stoparea accesiei lui Lebed sau întoarcerea monarhiei. Deja viitorul țar, în vârstă de 15 ani, este student la Școala de Război din Moscova, mutat acolo cu mamă, câțel, purcel etc. Ce surprize ne mai rezervă istoria?

Îmi fac ordine prin portofel și dau peste două poze, a ta și a lui Dinu. Mă podidește un dor, mamă, mamă! Ce vrei, à la guerre comme à la guerre! Dacă plecam la pușcărie sau la un război adevărat? Și apoi mai sunt două-trei luni cel mult și ne vom vedea. Asta dacă nu vin eu de Paște acasă! Depinde de nenorocita asta de viză! Iar am început să transpir, mi-am pus un supozitor, singurul medicament, afară de aspirină, pe care-l am. La război nu se pleacă cu bățul. Cum ai putut să uiți să îmi pui antibiotice? Sper să nu mor până mâine. Dacă mor, ai grijă de manuscrisul de la *Confesiuni*, în portofel am 1300 de franci, în cont 2500 de franci, iar cele 5900 de mărci sunt prinse cu acul de siguranță în buzunarul interior al sacoului gri. Să îi transmiți aceste amănunte Elizei, până vei veni tu să-mi iei copsele neînșuflețit! E sinistru, ha! A fost o glumă în stilul lui Dinu! Mi-e dor și de mașinuță și de duminicile noastre! O să fie și mai bine când vom locui în centru sau în Copou și vom avea și o limuzină adevărată! Asta, firește, dacă nu mor de foame pe aici! (iar glumă! Firește: numai fripturi mănânc! Dar acum sunt bolnav!). Cred că voi mânca până la urmă o ciorbă de burtă fierbinte (prefăcută din tripes à la Caen, din conservă), căci altceva fierbinte nu am. Bună idee. După ce mănânc o să-ți spun cum a fost! Încă o chestie interesantă: 1 și 8 mai, în vremurile bune de la noi, sunt sărbători, deci nu se lucrează: exact joi, când am ore! Încă două zile de chiul! Ciorba de burtă a fost minunată! E o invenție a mea, o convertire a unui fel de piftii denumite

tripes à la mode de Caen, pe care eu o dau în fiert, îi pun ceva usturoi și o convertesc în ciorba noastră de burtă. M-am încălzit și mi-am liniștit și stomacul care începuse să țipe; e 11,30, asta-i cina. Mă întreb: oare nu îți trec prin gând întrebări de felul: ce mai vrea și prostănațul ăsta cu amănuntele lui tâmpite? De ciorba lui îmi arde mie acum? Răspunde-mi la întrebare! Vorba lui Dinu din ultima lui scrisoare: răspunde-mi pe puncte, chiar dacă fraza nu este o întrebare. Trimite-mi adresele: Adrian, Doru, Mariana Purțuc (să-i trimit o vedere sau nu? cum zici tu!). M-am cam umflat, un castron mare de ciorbă de burtă (*tripes à la mode de Caen*!), am transpirat cumplit, îmi schimb maieurile pe care le usuc pe calorifer. Măcar dacă mor, să mor sătul! La radio, un interviu cu o curvă de profesie (pute), care face filozofia curvelii: cât este asta de necesară din punct de vedere social, utilă etc. Un discurs foarte evoluat. O curvă instruită! Altă știre: Brigitte Bardot a fost dată în judecată de fostul soț și de fiul ei, care o acuză că, în autobiografia publicată de Laffont (o sută cincizeci de mii de exemplare), îi denigrează tare pe amândoi. Câștigă procesul și primesc fiecare daune câte două sute de mii de franci. Oare ce fel de viață or fi dus împreună? Să te dea în judecată propriul fiu!

Bernard Tapie, mare manager de fotbal, om politic, răsfățatul publicului, e băgat la pușcărie pentru corupție și malversații financiare. Yves Saint Laurent, marele arbitru al eleganței, bogătaş, de 60 de ani, declară că Parisul nu mai e ce a fost odată, că e un oraș trist și că, după el însuși și după Channel, s-a dus dracului adevărata haute couture. Că tinerii care vin sunt excentrici, dar fără inspirație. Și totuși, peste tot dai de afișe, pliante, anunțuri: sute de spectacole, expoziții, conferințe, debateri. Viața culturală pulsează dinamic! Marile muzee fac achiziții, renovează, modernizează etc. Universitatea Sorbona Paris IV (unde lucrez eu, secția de italiană și română), gazduita în Grand Palais (noi colecții de pictură plus Muzée de la Découverte), va fi scoasă de acolo și mutată. Se pare că la toamnă vom avea sediul în altă parte. Nu prea îmi convine: e ca și cum ai pleca din Palatul Culturii, undeva prin Tătărași, într-o clădire nouă (nu mai spun că suntem acum în buricul târgului, la un pas de Louvre, Tuileries, Concorde, Notre-Dame, Invalides etc.), dar poate voi avea un birou al meu!

Vineri, 7 martie 1997. M-am trezit la ora 8, am băut apă și m-am culcat din nou, până la 10. Mă simt groaznic: slăbiciune generală, dureri de piept, usturime în gât, tuse, temperatură. Am dat telefon la Madame Routier s-o întreb despre asigurarea de sănătate, funcționează abia peste trei luni, ar fi trebuit să am una internațională! La Ambasada din București, ăia au închis ochii. Că peste vreo 10 zile s-ar putea să-mi dea un răspuns privitor la viză. Să dea Dumnezeu să scap și de obsesia asta. Am telefonat Elizei să-ți dea ea un telefon cu numărul familiei Mărășescu la Iași (149352) și mi-a răspuns că nu trebuie să risc, să aștept până vine Ioana, în sfârșit, că știe ea de un antibiotic minune, care te pune pe picioare în câteva zile și care costă până în 100 de franci. Am acceptat, vor veni diseară să mi-l aducă, după ce iese de la serviciu. Starea mea proastă e agravată și de lipsa poftei de mâncare, asociată, paradoxal, cu o foame grozavă. Parcă mă înțepă și mijlocul! Ar trebui să stau doar întins, dar și întinsul excesiv îmi face rău. Groaznic. Încerc să-mi fac un pumn de macaroane cu sos și cașcaval! Mi-am făcut, îmi dau seama că e foarte bun, dar nu pot pur și simplu să îngurgitez decât 3-4 îmbucături. Nici măcar portocala nu pot să o mănânc. Mă întind din nou în pat. Doamne, îndură-te de mine! Pentru ce mă pedepsești, oare? Ce am greșit și ce greșesc mereu, știind sau fără să știu?

Am ațipit câteva ore, zvârcolindu-mă între trezie și tot felul de coșmaruri. Visam că e Paștele și că am ajuns acasă, iar tu, în loc să mă giugiulești,... ai început să mă iei la bătaie și să mă trimiți de unde am venit! Oare asta să fie dorința cea mai secretă a sufletului tău? Sunt transpirat leorcă, mă mai schimb din când în când și aștept doctoria miraculoasă a Elizei, care să mă facă bine în două-trei zile. Acest sfârșit de săptămână l-am ratat pentru turism! Afară este un soare puternic, 8-10 grade Celsius temperatură, primăvară în toată legea. Încep să visez: și dacă obțin viza și într-o lună sunt acasă? Vom face Paștele împreună! Ne vom plimba cu mașinuța, vom mânca pe săturate... Vom... Doamne ajută!

Încă două ore de ațipeală, pe fondul unei foarte bune emisiuni de muzică la radio: Beethoven, Brahms, Bruckner, Mendelssohn, Bizet... Îngurgitez macaroanele reci, vrând-nevrând, mi se par amare. Acum la mine este 5,30 după-amiază, cald, soare și frumos, vineri seară. Voi oare ce faceți acum? Stați la televizor, poate corectezi teze sau v-ați dus la plimbare, în Copou sau în grădina botanică!

Costel STANCU

Cuiul sărit din palmă

Ea poartă în loc de inimă un săculeț din care curge nisip. Eu îl adun în pumni și, fir cu fir, îl torn înapoi, să nu se piardă nimic. Scurt va fi ceasul desenat pe apă al vieților noastre! Ori, dimpotrivă, prea lung! Niciodată egal. Simt că, din clipă în clipă, aş putea obosi și atunci totul o să se risipească, or să se repeadă ceilalți cu palmele lor hulpave să ia totul. Ea poartă în locul inimii un săculeț din care curge nisip. Eu i l-am găurit eu i l-am găurit, îmi vine să strig la orice adiere de vânt, la orice răsuflare. Mă tîrîi în urma ei, sfios ca raza de lună ce atinge cornul melcului și se retrage grăbită în sine. Ea mă alungă, eu o urmez, aproape nevăzut. Am grijă ca săculețul inimii ei să nu rămînă niciodată gol.

prizonieri pe o corabie în largul mării el cîntă la gitară ea dansează mișcările ei ard ochii ca sarea mateloții rîd aplaudă se închină la buricul femeii cum la Steaua Polară curge romul poate și sîngele cui îi pasă se joacă barbut zarurile sar mai sus decît peștii marea își împinge ecoul înspre margini pînă și cei pedepsiți simt lanțurile ușoare se spun povești cu sirene corsari balene albe muzica rotește cuțite în inimă sclipește dintele de aur al vicleniei se apropie dimineța pe neașteptate dansatoarea se oprește simte degetele gitaristului reci pe șira spinării „la posturi! la posturi!” răcnește căpitanul

o notă falsă a schimbat direcția vîntului.

Ce ești tu pentru mine? Cuiul sărit din palmă, o mașinărie de scurtat infinitul, un exercițiu de trăit în afara memoriei, diapazonul prin care ultima mea suflare se va preface în muzica îngerilor? Nimic din toate acestea? Mă aplec, în locul șarpelui, îți sărut călcîiul. Luna e plină ochi, nisipurile ei freamătă, neliniștite, sub vise. Ne iubim izbindu-ne unul de celălalt ca valurile de stînci, lacrimile noastre sînt resturi de corăbii. Dar tu nu ești cu gîndul aici, te ating și tresari ca aerul din toarta unei cești la ora ceaiului.

Ce ești tu? Un exponat atins, pe furie, de vizitatori în muzeul deznădejdiei de a fi? O colecție de cioburi de cristal din paharele sparte la marile ospete ale nimicului? Fusul ce încă sîrîie între degete deși firul i s-a rupt demult? O pasăre speriată de furtună, ale cărei gheare au devenit rădăcinile copacului unde și-a făcut cuib? Corabia din lemn trăznit? Umbra albă a omului negru? Altădată, ochii tăi erau o pereche de tauri scăpați, duminica, în oraș: nimic nu le sta în cale.

Ca praful se împrăstiau zidurile. Unde e privirea ce desfereca ușile regelui, sufletul reginei, rîsul jalnic al bufonului? Unde e rostogolirea de apă aer foc și pămînt, amestecate în cercul cu care te jucai deși nimic din ce-i în lume, atunci, nu știai?

Răsare soarele. Inima mea e o sclavă căreia îi redau în fiecare dimineată libertatea, dar ea o refuză cu îndrîjire. Rămîi în piept inimă! Pe mine mie reîntregește-mă! E o dimineată însorită. Femeile își caută frumusețea pierdută într-un ochi de fîntînă. Soarele nu mă recunoaște. Oare nu eu am retezat, cu dinții, vrejul încă verde al lunii și am împins-o în mare? Așa e viața, îmi spun. Descumpănită. Ca o mireasă furată și dusă pe linia frontului - albul rochiei sale va fi semn de și mai aprig război. Orașul se dezmoștește. Răsare soarele, mi-e teamă. Departe, în grajduri de mărgean, bat din copite iepele sure ale norilor. Sînt singur. Fără tine, inima mea e un castel din nisip împietrit în al cărui turn sînt pus- ah! - pe vecie în lanțuri de iarbă. Dar despre asta se tace. Ei da, cel mai bine plătit e martorul mut. Răsare soarele - un negustor viclean ce vinde coroane din aur fals regilor închipuiți, clovnilor de o zi, poezilor de o noapte. Răsare soarele. Galben. Dumnezeu se preschimbă în cerșetor.

În fiecare dimineată ies din găoacea visului. Ea se închide în urma mea, să fie întreagă mîine cînd o voi sparge iar. Umblu prin oraș, mă opresc în piețele publice, țin discursuri împotriva tuturor, fie rege, fie bufon. O, Doamne, de ce cuvintele mele nu reușesc să înmoaie cleiul din urechea mulțimii? Ar trebui să mi se taie limba, să fiu pus la zid, arătat cu degetul, plimbat în cuștile rușinii, să-mi arunce fiecare în obraz cîte o bucată din inima lui de piatră ori de pîine. Nu se întîmplă nimic, nu se întîmplă nimic! Sînt lăsat să spun orice, nebăgat în seamă ca un lunetist care se uită în cruciș. La asfințit, mă întorc, neîmplinit, în același vis. Mîine va fi la fel. Nu pot să mor! Mama mi-a strecurat în buzunar un ceas care ticăie înapoi.

Nu scrie să te răzbuni! Scrie să te eliberezi de dorința de a te răzbuna. Ai văzut cireșul? El își primește înapoi florile în fiecare primăvară, deși știe că îl vor părăsi iar. Și e fericit. An de an mai fericit. Fericit pînă la paroxismul culoarii. O, iubito! Tu mă privești neîncrezătoare ca și cum – în chip de corb alb – te-aș ademeni înspre moarte. Dragostea noastră? O primăvară siberiană în care, poate, va înflori un cireș.

Alexandru CAZACU

O torță pentru retrageri

Pentru ce?

Pentru ce roșul acestui Octombrie privește spre noi iar zmeii de hârtie prind viață și ne zâmbesc dincolo de geamurile care opresc păsările și câmpia să se așeze cu noi la cină când echinoxul își pierde jumăta-tea

Pentru ce străzile au împietrit iar seara aceasta stă în dreptul ușii și nimeni nu o poștește în casă când prinse în cercuri concentrice lucrurile se adună uituce unul lângă celălalt iar dincolo de vîruiala zidurilor auzi tic-tacul ceasornicului precum răsufierea sacadată a unui animal rănit

Retrageri de gală

La ceasurile acestea soarele a rămas un artefact încins aflat între cercevelele ferestrei prin sfertul dimineții ridurile oglinzilor cresc de cîtă amintire au adunat întrânsele iar o trompetă se aude limpede din această împreună lucrare ca o machetă 1:1 a visului ce ar putea să se întîmple lângă un arbore devenit o torță pentru retrageri de gală Aburul de frig ce însoțește cuvintele relevă fresca ascunsă în chipuri și pare că verbul „a fi” deseori este egal cu verbul „a spune”

Pieziș

Cine rămâne și cine pleacă din această zi atît de adevărată atît de neîntîmplată ploaia ce mărunțește cartierul ciocurile aurite ale păsărilor ca niște mici pumnale fluturi ce se adapă din roua ivită pe tîmplă tăcerea ca o poțiune amestecată-n eprubete sau dorul de cineva ce te face să crezi că acela se gîndește la tine când floarea soarelui se uită după un astru ivit între bățiile inimilor noastre și te pui pieziș între dreptatea sîngelui și oricare altă dreptate

Ceștile albastre

Ceștile albastre de ceai asemenea ochilor tăi în iarna ce pîndea intrările în lume dincolo de insomnia cocoșilor de tablă și a întunericului din venele serii în ținutul unde singurătatea modifică peisajele iar depărtările se rostogolesc ca un ghem aruncat din turnul medieval al unei bresle Toate clipele ne moștenesc

neliniștea când trupurile au rămas precum sperietorile peste câmpuri răvășite Brațul candelabrului luminează cu teamă un faeton de argint sosit la răspântii și ferestrele cît palma sunt ochii unei pisici uriașe ce privește apatică înainte

O superbă străină

În micul oraș ocrotit de brațul fluviului toamna sosește ca o străină superbă și misterioasă ce poate fi vazută la expoziția de pictură contemporană unde vizitatorii adaugă pe rînd cate o linie în plus tablourilor ori împărțind brandenburguri prin cartierele ce se termină în câmp deschis iar orizontul este o fâșie albă precum pielea abandonată a șarpelui

Duminica la orele serii iese pe străzile mici și înguste arborînd un zâmbet în care se amestecă siguranță de sine și un fin amar Noi îi facem cu mîna și gesturile seamănă puțin cu ale noilor născuți în primele clipe de la ieșirea din pîntece

Ore provizorii

Un surâs de înțelegere și complicitate a lucrurilor prin cabinetul faustian al unui maestru de rezervă la ore provizorii de toamnă aruncată-n luciul-ogîndă din penajul vrăbiilor prin grădina cu ultimii trandafiri când amintirea sculptează -n crusta de frunze și praf o statuie a fericirilor imaginare odată cu clopotul de înger care acoperă orașul în seara aceasta ca un mercenar trimis să învingă lumina unui Octombrie de care toți se tem și pe care toți îl imploră să nu ne părăsească

Legitimă apărare

„Je connue trop tard l’amour ” se auzea difuz pe terasa cafenelei în piața triumfiulară ca într-un muzeu în care stau expuse propriile noastre renunțări iar zgomotul de fond al urbei era înlocuit cu primele acorduri de pian auzite vreodată Crizanteme arămii înfloreau neiertătoare sub colții de lumină ai zilei când eram gata să ne privim în față propriul înger rătăcitor bandajul devenea una cu rana și era mai ușor să vinzi decît să cumperi istorii ca și cum ai reduce totul la o legitimă apărare în fața iluziei

Nicolae Manolescu și cele „două critici” (I)

„Eu am un dinte împotriva Sociologiei”

Anunțându-ne, într-un editorial, că marea cultură este, datorită „tripleților univitelini” (Political correctness, Cancel culture, Woke) în „primejdie de moarte” (v. *România literară*, nr. 44 / 27 octombrie 2023, p. 3), Nicolae Manolescu deplângea „deriva” criticii noastre, mai exact a noului val critic, cu ale sale „opțiuni catastrofale”. Este, știe toată lumea, un mai vechi „război soft”, reanimat după ce „noul regim” al criticii literare (ca să preluăm formula lui Paul Cernat) câștigă, pare-se, teren.

Sperând acum, la bătrânețe, să regăsească energia anilor tineri pentru a lua „taurul de coarne”, luptând cu „consecințele rele”, sub jargon pozitivist ale noii critici de tip *scholarship*. Dar cele două critici coexistă dintotdeauna (nu prea pașnic, desigur). Nicolae Manolescu, „legat cu lanțuri de estetismul maioreșcian”, apără, impresionist-intuitiv, plăcerea lecturii operelor vii, respingând studiul „științific” al tinerilor novatori, operând „disecții pe cadavrul literaturii”...

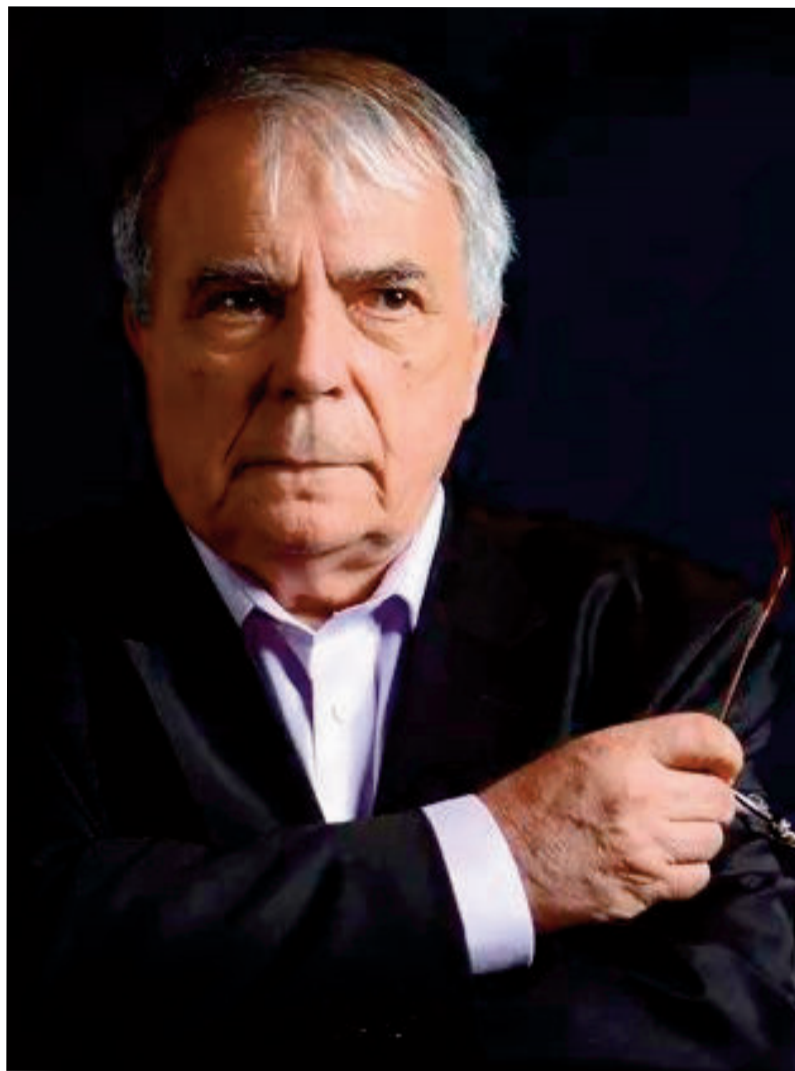
*

Între două Istorii s-a așezat, temeinic, activitatea de foiletonist a lui Nicolae Manolescu. Prima, de junețe, uitată, în duet cu Dumitru Micu (prim autor), cealaltă, încoronând prezența, vreme de trei decenii și mai bine, în tranșeele criticii de întâmpinare, unui critic alert, colocvial, acroșant, de popularitate și autoritate. Un critic elastic, de mare talent (devenit critic canonic), oficiind în prima linie, cu judecăți curajoase, bucurându-se de sprijinul lui George Ivașcu, „omul providențial”, descoperitorul și protectorul său. Debutase în 1961 cu o recenzie dusă la *Viața Românească* de D. Micu (despre, pare-se, Sergiu Fărcășan). Oricum, din 21 martie 1962 publică la *Contemporanul*, recunoscând că s-a format scriind cronică literară. Și că, nepublicat de Ivașcu, probabil s-ar fi lăsat. Mai mult, flerul lui Ivașcu, „mare făcător de reviste”, dar și cu „performanțe diplomatice”, l-a scos din multe încurcături, gardându-i cariera (foiletonistică și universitară), demontând un șir de acuze. E drept, după o exmatriculare, aducându-l ca preparator; și apoi, fără de partid, blocat ca lector vreo 22 de ani! Dar *obsesia Manolescu* se înstăpânise deja în lumea literaților.

Descoperind că nu e poet (deși a început cu poezie), cu dosar greu (părinții fiind arestați în 1952), exmatriculat (1958), devenind din Apolzan, Manolescu (după numele de fată al mamei), adaptabil, nemofturos („unde mă pui, acolo scriu!”, declara), Nicolae Manolescu, ca „cititor de cursă lungă”, nesățios, a fost perceput ca lider (natural). O instanță, prin prestigiu, influență, autoritate. Navetist pe ruta Câmpina-București, predându-și cronica luni, la prânz (la *Contemporanul* și, din 1971, la *România literară*), ținându-se departe de fauna scriitoricească, Manolescu s-a dovedit un spirit solar; iar foiletonistica sa, foarte căutată, de retorică tinerescă și program personal, l-a impus rapid, beneficiind și de conjunctura favorabilă a „dezghețului”.

Adevărat, compendiul apărut la Editura Tineretului, în 1965, *Literatura română de azi* (1944-1964), scris împreună cu D. Micu (care preluase sarcinile ideologice) era „prima istorie festivă a literaturii realismului socialist” (cf. Marian Popa). Respectuos cu perspectiva oficializată, survolând literatura scadentă, deja vestejită, ignorând critica, micul volum (tradus din nevoi propagandistice) avea un caracter educativ, tandemul asigurându-ne că „orice realism bun este, de fapt, socialist” (v. *Gazeta literară*, nr. 22/28 mai 1964). Dar M. Nătescu, exagerând, găsea că junele Manolescu a adus „cel mai mare tribut” dogmatismului de tip proletcultist. Să notăm că în pomenita Istorie, compusă chiar „la două mâini”, D. Micu salva introducerile ideologizante iar Manolescu acoperea capitole „neutre”. De numele lui se leagă, însă, discuțiile aprinse în jurul sintagmei *lecturilor infidele*, „sintagmă-vedetă a deceniului” (cf. Alex Goldiș). Imaginativ, încercând a prinde „esența învăluită”, acea „realitate nevăzută a operei”, criticul urmărea o lectură „mereu trădătoare”. Volumul *Lecturi infidele* (1966) nu viza doar infidelitatea față

de lecturile anterioare. Crezul manolescian era limpede: doar operele „indiferente” condamnă la fidelitate, cele „profunde” obligă, dată fiind polisemia lor, odată cu diversificarea instrumentarului critic, la explorarea altor piste, în conjuncție cu noua generație de critici, „lărgind” realismul și abandonând tacit rețetarul, ieșind din eclipsa proletcultistă. Călinescianismul, ajuns „berbece de luptă” (cf. N. Balotă), se confunda cu autonomia esteticului, marele câștig al acelor ani, îmboldind critica creatoare, testând limitele permisivității. Într-un splendid portret, Șerban Foartă – raportându-se la context – vedea în Nicolae Manolescu „un fiu al șansei”, cel care a sunat „deșteptarea”. Prin dezinvoltură, inteligență critică și elegantă, venit „pe val”, a putut fructifica, alături de șaizeciști, șansa liberalizării. Dar n-a fost scutit de necazuri. Să amintim de istoria cu bucluc a *Antologiei* din 1968, *Poezia română modernă. De la G. Bacovia la Emil Botta* (I-II, BPT), în care, prefățând-o, profitând de „marja de libertate”, a recuperat „indexații”. A fost, observa Eugen Negrici, prima carte interzisă în epoca Ceaușescu, grație postcenzurii (reclamagiul Eugen Jebeleanu, mai exact). Manolescu n-a pățit nimic, alții au pățit, dar „teroarea difuză” câștiga teren. S-a ales, totuși, cu un Dosar („Filologul”), Securitatea a fost îngăduitoare cu plecările în străinătate, dar criticul se jurase că nu va mai face vreo antologie.

O altă breșă a fost *Contradicția lui Maiorescu* (1970), o monografie surprinzătoare, acuzată de „inadecvare la obiect”. Era timpul recuperărilor febrile, peste un an Eugen Simion va scrie despre Eugen Lovinescu, marii noștri critici urmau a fi repuși pe soclu. Manolescu porcede la o lectură existențialistă (o proaspătă grefă franceză), dezinteresat de „acoperirea documentară”, urmărind, într-o construcție personală, o „esență semnificativă”: construcția de sine a mentorului junimist, marcată de obsesia întâietății, rostind, sentențios, adevăruri inatacabile, într-o biografie spiritualizată, „Statuia apolinică” pe care și-a construit-o tenacele Titu Maiorescu, cheltuind o voință inflexibilă, impunând ordine, rigoare și normă (rod al educației prusace) este, de fapt, *masca publică* a unui om coleric, impulsivat de „dorința de a răzbate”, fiind – el însuși – „opera voinței de afirmare”, sublinia Al. Dobrescu. „Se spune că m-am germanizat”, nota viitorul critic într-o epistolă adresată lui Petre Câmpeanu (15 ianuarie 1861). Moștenirea maioreșciană, dincolo de amploarea

denaturărilor, îmbrățișând cauze străine, dincolo de falsele adeziuni, invocând o descendență iluzorie s-a răsfrânt benefic într-o lucrare culturală de largă respirație, impresionantă prin rodnicia ideilor. E limpede, însă, că amestecând critica culturală cu cea literară, fiind polemică pentru „a deștepta” publicul și a însăntătoși climatul, rostind imperativul „în lături”, directiva maioreșciană era de idei generale. „Crearea criticii” – nota E. Lovinescu – a rămas în sarcina generației care urma; totuși, Maiorescu a pus *bazele ideologice* ale criticii estetice, paradoxal, fără a o fi practicat, sesizase criticul de la *Sburătorul*. Radical, provocând o „grozavă senzațiune” (observa Iacob Negruzzi, contemplând reacțiile celor de o „opiniune contrarie”) în urma luărilor de poziție maioreșciene, mentorul *Junimii* pozează în critic imparțial. Posteritatea a conservat cu grijă acest clișeu. Posibila polemică (cu Liviu Rusu, Adrian Marino) a rămas, din păcate, neconsumată în acei ani.

Om de bibliotecă, N. Manolescu, un cititor hedonist, a avut dintotdeauna cultul ei, aidoma paradisului borgesian. Ca să fim drepti, discursul său amestecă lumea cărților citite și amintirea lor cu evenimentele reale (vezi, de pildă, *Viață și cărți*). Acest „amalgam de real și ireal” (cf. G. Dimisianu) oferă, dincolo de asumarea unui destin, o savuroasă bogăție epică, Manolescu fiind nu doar martorul unei epoci complicate, descriind-o cu har (ca narator și portretist), ci și „un actor de neînlocuit”. După răsturnarea decembristă, se implică în politică, vădind același optimism (incurabil), „dezlegat” (1992) de obligația cronicii. Dar recunoștea că nu e făcut pentru viața de partid, acolo unde a cules eșecuri („mâna majorității”, prezidențiabil, destrămarea PAC). Liber doar când citește, plonjând, implicându-se, în spațiul ficțional, ilimitat, Manolescu, prin *Teme*, „protesta” împotriva rutinei profesionale. Rememorând paranteza politică, simțindu-se acolo precum „peștele pe uscat”, se destănuia, comunicându-ne paternal „inutile si-logisme de morală practică”. Cât despre morala în politică, sperând în „dreptul la normalitate” (1991), dezamăgirea e uriașă. Discursul critic triumfă, însă, pretutindeni. În noul ev literar s-au configurat alte tabere, „antiteza exemplară” fiind cea cu Eugen Simion. Scena ideologică, vehiculând etichete politice și confuzii utile, cultiva diabolizarea. Fără a regreta „anii petrecuți în politică”, s-a întors la politica literară („ambasador-lăc”, cu cei nouă ani parisieni, președinția Uniunii Scriitorilor, cu mandate nelimitate, șefia *României literare*), îmbogățindu-și opera, culminând cu așteptata *Istorie*, proiect vechi (pritocit cu Z. Ornea). Despărțirea de travaliul cronicăresc a însemnat, mărturisirea, o eliberare ciudată, cu sentimente „amestecate”, îngăduindu-i o distanțare de sine, cu ajustări și corecții din mers. Adaptabil, cronicarul, vădind abilități, strategii, compromisuri etc., a semnat fie monografiile „camuflete” (Maiorescu, Odobescu, Sadoveanu), fie mari sinteze (poezie, roman), în paralel cu opera cronicărească. Se pare, însă, că abia cele trei volume de la *Aula*, despre *Literatura română postbelică*, i-au trezit, cu adevărat, interesul pentru marea Istorie. Dacă tripticul *Arca lui Noe* (1980, 1981, 1983; ediție definitivă 2018) era, sub unghi naratologic, un sondaj tipologic, tabloul genealogic, jonglând cu simultaneități, succesiuni și filiații, dovedea, într-o istorie cronologică, „vecinătăți imposibile”, cum s-a remarcat. Conceptualizând trei clase prozastice, criticul, strălucitor în analize, rămâne impresionist; se vede de la o poștă că sistematizarea didactică îl stânjenește, fapt iarăși sesizat demult.

În schimb, *Teme*-le îi prilejuiesc lungi răsfățuri contemplative, dezvăluind o poetică a lecturii. Ele, ca exerciții de digitație, fără „obligații”, erau un refugiu, o „ușă secretă”, eliberându-l de obligațiile rutiniere; ciclul *Teme*-lor, dincolo de bucuria lecturilor („cărțile au suflet”), de embrioanele unor viitoare cărți, ni-l descoperă pe Nicolae Manolescu dincolo de „mască” (cu ezitări și îndoeli), critica devenind curată literatură. Cu atât mai mult, memorialistul, povestindu-se, va lepăda frazele reci, ambalându-și prietenos rezervele. Literatura confesivă, trecând prin *Viață și cărți* (2009), înfrățind cititul și scrisul, ni-l prezintă disponibil cu onestitate și pedagog fără mofturi didactice.

Nicolae TZONE

Un articol greu, din 1924: „Modernism și tradiție”. Apogeul Contimporanului

Că suntem o cultură tânără e un dat. O simplă privire peste umăr este mai mult decât edificatoare în acest sens, mai ales dacă luăm ca reper apariția celebrei cărți a lui Baudelaire, „Les fleurs du mal”. În 1857 Eminescu avea 7 ani, iar Macedonski numai 3. Ne puteam „lăuda”, la acea oră, doar cu apariția, din 1853, a volumului „Doine și lăcrimioare” al lui Vasile Alecsandri.

Decalajul de situare reală „în timp” în istoria literaturii europene este astronomic. Nici cu volumul „Poezii” al lui Eminescu nu recuperăm nimic din această imensă distanță. El se publică abia în 1883, la un ceas când deja romantismul era consumat în Occident. De fapt, cu Eminescu ne acoperim un mare gol din „biografia” culturii naționale, dar pasul, uriaș în ceea ce privește câștigul în plan estetic, al valorii literare certe, este făcut spre Europa dinapoi, nu spre Europa viitorului.

Drumul spre constituirea și, apoi, afirmarea avangardei românești, este unul extrem de important și pentru că, simplificând la maximum, el echivalează, fără nici un dubiu, cu înfăptuirea unui lucru incredibil: arderea, peste noapte, a etapelor, a distanțelor, a diferențelor ce păreau a ne ține la infinit în poziția de colonie minoră a Occidentului.

Există un articol al lui Vinea, „Modernism și tradiție”, publicat în „Cuvântul liber” (seria a II-a, 26 ianuarie 1924, nr. 1, pag. 10-12), în care vorbește răspicat despre avangarda românească istorică (el o numește „modernismul nostru”) vizavi de Europa. Cu un tupeu nemaiîntâlnit în istoria culturii noastre, directorul „Contimporanului” folosește în pledoaria sa doi termeni, „literatură de import” și „literatură de export”, pe care îi pune într-o ecuație fără precedent. Suntem în 26 ianuarie 1924, și un intelectual român, cu talentul, subtilitatea, compența culturală ale lui Ion Vinea, spunea ceea ce nimeni nu mai spusese până la el cu privire la noi și la Europa, dar și cu privire la ceea ce însemna, în termeni reali, literatura noastră de până atunci:

«Una din învinuirile cele mai ridicole aduse literaturii și artei de azi e cuprinsă în calificarea: literatură de import. Mai întâi, ideea în sine a unei literaturi române e un pur și simplu import. Începuturile noastre literare n-au fost o dezvoltare firească a folclorului, ci o deprindere gentilă a primilor bonjuriști. Romantismul lui Eliade și al lui Alexandrescu e de import. Toată literatura secolului nostru trecut e de import, și uneori de import brut, cu modificări în iscălitură. Tărănismul „Vieții Românești” și „simbolismul” de la 1908 sunt de import. Coșbuc, singur, e o floare autentică a solului. Fi-rește că s-au scris, totuși, opere de valoare. Dar tocmai aceasta degradează argumentul „importului”».

Iată continuarea articolului:

«În ceea ce privește însă modernismul afirmat mai ales de la 1917 încoace, el e, colac peste pupăză, în contrast cu întreaga noastră literatură și artă de la 1800 încoace – e un modernism de EXPORT. Pentru întâia dată am dăruit ceva străinătății care recunoaște. Azi e universal recunoscut că sculptorul Brâncuși a influențat prin elevii săi Liepschietz și Arhipenko, mult mai celebri decât maestrul însuși, întreaga plastică modernă. În toate cercurile de artă străine se știe rolul jucat de Marcel Iancu în propagarea cubismului încă din 1915, după cum se știe că acest mare artist a lucrat primele reliefuri cubiste în apus. În sfârșit, prietenul nostru Tristan Tzara, care publica versuri în „Chemarea” [în] 1915, a stârnit apoi întregul curent literar care a dezlipit de învechitul tipic al simbolismului tineretului din Franța, Germania, Elveția și America. Orice tânără revistă din aceste țări e o mărturie a neînsemnatei isprăvi pusă la cale aici, înainte de război și care izbăvește pe moderniștii români de acuzația „importului”».

Este clar că Ion Vinea era foarte departe de a avea aerul că este un simplu locuitor al unei periferii oarecare a bătrânei Europe. La fel de clar este că nici nu avea aerul unui provincial, al unui prăfuit limbut și lăudăros. Tot la fel de clar este, nu-i așa, că el încă nu știa nimic despre viitoarea și mult lăbărțată teorie a proto-cronismului din miezul «Epoiei de aur».

În „Contimporanul”, nr. 47, din septembrie 1924, la pagina a 2-a este un articol de fond, nesemnlat, dar care are topica frazei lui Vinea, identică „Manifestului activist către tinerime”¹, arhicunoscut, publicat în numărul anterior, 46, din mai. Este unul din primele texte din perioada interbelică în care se atacă fără menajamente generația precedentă („Mizeră a fost generația care ne-a precedat și domnește astăzi”) și nu vedem de ce nu l-am considera ca o a doua parte, organică, a amintutului Manifest activist: «Simultan, două biblioteci din Capitală au capitulat./ Numerotată în rafturi, perzistența veacurilor în artă și știință, a dat înapoi mută în fața generației care va prelua avutul României./

Mizeră a fost generația care ne-a precedat și domnește astăzi./ Nenatural de pustie e zarea celor ce vin după noi./ Generație stearpă, n-a ridicat încă nici o cetate, binehrănită, n-a îndrăznit încă nici un vis, fără eroism, n-a biruit încă nici o invenție: Nimic./ Nestingherită de svonul civilizației apropiate, somn netulburat a adus-o până aici./ Generație care n-a urmărit nimic în cer, va continua să trimeată în pământ tâlhari să-i aducă ploccon minereul./ Nejustificând deci nici o silință, nici un surmenaj, a pornit organizată în echipe spre imense stadioane de atletism – să-și fortifice un piept ferit de umezeala drumurilor subpământene ca și de otrava nobilă a uzinei – să redea vigoarea unui braț care n-a os-tenit decât cu mingea, să-și recreeze un picior care n-a sângerat explorând, nici-o Africă./ Un destin distrat a trezit țara aceasta la Civilizație, târziu, când ceasul de aur bătuse de mult pretutindeni./ Între sport și porno-grafie generația aceasta n-are timp pentru lectură și la-borator./ Privirea noastră aplecată asupra acestui trist obiectiv, recunoaște – cu toate deosebirile de aspirații – pe cei rămași încă pe tărâmurile deopotrivă părăsite, ale Artei și Științei.»

Vinea își exprimă îngrijorarea cu privire la „zarea celor ce vin după noi”, care e „nenatural de pustie”. Și, o dată în plus, arată, dârz, către cei dinainte: „Generație stearpă, n-a ridicat încă nici o cetate, binehrănită, n-a îndrăznit încă nici un vis, fără eroism, n-a biruit încă nici o invenție: Nimic.” Din acest manifest mai atrage atenția în mod deosebit fraza următoare: „Un destin distrat a trezit țara aceasta la Civilizație, târziu, când ceasul de aur bătuse de mult pretutindeni.” Adevărul crud acesta era: eram o țară de periferie, rămasă în urma orelor majore ale Europei.

Într-un alt articol, tot din 1924, *Precizări* (anul III, „Contimporanul”, nr. 50-51, decembrie, 1924, pp. 2-3), Vinea se arată, de această dată, preocupat de poziția artistului de avangardă față de public. Scrie el aici: „Când au apărut, mai de mult, dar pentru prima oară, la noi și în paginile noastre, cele dintâi ilustrații abstracte, publicul s-a scandalizat ca de o apariție obscenă. Indignarea de a nu pricepe s-a descărcat cu mânie asupra-ne. Spirite, batjocuri, insulte și câteodată, amenințări cu bătaia². Orgoliul aproapelui se căznea ca pe roată, în fața unui clișeu-rebus. Il răsturna, îl răsucea, îl cerceta, profil, trei sferturi, în plan, în secție, îl întorcea pe dos ca pe o mânășă, îl scruta la lumina lămpii, cum cere uzul cărților de joc cu filigrana picantă, sau cum se face cu biletele de bancă suspecte. La marea lui nedumerire și enervare contribuia uneori divină veselie și maliție a picturului care-și însoțea compoziția cu un titlu anecdotic luat vechiului vocabular estetic consacrat. Răzbunarea sa anticipa, în mod nepermis, asupra rabiei ochelariilor. (Dar pot avea ochelarii, rabie?)/ Cu vremea însă, artistul a căzut la pace. În locul titlurilor exasperante, de care câte o crâmpă de realitate – o crupă, un profil, o mamelă, ah! – te agăța pentru o călătorie buimăcitoare prin labirinturi anarhic colorate, apăru, sub ideal de sobre cumpăniri de forme pure, indicația: *construcție*./ Privitorul, în răstimp, se calmase. Cerea explicații.”

De asemenea, Vinea revine asupra poziției noastre în Europa și față de Europa, în ceea ce privește avangarda română: „Există astăzi la noi, un public impozant, pătruns de adevărul elementar al artei fără anecdotă, cucerire esențială a secolului care-și fixează astfel un propriu stil. Și mai există, mai presus de vrăjmășiile impotente ale ceasului, o internațională a publicațiilor de avangardă, din întreaga lume, creînd deasupra granițelor o atmosferă de emulație și de îndemn reciproc, de schimb de directive și de inspirații care va duce la descoperirea finală a căutatului stil al epocii și al planetei unificate; o internațională intelectuală a luat ființă, pe nesimțite, fără congrese, fără programe, fără fonduri de propagandă, și din frământarea aceluiași nevoi, sub imperiul aceleiași chemări și-a împlântat, înainte, limpede, idealul.”

Concluzia sa nu poate decât intriga la culme: „Ar-tiștii români și-au spus la timp, și printre cei dintâi, cu-

vântul. Niciodată, în istoria țării, nu s-a mers, astfel, în pas cu vremea. Ne găsim într-o zonă superioară, pe care o străbat, pe sprijinuri diafane, împărțindu-se în tăcere peste lume, concertele formidabile și veștile aparatelor fără fir, – și cuvintele purtătoare de idei.”

Neapărat de pus în ramă aceste cuvinte de mai sus: **„Niciodată, în istoria țării, nu s-a mers, astfel, în pas cu vremea.”**

De fapt, și azi afirmațiile lui Vinea intrigă, poate chiar mai mult decât în anul 1924.

Revenim la revista „Contimporanul”, la amintitul nr. 47, din septembrie 1924 și reproducem, de la pagina 2, textul următoarei telegramă primită din Italia: „Scumpi amici, așteptând marea plăcere de a vă vedea la București lansăm o mie de urări fervente, oțel, vite-să, originalitate, lumină intensă, eleganță spirituală, splendoare plastică muzicală și verblibristă. / Vouă, Nouă, marea victorie decisivă asupra tuturor passeis-melor. / F. T. MARINETTI / E. PRAMPOLLINI.”

Ni se pare că este cu adevărat vorba de un mesaj adresat unor egali.

1924 a fost un an fast al revistei lui Ion Vinea și Marcel Iancu. Apogeul „Contimporanului”³ (în decem-brie va triumfa prin vernisarea Marii Expoziții Internaționale, cu participarea excepțională a lui Constantin Brâncuși; nr. 50-51 constituie chiar catalogul acesteia) este echivalentul apogeului avangardei române.

¹ „Jos Arta / căci s-a prostituat! / Poezia nu e decât un teanc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă; / Tea-trul, o rețetă pentru melancholia negustorilor de con-serve; / Literatura, un clistir răsuflat; / Dramaturgia, un borcan de fetuși fardați; / Pictura, un scutec al naturii, în-tins în saloanele de plasare; / Muzica, un mijloc de loco-moțiune în cer; / Sculptura, știința pipărilor dorsale, / Arhitectura, o antrepriză de mausoleuri înzoronate; / Politica, îndeletnicirea ciocilor și a samsarilor; / ... Luna, o fereastră de bordel la care bat întreținută banalului și poposesec flămânzii din furgoanele artei. / VREM / minu-neă cuvântului nou și plin de sine; expresia plastică strictă și rapidă a aparatelor Morse. / DECI / moartea romanului-epopee și a romanului psihologic; / anecdota și nuvela sentimentală, realismul, exotismul, romanescul să rămână obiectul reporterilor incușiți / (Un bun reportaj cotidian înlocuiește azi orice lung roman de aventuri sau de analiză); / Vrem teatrul de pură emotivitate, teatrul ca existență nouă, dezbărată de clișeele șterse ale vieții bur-gheze, de obsesia înțelesurilor și a orientărilor: / Vrem ar-tele plastice libere de sentimentalism, de literatură și anecdotă, expresie a formelor și a culorilor pure în raport cu ele însele. / (Un aparat fotografic perfecționat înlocu-iește pictura de până acum și sensibilitatea artiștilor na-turaliști) / Vrem stârpirea individualismului ca scop, pentru a tinde la arta integrală, pecete a marilor epoci (elenism, romanism, goticism, bizantinism etc.) – și sim-plificarea procedeelelor până la economia formelor primi-tive (toate artele populare, olăria și țesăturile românești etc.). / România se construiește azi. / În ciuda partidelor buimăcite, pătrundem în marea fază activă industrială. / Orașele noastre, drumurile, podurile, uzinele ce se vor face, spiritul, ritmul și stilul ce vor decurge nu pot fi falsi-ficate de bizantinism, ludovicism, copleșite de anacro-nisme. / Să stârpim prin forță dezgustului propagat, stafiile care tremură de lumină. / Să ne ucidem morții!»

² Aceste negații virulente sunt de întâlnit la tot pasul și în anii următori. Redăm fragmente din revista „Falanga”, nr. 3, din 15 noiembrie 1926: «CONTIMPORANUL, V, 70, din noiembrie 1926. / Veritabil colecționar de manifestări lombroziene, „Contimporanul” reprezintă oficial mișcarea de avangardă a „modernismului” român. Nimic mai du-reros decât aspectul și lectura acestor pagini martirizate de o crudă lovitură a soartei omenești. De la forma inofen-sivă a înșirării verbale fără noimă până la tortura sexuală, obsesie și grimasă, contursiunile livide ale psihologismu-lui morbid se descarcă prin a tot răbdătorul tipar. [...] / Din manifestările pacientului I. Vinea (în observație): / „iubita [...] chipul ca ora ceaiului, părul/ așijderi – pare mai înaltă decât e/ semne particulare n-are/ găsitorii se vor adresa la ziar/ unde vor primi o bună recompensă.” / Cum literatura n-are nimic de a face cu această aberație în esență și dogmă, evident că persistența în public a „Contimporanului” înseamnă o dăunătoare indiscreție particulară. Constituind și un element de confuzie și în-curajare, și mai cu seamă un pretext altor tentații subte-rane, „Contimporanul”, după ce a făcut atâtea victime, convingând lumea suficient de realizările sale „poetice”, e bine să înceteze. S-ar mai curăți atmosfera de miasmele pestilențioase». Autorul este N. I. Rusu.

³ Paul Cernat, prin *Contimporanul. Istoria unei reviste de avangardă* (Institutul Cultural Român, București, 2007), realizează prima monografie a revistei.

Traian LAZĂR

Autoportret de grup

Descifrarea, dacă e nevoie, a titlului unei cărți, înlesnește înțelegerea ei, de către cititorul obișnuit să perceapă rațional.

Rodica Lăzărescu și-a intitulat cartea publicată la Editura SemnE, București, 2023, *Pe firul confesiunii...*

Confesiune, conform Dictionarelor explicative ale limbii române înseamnă: 1) religie sau cult; declararea credinței profesate; mărturisirea păcatelor; 2) destăinuirea unor fapte sau sentimente intime.

Pe parcursul lecturii, cititorul află în ce măsură concepția autoarei despre confesiune se încadrează în aceste definiții: „.... Eu aștept de la interlocutor nu atât un discurs teoretic, profesoral, îmbibat de citate și trimiteri, cât o confesiune. Să-și scotocească adică în tainele/ „podul” sufletului, să aducă la lumină amintiri de mult uitate, gânduri și trăiri poate considerate pierdute, să transforme colbul uitării în praf de stele și să spună din spatele vorbelor „Iată-mă, acesta sunt eu, omul cu bunele și cu relele lui, citiți-mi sufletul dincolo de cărțile scrise pe care le poate citi oricine”. (p.69)

Volumul conține interviurile cu 14 personalități ale culturii române și, în concordanță cu ideile autoarei despre confesiune, constituie deci un autoportret de grup în care unii dintre cei prezenți pozează ca obiect, având alături revista pe care au fondat-o sau o conduc.

În prima parte a autoportretului de grup, autoarea oferă scriitorilor intervievați posibilitatea de a-și înfățișa personalitatea și opera, iar în partea a doua, revista literară pe care a fondat-o sau la care a activat scriitorul, cu o singură excepție, altul decât cel din prima parte.

Ce „amintiri uitate” își pun amprenta asupra autoportretului zugrăvit de fiecare dintre scriitorii intervievați? În primul rând amintirile de neuitat asupra universului copilăriei și adolescenței, a mirificului spațiului natal, descrise cu măiestrie așa cum le stă bine unor profesioniști ai cuvântului. Icoanele neșterse din inimă ale părinților și bunicilor, care le-au protejat existența și i-au călăuzit pe drumurile vieții. Școala și dascălii de suflet care i-au format, care le-au imprimat dragostea pentru literatură, gustul pentru frumos și le-au întrezărit înzestrarea pentru lumea artei, i-au încurajat în momentele de îndoială și au jubilat împreună la primele succese. Nu sunt uitați profesorii studiilor înalte și prietenii primilor pași pe cursul honorum.

În tot acest tablou luminos apar, din loc în loc, puncte și pete negre ale răutății omenești ori ale propriilor slăbiciuni, care au alimentat momente de descurajare ori eșecuri pe care ai vrea să le dai uitării, dar nu poți, din cauza efectelor devastatoare și al căror impact asupra memoriei nu-l poți atenua decât gândindu-te la învățăturile trase de pe urma lor: tot pățitu-i priceput!

Cu emoție și satisfacție sunt evocate reușitele și realizările în lumea artei, dificultățile înfruntate, piedicile depășite. Toate acestea, împreună cu dezvoltările fondatorilor sau conducătorilor unor reviste literare, sunt menite să constituie o sursă de prim ordin pentru istoria literaturii.

Desigur că autoportretul de grup, amintirile depănate aici sunt formulate în spiritul epocii căci, nu-i așa, după cum spune Miron Costin: „Iară nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi”.

În condițiile libertății de după 1989, scriitorul nu trebuie să-și găsească în arborele genealogic o urmă de proletar, de om sărac și asuprit, rudenia, dacă se poate, cu un om sovietic din marea URSS. Ori să-l purifice de orice crenguță de privilegiat, de exploatare. „.... N-am afirmat decât după 1989 că tatăl meu a fost ofițer”, spune unul dintre interlocutori. Acum, vremurile permit, necesită chiar -și scriitorul interesat o poate afirma- cu mândrie - să ai origine aristocratică, strămoși înstăriți sau învățați. Bunicii unuia dintre scriitorii intervievați „au fost ci-

neva!” și erau întemeietorii satului. Un altul dintre scriitori e rudă cu marele folclorist Petre Dulfu.

Tot „vremile” sunt cele ce impun o altă idee la modă, legată de atitudinea față de regimul politic anterior anului 1989. Dacă înainte trebuia să-ți afirmi și să-ți dovedești dragostea fierbinte față de acel regim, acum e de bon ton să fi fost pedepsit, să fi sabotat să fi „rezistat prin cultură” acelui regim. Aflăm în această privință că unul dintre interlocutori, pe vremuri ziarist la organul de presă al Uniunii Tineretului Comunist, a cântat cântece legionare și monarhistice.

Scriitorii intervievați ni se înfățișează colorați de ideile politice pe care le împărtășesc. Idei politice de ieri și de azi, căci încă din antichitate scriitorul era socotit și se considera civis, cetățean cu obligații și drepturi față de comunitatea și structura politică din care făcea parte. Numai că Autori-

se conduc (Vasile Ghica: „Pentru mine examenul major este cel din fața cititorilor”). Alții au ocazia de a se autocaracteriza (Ioan Scurtu: „Am fost un om ambițios, ordonat și cu o mare putere de muncă”); de a împărtăși din propria experiență și altora (Constantin Coroiu: „Criticul ar trebui să aibă în adn-ul său spiritual ceva din moștenirea lui Toma Necredinciosul”); de a avertiza asupra efectelor colaborării cu Puterea (Acad. Ioan Aurel Pop: „Noii patroni ai lumii nu mai au nevoie de identități și de loialități, bazate pe onoare, pe corectitudine, pe credință, pe convingeri morale ferme”. Confesiunile au avut, desigur, limitele lor, respectând dreptul interlocutorului de a fi discret: (Mircea Radu Iacoban: „Regret multe. Și nu le spun”).

Se reia frecvent ideea că, în relațiile din cadrul breslei, nu aprecierile estetice constituie principalul obiect de dispută, ci împărțirea onorurilor, a premiilor literare: „Ca să aibă greutate, premiile trebuie să fie cât mai puține și să fie acordate de jurii competente, exigente și obiective. Altfel răspândim iluzii deșarte” (Vasile Ghica). După 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 se mai agită încă problema raporturilor scriitorilor cu Securitatea, problemă ce a devenit deja istorie, și de sita căreia scriitorul nu scapă nici în groapă (cazul Adrian Marino). Se confirmă astfel spusele lui Rebreanu că scriitorii români se ceartă și-n cimitir. Faptul are efect asupra felului în care este perceput scriitorul, nu pentru opera sa estetică, și cum suntem percepuți în Europa, ca europeni de mâna a doua.

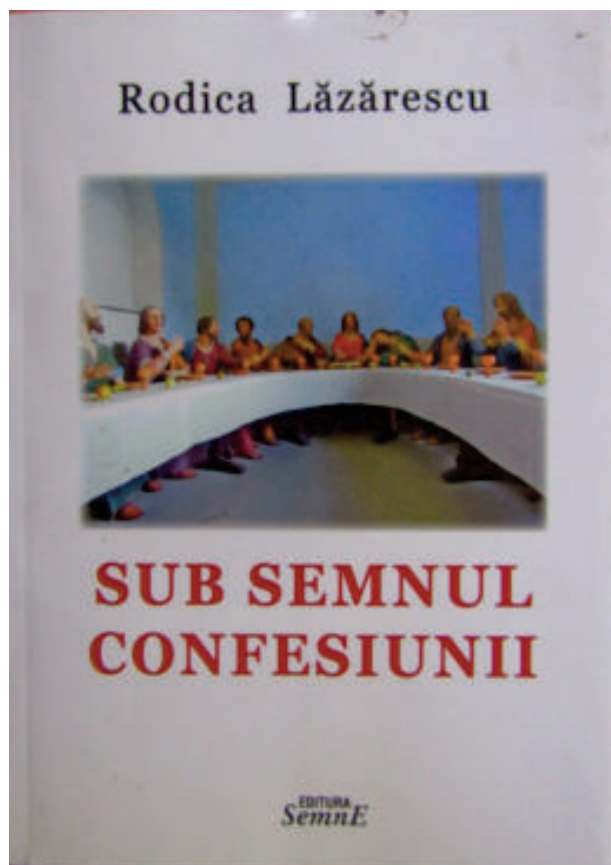
Perioda actuală fiind caracterizată prin criza lecturii, scriitorii intervievați sunt preocupați de relațiile cu cititorii afectate și de dificultățile în finanțarea și distribuirea cărții. Sub acest aspect, interviurile preced tema unei anchete literare pe tema viitorului cărții, a literaturii publicată în nr 23-24 al *României literare*. Desigur că rolul scriitorilor care scriu doar pentru elită în această restrângere a ariei cititorilor este trecut sub tăcere. Puțini sesizează, dar nu o spun cu voce tare că, poate moare cartea, dar nu moare literatura, care evoluează de la forma scrisă la forma on line, așa cum altădată a trecut de la forma orală (folclorică) la forma scrisă a cărții.

Judecând în spiritul utilitarismului, trebuie să relevăm că interviurile oferă o masă impresionantă de informații privind cele mai diverse aspecte ale existenței lumii literare. În această privință meritul autoarei este acela că a știut să solicite atât date importante pentru interlocutor cât și interesante, atractive, pentru cititor.

Întrebările autoarei sunt direcționate, în prima parte, către dezvoltarea sau punerea în valoare a informațiilor privind biografia și opera scriitorului interviuat, precum și a caracteristicilor specifice personalității acestuia. Precizăm că nu este vorba de scriitori din elita breslei, ci din masa profesioniștilor domeniului.

În a doua parte, întrebările ținesc să înfățișeze cititorului, dintr-o sursă de prim ordin, informații despre apariția și activitatea unor reviste de cultură.

În funcție de obiectivul urmărit, autoarea a adresat interlocutorilor tipuri variate de întrebări. Întrebări stufoase menite să-i reamintească interlocutorului contextul producerii evenimentului la care se referă întrebarea, să-i sugereze nevoia unor detalii, istoricul faptului, viziunea amplă ori direcționată asupra problemei solicitate. Alteori, autoarea adresează întrebări succinte, pentru a direcționa confesiunea, ori a o amplifica. Aflându-se la al treilea volum de confesiuni, autoarea și-a format un stil propriu dovedind o bună cunoaștere a sufletului/psihologiei creatorului literar și o înzestrare adecvată în relațiile sociale.

tatea, deținătorii Puterii politice au pervertit sensul acestui principiu considerând că adevărat cetățean este doar acela care îi slujește. Și s-au străduit să imprime această viziune și scriitorilor.

Scriitorii intervievați blamează, în unanimitate, Puterea de ieri și, lucru curios, își arată nemulțumirea, mai tare ori mai încet, și față de cea de azi. Unii dintre ei sunt mai informați decât oamenii politici și se arată mai bine dotați decât aceștia pentru exercitarea Puterii. Ajungi să te întrebi, de ce nu intră în acțiune? Răspunsul simplu este că atât scriitorii, cât și politicienii au abilitatea de a jongla cu vorbele, dar scriitorii le transformă în texte scrise, aparținând diverselor genuri și specii literare cu obiectiv estetic și nu de acaparare a Puterii cum fac politicienii, care după ce-și ating ținta, își vor respecta sau nu ideile din discursuri.

Înfățișarea multiplelor aspecte ale vieții literare și a câtorva dintre personalitățile ce o animă constituie prim-planul Autoportretului de grup.

Interlocutorilor li se oferă prilejul de a vorbi: despre sine, (Cornel Galben: „Cel mai apropiat mă simt de galbenul din aura sfinților din icoane”); despre propria activitate (Ion Andreiță: „Într-o viață de om am publicat mai mult decât am dorit și mai mult decât ar fi trebuit”); Vasile Pop -Negreșteanu: „În fiecare lucrare e viața mea indiferent de pont, cheie figurativă, conceptuală sau minimalistă”); despre raporturile cu alți scriitori (Nicolae Gheran: „Unora inevitabil le simți răsuflarea în ceafă, pe când alții au fost fără să fie”); despre principiile după care

Ionel BOSTAN

Rivalitate la Zootehnie

Un bărbat cert Maria Băluțencei n-a avut niciodată. Pe Icu și Mucel, cei doi băieți ai ei, unul într-a opta și celălalt într-a cincea, nu se știe cu cine-i făcu. Încă tânără, poa` să fi avut un pic peste treizeci de ani, Haba, poreclită așa de femeile temătoare pentru bărbații lor, lucra la grajdurile ceapeului, adică «la vaci», cum spuneau consătenii care aveau plan la câmp, cu o oarecare doză de răuătate. Tot aici făcea zile-muncă și Vasile Doban. Pleca de acasă dis-de-dimineată, pe la patru-cinci, fie vară fie iarnă, gata îmbrăcat în salopeta-i murdară și mirosind a bălegar, încălțat cu gumari sau cisme înalte de cauciuc, după cum era drumul – glodos ori uscat. Pe Anuța, nevastă-sa, n-o mai trezea, că oricum nu trebuia să-i dea de mâncare. Ca lucrător la sectorul zootehnic, cum îi plăcea lui să spună (și nu grăjdar), primea o pâine neagră pe zi, o conservă de pește ori un borcan de fasole cu costiță afumată sau cu cârnăciori, iar de o cană de lapte se descurca el. Până seara, la opt, rânea ba-lega și o încărcă în remorci, așternea paie, umplea ieslele cu fân,

împărțea tain și apă vacile. Mul-sul era ușor, că de doi ani se băgase instalație a n u m e. Cu ingi-nerul cel tânăr se î m p ă c a destul de bine. În unele zile mai prin-dea și câte o oră de somn: vara, prin șirele de paie, iar când dădea frigul, pe sacii de tărâțe din magazie. Mai greu se descurca cu Lache, veterinarul. Acesta, mai tot timpul cu rachiu-n cap, ba unii ziceau c-a ajuns să bea și spirt de prin dulapurile lui cu uși de sticlă, îl lua în primire numai ce-l zărea: "Mișcă, Dobane, dă mai iute din mâini, că nu te plătește colectivul să dormi în ciubote!" Haba i-ar fi luat apărarea, că-l vedea trudit, însă Lache îi era și ei un fel de șef. Mai ales când lipsea inginerul. Chipurile că trebuie să-i deretice prin cabinet, veterinarul întârzia cu ea, uneori, mai mult decât trebuia. Și Doban, înțelegea bine cam despre ce-ar putea fi vorba, dar n-avea ce face și înghițea în sec. Cu atât mai mult cu cât și el o plăcea pe Haba. Un conflict deschis cu Lache l-ar fi dus la pierzanie. Dincolo de faptul că meseria de veterinar n-o prea mai avea nimeni din comună, Lache deprinzând-o în armată (unde a fost sergent veterinar la Gospodăria agro-zootehnică a regimentului de grăniceri), relațiile lui speciale cu președintele CAP-ului și secretarul de partid îi confereau o carapace impenetrabilă. Chiar și cei de la consiliu și șeful postului de miliție îl salutau primii. Plutonierul Capău îl vizita des pe la muncă, mai ales după ce se făceau *sacrificări de necesitate*. De acesta îi era cel mai mult frică lui Doban. Cu ceva ani în urmă, pentru că se bătuse cu unul de la un hat, a fost ținut câteva nopți la miliție. Acum, n-ar vrea cu nici un chip să-i treacă prin cap lui Lache să-l dea pe mâna lui Capău... Pe la un sfârșit de august, așa ca de Sfântul Ioan, când este și hramul bisericii, nu se știe cum se făcu, dar veterinarul trebui să plece câteva săptămâni la un curs despre bolile cele noi ale bovinelor toc-mai la Cluj. Doban nu se gândea la altceva, decât că va putea și el să respire o vreme. Dar a fost să fie mult mai mult decât atât. Din a doua sau a treia zi, Haba a început să-l solicite pe la magazie să numere și să așeze sacii cu tărâțe. Îl mai cinstea și cu câte un păhărel cu ce se mai găsea printr-ale veterinarului. Într-o zi, după mulsoarea de dimineață, o îngrămădi pe un Țahal cu tain. Ei nu-i displăcu deloc... Începutul a fost greu, că-n zilele ce-au urmat o puneau pe sacii cu tărâțe ori de câte ori n-aveau pe nimeni prin preajmă. Și se pare că lucrurile mergeau mai bine decât cu Lache, care începuse să se damblagească de la *tărie*. Unde înainte Doban își schimba izmenele și maieul la lună, acu` tot la două-trei zile îi cerea Anuței schimburi curate, dimineața, la plecare. "Da` ce Dracu, Doamne iartă-mă, te caută vreuna la izmene?" bombănea ea, scoasă din obiceiurile ei comode. "Lasă gura, fa proasto!" "Bine că-i deșteaptă Haba!" mai spunea Anuța și se întorcea pe partea cealaltă. De la un timp, Doban lua dimineața și aparatul de radio *Mamaia* cu el. De dragul Habei care n-avea *aparat* acasă. Străbătea, pe marginea satului, cei trei kilometri până la grajduri cu radioul în traistă deschis la *tare*, de-l hămăiau toți câinii. Pe drum, asculta, de la cinci la cinci și treizeci de minute, *Imnul, Știrile politice, Vremea și Din muzica popoarelor*; cel mai mult îi plăceau melodiile sârbești. Împreună cu Haba, asculta muzica populară de la prânz și «melodia preferată», seara. Viața avea acum parcă alt farmec și munca de la grajd era departe de a mai fi o corvoadă. Numai că, într-o sâmbătă, inginerul vestește întoarcerea de la școală a veterinarului, de luna următoare trebuind să se declanșeze și acțiunea de vaccinare a efectivelor. Asta i-a fost de-ajuns lui Vasile Doban. A doua zi nu s-a mai prezentat la zootehnie. Și nici în altă zi din cele câte au urmat...

Ioan RĂDUCEA

Întreg de țară

Porumbele de rouă albăstresc ierburi banatice.

Într-o clipă de cetină umblă fața soarelui de Ardeal.

Cerul de senin spre Moldova crapă în albastru de Voroneț.

Ce simplă e țara când o crezi! Lunecându-i vechii episcopii pe sub streășină, dilată după Bogdan Țintii întemeietorul cerbicea calului în alb, dă înălțime ecvestră sentimentelor amestecate în cucernice. Strălucesc zale în cruce și în clopotele de slujbă, ridică stînca submersă a limbajului.

Culme de zi din stropire și din scămoșare de nor, țara își mărginește întinderea în creșterea ei. Domnește albul, duhul locului înalță biserica de români, întîrzie în frumusețea ei, prea e frumoasă, prea nu e de lume fata Eminescu! Podul de obcini al Bucovinei, curcubeu lăsat din cer. Biserica albă de Dobrogea, punțile ei briciuite de val alunecă în greutatea Cuvîntul. Peste cîmpuri, profilul Munteniei iese om, rătăcește pe marea emigrației rurale pînă la orașele supte de cîmpia capitală.

Către neamuri legate de stînci: prima uimire să fie ce fel de stînci sînteți! A doua, ce fel de țară! Drumul umblă dinainte serpentine în pereții cli-pelor viitoare, în marele lor muzeu imobilizează ca frigul deschiderea bolții de stele, pe simezele caselor se arată surdina spațială și efectul nostru în timp.

Biserica în brîu de piatră urmînd tiparul Sfintei Sofii, cum de se lasă călătorită această țară de vis! Care umblă lanț de biserici – culmile îi plutesc unde, pădurea de munți i se prinde în vițe.

Artă de vînători preistorici, afir-mînd din frînturi de priveliști, valuri de șesuri recîștigă temeiul ei, cu gloria ei în relief accidentat. Gorgane de mii de ani imită dealurile, munții, treceri de seară pe valurile spre Hotin. Rînduri de Subcarpați înțepenesc cu falca în mînă. Soarele dimineții împinge Calea Robilor, iese Basarabia clopot în apa timp.

Capătul țării stă în vîrful clopotniței ei.

Emanuel VASILIU

Va curge sînge

În 2008 lui Daniel Day-Lewis i se acorda Premiul Oscar pentru Cel mai bun actor în filmul regizat de Paul Thomas Anderson, "There Will Be Blood". Ce i-a convins pe membrii juriului să-i acorde această distincție? Poate un prim indiciu este performanța fizică de a fi interpretat un petrolist cu începuturi în minarea după aur și argint, care la peste 40 de ani adoptă un orfan al prospectărilor după petrol; urmărit vreme de 29 de ani, din 1898 până în 1927, personajul Daniel Plainview evoluează în ură și degradare fizică până la ceea ce în termeni religioși ar fi numit un păcat capital. Dar să nu anticipăm.

Coloana sonoră beneficiază de muzica lui Jonny Greenwood, chitarist în formațiile *Radiohead* și *The Smile*, nominalizată pentru un premiu Grammy la categoria „Cel mai bun album de muzică de film, televiziune sau alte media vizuale”. Greenwood și-a explicat viziunea compo-nistică în revista *Entertainment Weekly*: „Nu cred că a fost vorba neapărat despre a face muzică de epocă, ceea ce ar fi procesul traditional. Dar pentru că erau sunete orches-trale tradiționale, presupun că am sperat că vor fi un pic neliniștitoare, deși ești conștient că toate sunetele pe care le auzi provin dintr-o tehnologie foarte veche. Se pot face lucruri neliniștitoare cu o orchestră clasică, lucruri cumva greșite, care au un fel de curent subteran sinistru.”

Epitetul „sinistru” este cel mai bine exemplificat printr-un cadru de doi, în care Daniel Plainview și colaboratorul său, Fletcher Hamilton, urmăresc incendiul declanșat la o sondă de petrol construită într-un sătuc californian. În plină noapte, personajele sunt luminate doar de foc, Daniel avînd chipul mânjit/întunecat de petrol. Ilustrat de muzica percutantă a lui Jonny Greenwood, cadrul are o calitate apocaliptică dificil de uitat.

Excursul biografic, asemănător prin efect unui *flash-back* dar nefiind de fapt unul (Paul Thomas Anderson folosește un singur *flash-back* spre finalul filmului), apare dincolo de jumătatea filmului, când Daniel Plainview crede că un vagabond ar fi fratele său. În prezența lui își exprimă personalitatea prin propoziții caracteristice precum „Vreau să am succes doar eu” și „Văd ce e mai rău în oameni”. Efectul acestor afirmații pe chipul lui Daniel Plain-view devine vizibil când îl ucide pe vagabondul Henry, descoperindu-i înșelăciunea. Chipul lui Daniel Day-Lewis, filmat oblic, are ceva din ferocitatea unui animal de pradă, exprimînd ura față de cel mai slab, urăciunea sufletească manifestată în trăsături faciale contorsionate.

Conflictul personal definitoriu pentru film este cel dintre Daniel Plainview și preotul Eli Sunday. Fratele acestuia, Paul, îi vînduse petrolistului un pont despre resursa subterană ieșită la suprafață în jurul fermei tatălui său. Deștept și hrăpăreț, Eli îi ceruse lui Daniel 10 000 de dolari pentru ferma Sunday, declarînd că are nevoie pentru a ridica o biserică. Religiozitatea aparentă și lăcomia îl situează pe Eli în contrapondere perfectă pentru ambițiosul Daniel. Ateu convins, petrolistul nu numai că nu crede o iotă din convingerile lui Eli, ci îl bănuiește de nesinceritate, de propagandă mincinoasă. Descrise în amănunt, predicile lui Eli amintesc de entuziasmul și feroarea congregațiilor afro-americane, preotul însă arogându-și puterea de a vin-deca enoriașii de boli printr-un ritual al îndepărtării du-hurilor rele. Biserica Celei de-a Treia Revelații, cum este botezată de Eli, își convinge comunitatea, el devenind o forță în satul transformat peste noapte de Daniel într-un câmp petrolifer deschis.

Însă conflictul dintre cei doi nu ține de natura credințelor lor, ci provine din pretențiile financiare mereu crescînde ale lui Eli. Apogeul coincide cu punctul culmi-nant al filmului, în care Daniel, aflat în 1927 într-un stadiu avansat de degradare, singurătate și bogăție, îi promite un comision de 100 000 de dolari cu condiția să declare că este un profet mincinos, iar Dumnezeu – o superstiție. Într-o secvență de mare forță histrionică, Eli își atinge mai întai crucea supradimensionată agățată de gât, înainte de a repeta, urmînd îndeaproape indicațiile lui Daniel, că este un profet mincinos, că Dumnezeu e o superstiție. În conflictul fizic ulterior, Daniel urlă ca scos din minți că el este cea de-a treia Revelație, avînsând amenințător spre Eli cu un schiopătat ce amintește eroi clasici precum Richard al III-lea. Precizia filmului este deosebită, ultima replică a lui Daniel fiind „Am terminat.”, moment final al peliculei.

Acest portret de o violență deosebită este realizat în cadre largi, ce surprind dezolarea deșertului californian, truda inumană a petroliștilor, tehnologiile de început de secol XX și ambiția ca valoare supremă, ce ignoră orice legături familiale sau general umane. Egotria distrugă-toare, acum pe Netflix, fascinează la fel de mult ca în 2007.

Livia COTORCEA

De prea mult timp Divinul, oricare, supus e,
Și toate cereștile forțe irosite, uzate,
Milostivele, spre plăcere, de-un neam ce,
Viclean, atotștiutor se închipuie.
(*Menirea poetului*, Hölderlin,
Imnuri și ode, II, Minerva, 1977, p. 224)

O bibliografie imensă, însumând biografii, studii de istorie literară și de stilistică a operei, analize socio-psihologice, cărți de ficțiune etc., creionează un profil al scriitorului și al omului Cehov, profil ale cărui claritate și putere de convingere sunt condiționate de talentul și, uneori, de perspicacitatea autorilor de a citi un spațiu pe care scriitorul însuși l-a privit cu uimire neîncrezătoare. Căutând o modalitate de a păstra acest spațiu aproape neatins de inserții ale gândurilor și intențiilor străine, Sorina Bălănescu a ales să ni-l prezinte pe scriitorul rus în două volume de corespondență pe care le-a intitulat *O viață în scrisori* (apărute la Editura Polirom în 2018, respectiv, 2023). Faptul că, prin plasarea sub titluri alese de ea, îngrijitoarea ediției evidențiază anumite momente explicate în corpul de *Note* și socotite esențiale pentru biografia omului și a operei Cehov nu contravine gândului ei inițial de a lăsa textele corespondenței cehoviene să vorbească de la sine. Toate ne vorbesc despre o viață și despre o creație al căror ritm și noblețe autentică par a se susține mereu ochiului cercetătorului, iscoditor și lipsit de discreția pe care scriitorul rus a cultivat-o toată viața.

Citind cele două (puteau fi trei, totuși!) volume de scrisori selectate (din cele douăsprezece volume de corespondență cât cuprinde originalul), cu un efort, pe care-l presupunem imens, și publicate de Sorina Bălănescu, realizezi că Cehov a încercat ceva foarte dificil pentru orice trăitor pe acest pământ, și anume: a încercat să fie OM, fâsă a se sprijini intenționat pe învățăturile creștine care i s-au băgat pe gât cu forța (chiar cu forța fizică) în copilărie sau pe cele câteva precepte filozofice clasice pe care le cunoștea foarte bine, dar nu ținea să le favorizeze în propria viață sau în creație.

Așa cum mărtusisește în repetate rânduri, meseria de medic l-a ajutat să stea cu picioarele pe pământ și, în ultimă instanță, să vadă dacă omul nu poate izbuti să devină OM prin miracolul datului care este viața și el însuși ca alcătuire fizică, emoțională și spirituală. Despre acest lucru, care i-a izbutit nu doar ca dat biografic, ci și la modul exemplar pentru ceea ce trebuie să socotim că poate fi sau poate deveni Omul, cred că ne vorbesc imensa lui corespondență și viața lui întreagă. Acestor „martori” le-am putea adăuga câteva ieșiri din textul ficțional pe care nu putem să nu le observăm în povestirile și piesele sale, ieșiri ce par provocate nu de personajele ca atare sau de personajele-naratori, ci de însuși autorul Cehov. Toate, împreună, conturează un profil de Om de care postura de scriitor a lui Cehov nu doar se atasează, dar se și detașează cu intenție declarată. Căci, dacă elementele ce creionează imaginea omului Cehov trebuie descoperite de către cititor, componentele calității de creator sunt bine articulate de scriitorul rus într-o poetică a sa, pe care, nu o dată, o comunică fraților săi, începătorilor în ale scrisului sau prietenilor și colegilor de breaslă. Și totuși, cele două imagini au fost, nu o dată, percepute în plină suprapunere, reproșându-i-se omului Cehov, în plan atitudinal, ceea ce el, ca metodă, recomanda și respecta strict în planul creației sau ceea ce ne oferă bogata lui galerie de personaje cu firea și gândurile lor.

În acest sens, e de notorietate curioasă și nedreapta judecată pe care o făcea atitudinii cehoviene față de viață și față de om un filozof ca Lev Șestov: „Stă mereu în ambuscada lui, pîndind și amenințînd speranțele omenești. Și fiți siguri că nu-i scapă niciuna, toate-și vor găsi sfîrșitul pe care li l-a hărăzit el(s.a.). Arta, știința, iubirea, inspirația, idealurile, viitorul (...) toate acestea, în clipa în care Cehov se atinge de ele, își pierd strălucirea, se veștejesc și mor(...)” În mîinile lui

Cehov totul își găsea moartea” (s.n.)(*Începuturi și sfîrșituri*, Institutul European, 1993, pp. 21-22). E cu atât mai curioasă și mai nedreaptă aserțiunea filozofului rus cu cît mai profundă se dovedește lectura pe care o face el povestirilor și pieselor lui Cehov, doar că, pentru a valorifica această lectură (și nu putem să nu facem asta), trebuie să-i întoarcem sensul pe dos. La o astfel de operație ne obligă nu doar recitirea creației lui Cehov, dar, mai ales, lectura corespondenței lui, necunoscută (aceasta a putut fi citită în întregime doar cu ocazia apariției, între anii 1974-1983, a ediției de *Opere* în 30 de volume) la ora cînd Șestov, în 1908, își publica genialul său eseu *Creație din nimic* (A.P.Cehov). În care îi imputa scriitorului „crima” de a fi „cîntărețul disperării”. Mult mai uimitor este acest fapt, aflînd dintr-o scrisoare de răspuns a lui Cehov, din 1 apr. 1890 către A.S. Suvorin, că mulți dintre contemporanii lui, între care mai vîrstnicul său prieten, care-l cunoștea foarte bine și-i aprecia geniul creator, nu dădeau obiectivității pe care el o cultiva și o recomanda sensul

naște și se construiește. Prozatorul și dramaturgul surprind felurile în care omul și-a irosit darurile divine primite cîndva în agitația mizeră a unei vieți sociale lipsite de altitudinea gândului, compasiunii și a pasiunii pentru frumos și bine. Ajuns în fața tablourilor triste ale degradării umanului pe care le descoperă la orice pas, el nu le disprețuiește și nu jubilează de satisfacția deoalării lor, cum cred atîția critici, ci ne previne printr-un strigăt mut că nu aceasta este calea pe care se cade să umble omul. Acest strigăt mut al lui Cehov a fost auzit, înțeles și prețuit de Lev Tolstoi, scriitorul care a știut să strige cel mai tare și mai convingător cînd s-a trezit, ca și mai tînărul lui confrate, față în față cu **puterea întunericului**. Autorul romanului *Anna Karenina* era convins că poate lupta cu această putere de pe pozițiile unui creștinism apostolic, un creștinism susținut de fapta iubirii, iar nu de dogmele și fastul bisericii postapostolice care a uitat demult de om.

Așa cum o declară nu o dată, deși într-o scrisoare se declară ateist, Cehov a știut că merge pe același drum cu Tolstoi, a cărui *religie* pentru care marele romancier a fost excomunicat, și-a însușit-o ca mod de a trăi. Despre această atitudine ne vorbește întreaga lui existență, precum și cîteva scrieri emblematice între care se află povestirea *Studentul* din 1894, din care amintim două secvențe revelatoare: „1.(...) studentul se gîndea că același vînt bătea și pe timpul lui Ruric, și pe timpul lui Ivan cel Groaznic, și pe timpul lui Petru cel Mare și că pe atunci erau (...), aceeași tristețe în suflet și lipsă de cultură, același urît pretutindeni, aceeași impresie de apăsare, de părăsire, de întuneric(...); 2. se gîndea că adevărul și frumusețea nu pier; adevărul și frumusețea care s-au arătat în Grădina Ghetsimani și în curtea arhierului au rămas neschimbate, astăzi ca și odinioară și, dacă au rămas neschimbate, se vede că fac parte din *esența vieții omenești și a întregii firi* (s.n.)” (vezi A.P.Cehov, *Logodnica și alte povestiri*, Polirom, 2002). Cu acest prilej putem constata că, pentru Cehov, întunericul, pe de o parte, adevărul și frumusețea, ca *esență a vieții omenești și a întregii firi*, pe de altă parte, sunt coprezente în lume, întunericul fiind la vedere, iar *esența* ascunzîndu-se și avînd nevoie de credința omului în el însuși pentru a deveni realitate. Și se pare că acesta nu este un gînd întîmplător, trăit de un student visător. O povestire din 1897, *Mujicii*, va detalia multiplele modalități în care întunericul, ignorînd sensul însuși al vieții, își face loc în existența în care oamenii “nu se respectă, se tem unul de altul și se bănuiesc”, adică, nu cred în ei înșiși, după cum nu cred nici în adevărul din Grădina Ghetsimani. Și asta, va observa Cehov, se întîmplă nu doar din neputința omului de a fi la înălțimea adevăratei lui chemări, dar și pentru că, așa cum citim în povestirea *Un caz de practică* din aceeași perioadă postsahalin, oamenii se su-pun „fără voia lor, unei forțe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieții și străine omului”.

În creația lui Cehov, felul cum oamenii ascultă de această forță străină a firii, după care „Trebuie neapărat ca cel puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască”, dobîndește multiple chipuri. Ea se anunță nu doar în imagini existențiale degradante pentru om, dar și prin sunete stranii care vin de nu știu unde, din afara vieții, sfîșind timpul trăirii umane și umplînd inima omului cu o spaimă și o tristețe de adîncimi metafizice. Prezența insistentă a acestor sunete în creația cehoviană se dovedește astfel a nu fi doar prezență a unor simboluri de care avea nevoie autorul pentru a transmite cititorului spectrul niște sensuri care nu puteau fi altfel comunicate. Probabil, că însuși Cehov-omul, bolnav și stînd mereu sub zodia morții, le-a auzit și le-a perceput ca semnale de avertizare, de amenințare sau pur și simplu ca voci ale unei lumi străine de care nu se poate face abstracție și de care n-ai cum să te ferești. Așa se face că el com-pătîmește împreună cu lumea pe care ne-o arată, nu dintr-un loc unde s-ar afla la adăpost, dintr-o “ambuscadă”, ci chiar dinlăuntrul acestei lumi. Și tot așa, oricît de ticăloasă este realitatea pe care ne-o arată el și oricît de înfricoșător gongul care bate în lumea străină omului, imaginea acestei realități se-nvăluie mereu într-o boare aurie care nu-i altceva decît *esența* ce-și trimite în ea irizările ei de frumusețe și adevăr

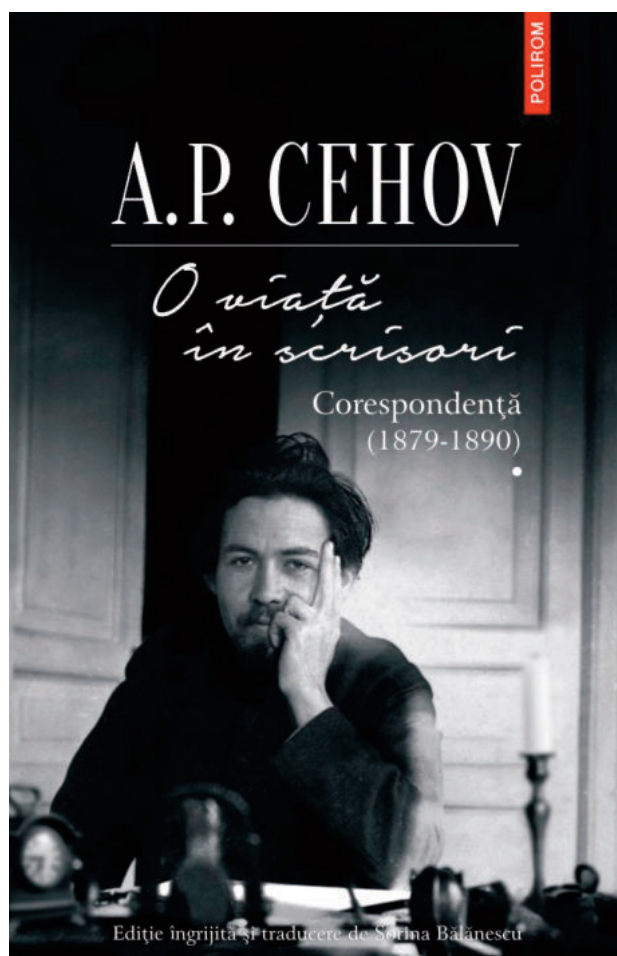

care se cuvenea: “Mă ocăriți pentru obiectivitatea mea, numind-o indiferență față de bine și de rău, lipsă de idealuri și de idei și altele” (I, p.366). Profund afectat de această neînțelegere, pe 10 aprilie al aceluiași an, aflat în drum spre Sahalin, Cehov, care-și impusese ca regulă să nu răspundă la judecățile criticilor săi, va riposta și mai decis, de data aceasta, către alt corespondent: “N-am fost niciodată un scriitor neprincipial” (I, 369). E semnificativ că „neprincipialitatea” lui Cehov a fost remarcată abia după consumarea Afacerii Dreyfus în care scriitorul a fost de partea învinutului și a lui Zola și, mai ales, ea devenise loc comun pentru comentarii lui în anul 1890, an în care, după împlinirea vârstei de treizeci de ani, scriitorul a luat hotărîrea de a merge în Sahalin pentru „a învăța multe” (Către A.S.Suvorin, 9 martie, 1890, I, 355) și „a trăi jumătate de an *altfel* decît am trăit pînă acum” (Către L.Leontiev(Șceglov), 22 martie, 1890, I, 365).

În realitate, Cehov scriitorul ne face să vedem ceea ce vede el deja existent în lume, cu o artă ce pare că sfidează gratuitatea prin ușurința cu care aceasta se

ce-și trimite în ea irizările ei de frumusețe și adevăr sau, de ce nu?, aripa îngerească a scriitorului întinsă mereu cu iubire spre această lume.

Mînat mereu de dorința de adevăr, Cehov va recunoaște că adevărul care nu este cuprins în îndoială nu este adevăr, avertizînd ca răul nu este niciodată

principiul materiei, ci obraznicia spiritului. În acest sens, el îi scria lui A.S. Suvorin, la 30 martie 1888: „Pe lumea asta nu poți înțelege nimic, așa cum recunoștea cîndva Socrate”, continuîndu-și gîndul în altă scrisoare din același an, dar către alt destinatar: „Știu tot și înțeleg tot numai prostii și șarlatanii”. Gîndurile acestea veneau nu doar din intenția de a explica de ce, ca scriitor, preferă să prezinte lucrurile din afară, cu obiectivitate, dar și să amintească cititorului că adevărul e încă departe, că, așa cum vede el: „omul continuă să rămînă un animal, cel mai feroce și mai murdar din toate”. De aceea, pentru el a sluji adevărului va însemna a nu folosi ideile despre lucruri, ci a se apropia de lucruri luate fiecare în parte, a recunoaște că un lucru nu este neapărat cauza altui lucru. Și, procedînd astfel, Cehov reușește, ca și Tolstoi, să rămînă aproape de experiența celor simpli, pentru care un lucru este un lucru, o lume care-și trăiește existența proprie, alături de om și împreună cu omul. Tușele rapide în care surprinde această co-existență, impresionantă prin exactitatea și puterea lor de sugestie, ne oferă tablouri de natură, de viață în conace, în mici orașe de provincie sau în capitale ce-și datorează claritatea și realismul tocmai capacității prozatorului și dramaturgului de a-și apropia, cu modestie, sensibilitatea omului simplu: „Tonul condescendent și disprețuitor față de oamenii mărunți, numai pentru faptul că sunt mărunți, nu face cîinste inimii omenescii” (s.n.) (Către M.V. Kiseliova, 1887, 14 ian., I, p.103).

Cehov scrie cu o plăcere fabulatorie ce pare nescată, scrie uimitor de ușor, atît de ușor, încît nu-i vine a crede în seriozitatea posturii lui de scriitor. Dar, scriînd, Cehov este trist, complexit de-o tristețe pe care, cu discreția-i caracteristică, n-o divulgă și nu face din ea motiv de a se manifesta ca moralist. E o tristețe de dincolo de sine, cel născut cu atîtea daruri ale trupului, minții și inimii pe care le-a primit cu modestie și nu le-a convocat niciodată pentru a-și asigura o fericire umană pe care o simte îndoielnică. Căci, iată ce ne spune el despre fericirea după care aleargă atîția dintre eroii lui, dar căreia el, personal, nu i-a acordat credit în propria viață: „dacă viața are un sens și un țel, ele nu stau în propria noastră fericire, ci în ceva mult mai înalt și mai înțelept. Faceți toți cît mai mult bine”. „Dragostea fără fapte bune nu este dragoste” - îi scria el fratelui său Alexandru pe cînd avea doar douăzeci și trei de ani.

Cu un curaj în fața vieții pe care cu greu îl poți descifra în ființa lui atît de delicată, Cehov își va folosi mereu multe daruri primite de la parce pentru *face-re-a de bine*, pentru a sluji, a sluji neîncetat. O slujire pe care a început-o de la vîrsta fragedă de doisprezece ani, cînd, după falimentul afacerii tatălui său, a rămas la Taganrog pentru a lichida tot ce era de lichidat în ea, și

pe care a încununat-o cu testamentul întocmit cu trei ani înainte de moarte, pe 30 oct. 1901, document terminat cu următorul îndemn profund uman către sora sa, M.P. Cehova, destinatară testamentului: „ajută-i pe săraci, ai grijă de mama, să trăiești în pace”. (II, pp. 261-262).

Citindu-i scrisorile, te uimește hotărîrea cu care, deși are doi frați mai mari decît el, micul Cehov decide să preia povara întreținerii unei familii numeroase, care, de-a-lungul timpului, i-a dat griji multe și de tot felul. Privind tabloul de familie pe care ți-l oferă corespondența, nu poți să nu simți că Cehov nu e de acolo, că ființa lui de un aristocratism înalt și de o răbdare îngerească în fața vieții, știe ceva ce alții nu știu, pentru că aparține parcă altei lumi și gîndește cu altă gîndire decît cea pe care o descoperă în familia lui și în majoritatea eroilor săi. Te-ntrebi cum poate atinge boala și moartea așa o ființă, deși boala l-a urmărit toată viața, chiar dacă el a ignorat-o sau s-a făcut că n-o vede, chiar dacă de aceeași boală i-a murit un frate, chiar dacă știe că boala respectivă a poposit demult în familia lui, pe linia mamei. Are hemoptizii fiind foarte tînră și, ca doctor, știe ce-nseamnă asta, dar, în corespondența tradusă impecabil, comentată inspirat și editată acum la noi de Sorina Bălănescu, îl vedem trecînd senin peste aceste momente. De unde-i vine seninătatea? Cehov e înzestrat cu ceea ce el însuși numea „*darul înțelegerii vieții*”, un dar care pesemne nu-i este hărăzit oricui” (s.n.) și, fiind în posesia unui astfel de dar, știe că ne ucid doar lucrurile de care ne temem, și, ca atare, nu-și permite să-i fie teamă. El are de slujit familiei și lumii, și gîndul acesta nu-l părăsește pînă-n ultima clipă. Să nu se-nțeleagă de aici că, în cazul lui, putem vorbi de un angajament ca cel pe care-l teoretizau și realizau adepții artei angajate sau pe care îl clamau zgomotos narodnicii și tot felul de asociații revoluționare și anarhiste care au înșingurat Rusia în care trăia și el.

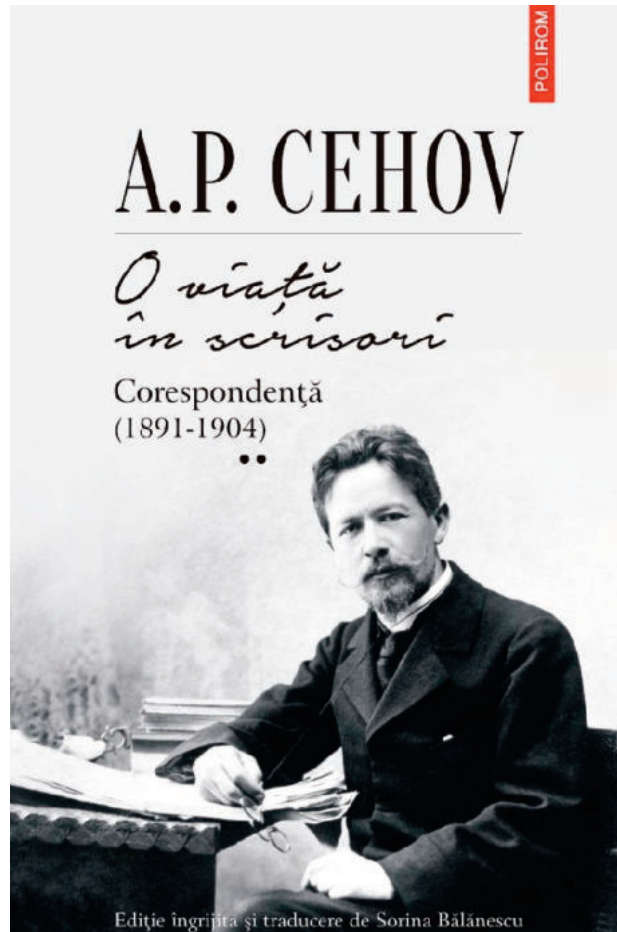
Ca și Lev Tolstoi, Cehov se situează dincolo de angajamentul îngust social, într-un spațiu mai înalt, care-și încorporează, totuși, spațiul social. Bolnav fiind, el își vizitează bolnavii pe ploaie, pe arșiță, pe ger, fiind nevoit să străbată în trăsură drumuri lungi și greu de biruit pentru a ajunge la aceștia, luptă cu holera și cu ciuma, înființînd carantine și centre de ajutor pentru înfometări din diverse zone ale țării, construiește școli sătești, în 1899, compune Manifestul Societății de binefacere din Ialta care își propune să strîngă fonduri pentru construirea unui sanatoriu pentru bolnavii de tuberculoză. Și a făcut toate astea și multe altele pentru binele obștesc pînă ce neputințele trupului l-au obligat, în 1895, să renunțe la o slujire la care se angajase prin jurămîntul depus cînd și-a primit diploma de medic. Ba, în 1890, se hotărăște să plece în Sahalin, la extremitatea estică a imperiului rus pentru a vedea la fața locului cum trăiesc condamnații la muncă silnică pe viață și pentru a constata că acolo s-a atins cota cea mai de jos în felul în care omul îl poate trata pe alt om.

De ce a plecat Cehov în Sahalin? A vrut să trăiască *altfel* ca pînă atunci, după cum declară el, dar, la acestea vrere, se poate adăuga dorința de a-și testa limitele și, de ce nu?, de a sfida moartea care-i dă tîrcoale. Cînd pleacă la un drum atît de lung și de periculos chiar și pentru un om sănătos, Cehov știe că s-ar putea să nu se mai întoarcă, dar, așa cum mărturisește, mai știe și că „e de temut lucrul de care ți-e frică (...) o să mor de o boală de care n-o să mă tem” (Către A.S. Suvorin, 24 aug. 1893, II, pp.95-96). Un an mai tîrziu sintetizează situația tragică în care se află într-o splendidă ziceră autoironică ce sună a butadă, dar care nu e deloc o butadă: „În general, sunt sănătos, în particular, sunt bolnav” (Către A.S. Suvorin, 21 martie, 1894, II, 106). De fapt, episodul Sahalin este singura porțiune din viață care-i aparține numai lui, căci, cum discret și cu un secret reproș o spune familiei, aflându-se în drum spre insula ororilor: „Vreau să încerc să am o *viață personală*, care a fost, dar pe care n-am observat-o din diferite motive”. (Cehovilor, 7 iunie 1890, Irkutsk, I, 424). Printre *diferitele motive* a stat boala lui de plămîni, dar, mai ales, faptul că devenise *cap de familie*, că *avea o familie în spinare*, familie care n-a sesizat în scrisoarea din Irkutsk citată mai sus dorința timidă de a fi măcar un timp liber de această obligație pe care și-o îndeplinește cu iubire, dar care îl privează de timpul pentru viața lui personală: „Doamne, să fii cap de familie! (...) Nimeni nu ține cont de timpul meu” (Către A.S. Suvorin, 23 dec. 1888, I, 243). În timpul acesta al lui pe care și l-a cîștigat în călătoria la capătul uriașului imperiu, a consultat bolnavi, a făcut un recensămînt și a adunat material pentru a scrie cartea despre Insula Sahalin, în care a dezvăluit adevăruri crude despre situația omului aruncat pe acel spațiu neprimitor, dar mai ales despre existența cutremurătoare a copiilor care cresc într-un mediu de mizerie umană în care nu au parte de lumina

pe care le-o pate oferi căminul părintesc, biserica și școala. Ba, la întoarcerea în Rusia, Cehov va semnala un lucru caracteristic țării sale, dar ignorat sau poate chiar afișat cu mîndrie de aceasta: „despre coasta noastră răsăriteană, cu flotele ei, cu problemele și reveriile noastre oceanice, pot spune un singur lucru. Este o sărăcie strigătoare la cer! Sărăcie, ignoranță și ticăloșie, care te pot duce la disperare” (Către A.S. Suvorin, 9 dec. 1890, Moscova, I, 443).

Nu e o întîmplare faptul că, după ce se întoarce din această călătorie, esențială pentru viața lui, Cehov cutează să se gîndească la iubire. Vrea să încerce să-și trăiască viața lui, dar încercarea aceasta durează cîțiva ani buni, pentru că, după cum s-a văzut, el nu crede în fericire. Sau, mai exact, nu crede că lui i se cuvine fericirea. Corespondența cu actrița O.L. Knipper, care-i va deveni soție în 1901, ne transmite nu atît șovăielile lui în fața posibilității întemeierii unui cămin propriu, cît realitatea crudă, din ultimii ani ai vieții, a unei singurătăți și a convingerii că a devenit un întemnițat într-o „Siberie caldă” (Ialta), prizonier al unei neputințe pe care boala i-o sporește de la an la an. Omul care a avut grijă atîția ani de alting un devotament nicidecum dezmințit, este lăsat singur în fața suferinței, pe care nu o clamează, dar pe care ar vrea s-o atenueze întorcîndu-se între scriitori, actori care-i joacă piesele și, în ultimă instanță, lîngă soția care-și continuă, departe de el și neturburată, cariera de actriță. „La Moscova! La Moscova!” răsună, în ultimii ani ai vieții lui Cehov, strigătul lui neauzit, dar pus în gura celor Trei surori, pe care le-a nemurit cu geniul său.

Cehov și-a trăit genialitatea în deplină armonie cu sinele său profund și a făcut-o atît de discret, încît puțini oameni dintre cei cu care a venit în contact și-au dat seama de dimensiunea reală a geniului său. Între cei care l-au citit în adînc îi regăsim pe Lev Tolstoi și pe renumitul publicist și editor A.S. Suvorin, care, deși mai în vîrstă ca el, i-a devenit cel mai bun prieten, ocrotindu-i geniul și punîndu-l, în viața literară, pe locul la care modestul Cehov nu năzuia. Propus pentru Premiul Pușkin în 1887, el îi scrie fratelui său Alexandru, la 21 oct, al aceluiași an, că acceptă acest premiu doar dacă l-ar împărți cu Korolenko. Devenit membru corespondent al Academiei Ruse, renunță fără regrete la această onoare în momentul în care lui Maxim Gorki, pe care-l prețuia foarte mult, îi fusese refuzată primirea în acest for.

În povestirile și în piesele cehoviene, nu o dată, autorul sau anumite personaje ne oferă portretul dorit al omului viitor, un OM ideal. Privind cu atenție, acest OM poate fi întrezărit în chipul lui Cehov însuși, așa cum ni-l arată corespondența lui, așa cum și-a trăit el viața în lume și printre oameni.

Fond autohton – valori universale

Problema valorilor locale și a valorilor acceptate de lumea largă (problemă care rămâne mereu în discuție...), dincolo de națiuni și-o pusese Maiorescu de când inițiasse evaluarea realităților românești. Ce e rău în altă parte e rău și la noi, conchide fără ambiguități... Ierarhia valorilor nu se modifică după geografie... În *În contra direcției de azi...* patronul Junimii afirmă că o primă greșală pe care ar trebui să o elimine românii pentru a depăși faza împrumuturilor falsificate ar trebui să fie respingerea mediocrităților... Pașoptiștii credeau că e de folos orice producție locală în spiritul lumii civilizate, oricât de nefericită ar fi asemenea imitație; pentru Maiorescu așa ceva ar fi nociv: mai bine nu se face deloc decât să se facă rău. „O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră este încurajarea blândă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra - toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu indulgență, sub cuvânt că 'tot este ceva' și că are să devie mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni necheamați și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y - jurnalist eminent, domnul Z - bărbat de stat european, și rezultatul este că de atunci încoace mergem tot mai răi, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistică și-a pierdut orice influență; iar cât pentru politica română, fericite articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dînsa!”

Concluzia e limpede: mediocritățile trebuie eliminate din viața publică – imperativ cu atât mai puternic cu cât societatea are un nivel de educație mai scăzut, pentru că într-un astfel de mediu pericolul de a lua mediocritatea drept lucru de calitate este mai mare. „De aci să învățăm marele adevăr că mediocritățile trebuiesc descurajate de la viața publică a unui popor, și cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna.” Valorile, așadar, nu pot avea o existență temporală și de circumstanță – ele sînt valori nu numai „pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna”.

Maiorescu subliniază ca efect dezastruos al exercitării formelor fără fond ar fi discreditarea modelelor originale, întrucît realitățile astfel introduse în societatea noastră se „...discreditează cu totul în opinia publică și întîrzie chiar fondul, ce, neatîrnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfîși să se îmbrace în vestmîntul lor desprețuit.”

Imaginea surprinsă de Maiorescu este a unui moment din istoria țării. Între timp lucrurile evoluează. Atît în privința clarificării conceptelor, cît și a desfășurării proceselor reale. O formă nu poate fi lipsită de un conținut – o dată ce există o formă ea are inevitabil un conținut; tot așa cum un conținut nu poate exista fără a avea vreo formă. Cele două sînt fața și reversul unui tot. Formele (fără fond) ale lui Maiorescu au un fond – doar că fondul este altul decât cel pe care îl aveau în modelele occidentale imitate. Fondul lor (conținutul) este cel al culturii în care sînt implantate. Altfel spus, formula lui Maiorescu ar trebui să fie nu „forme fără fond”, ci „forme cu alt... fond”... Forme care perpetuează un fond pe care ar fi trebui să-l înlocuiască.

De fapt chiar Maiorescu identifică noile conținuturi ale formelor „lipsite de adevăr” care se instalează în spațiul românesc: „...academie osîndită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune bună...”.

Atunci cînd sînt localizate realități împrumutate structura socială cunoaște mutații complexe.

Localizările au evoluții contradictorii. Inițial instituțiile active în țările occidentale au păstrat în spațiul de adopție, după ce au fost adoptate, prestigiul modelelor, iar cei care au împrumutat au căutat să acopere acest prestigiu cu o realitate echivalentă. Cu alte cuvinte, să creeze universități de ținută, academii cu autoritate științifică, institute cu un personal adecvat, instanțe juridice corecte șamd. Au reușit în mică măsură, totuși prestigiul originalelor le asigura în societatea românească un statut echivalent, în plan local, acela al instituțiilor din Apus. Un timp acest prestigiu a funcționat și a susținut localizările. Așa se face că parlamentul, universitățile, academia, aparatul juridic șamd aveau capacitatea de a susține autoritatea statului pe calea modernizării. „Recuperarea” lui Maiorescu însuși în structurile pe care le criticase este o dovadă în acest sens. Importurile occidentale au fost integrate

în măsura cunoscută în ultima parte a sec. 19 și au continuat să joace un rol semnificativ în prima jumătate a sec. 20. În instituțiile vremii s-a impus între timp ceva din „spiritul locului”. Dar acest spirit al locului a devenit exclusiv o dată cu instalarea la putere a regimului comunist.

În această fază apar contradicții și inadecvări între ceea ce este împrumutat și fondul autohton. În timp s-a dovedit că acest fond, fixat în sute de ani de istorie orientală nu a fost transformat întru totul prin împrumuturile din lumea civilizată, ci a reapărut la suprafață și a reacapat ceea ce inițial părăsise adaptat spiritului Europei occidentale. Literatura lui Caragiale s-a alimentat copios din incompatibilitățile din această perioadă. Totuși stabilitatea relativă a unei Românii în curs de europeanizare, vizibilă la sfîrșitul sec 19, care capătă o consistență relativă în perioada interbelică (capitalism în expansiune frînat de realitățile unei societăți preponderent agrare) se aliniază civilizației europene. Relativa stabilitate este anulată de instaurarea comunismului. Prestigiul instituțiilor interbelice dispare o dată cu distrugerea fizică a elitelor care le creditau. Sub comunism ceea ce înainte trimitea la cultura occidentală se transformă în paravan pentru cu

totul altă dinamică socială. Regimul comunist răstoarnă încă o dată cursul evoluțiilor în această zonă geografică supusă permanent răsturnărilor și reorientărilor. Pătura subțire a populației educate, formată în spiritul valorilor europene este deliberat eliminată. Era dispoziția Moscovei. Distrugerea intelectualității, înlocuirea specialiștilor cu reprezentanți ai celor mai puțin educate clase sociale... Nu mai era nevoie de talent, de educație superioară, locul celor astfel pregătiți este luat de oamenii cu... dosar bun, de cei care nu pun probleme regimului, care dau dovadă de obediență preținsă, indivizi cu... origine sănătoasă.

În întreaga perioadă a acomodării cuceririlor occidentale imitate de către localnici a existat o tensiune între ceea ce era împrumutat și fondul stabil, local, care trebuia să se adapteze la noile forme. Diferența dintre formele afișate și conținutul acestui fond, care n-a dispărut niciodată, iese cu toate consecințele ei la lumină după căderea regimului comunist. De data aceasta nu mai este partidul comunist cel care falsifică ierarhia valorilor, cel care scoate la lumină rădăcinile profunde ale unor experiențe nefecitate. În lipsa indivizilor educați și cu ținută morală, a păturii care dispăruse o dată cu instaurarea comunismului, automatismele mentale fixate în secole de supraviețuire în condiții dificile s-au manifestat neîntîrziat. (Este adevărat că și în perioada comunistă s-a format, în spatele direcției oficiale, un număr de intelectuali cu o pregătire adecvată – dar numărul acestora a rămas prea mic în fața tendințelor dominante ale mulțimii. În plus, chiar dintre cei care ar fi corespuns din punct de vedere profesional nu puțini au devenit incompatibili cu o ținută morală care să-i transforme în adevărați intelectuali – repere pentru cei care ar fi vrut să-i urmeze. Securitatea a jucat un rol covârșitor în compromiterea morală a multor intelectuali români.

Construcțiile fixate într-o istorie meschină (o mie de ani de migrații, apoi în secole filtrate de o medievalitate întîrziată, de amenințarea permanentă a marilor imperii hulpave din vecinătate) sînt mai puternice decât achizițiile a mai puțin de două secole de europenism și reapar de cîte ori aceste achiziții sînt puse la încercare. Este ceea ce se fixează pe ecranul unei continue crize a supraviețuirii. Nu e greu de identificat mentalitatea profund fixată în acțiune: legături reduse la grupul strict din care faci parte, orizont redus la familia, gașcă etc., implicare morală în consecință... Dinamica unor astfel de grupuri rudimentare e simplă. Singurii care contează, pe care îi vezi ca apropiați sînt cei din grupul tău – din gașca ta. Legăturile între oameni sînt determinate exclusiv de interese și de complicitate. Valorile nu pot fi decât cele care fac ca grupul să funcționeze: cumetrie... fără limite, acoperire a celui de alături care la rîndul lui trebuie să te acopere. Nu poate să apară orizontul colectivităților imaginate cum spun Benedict Anderson. Este o lume a satului, în care toți se cunosc, relațiile sînt directe, nu e nevoie să-ți imaginezi o comunitate cu care te simți solidar. Citadinizarea forțată din timpul comunismului nu a fost însoțită de o schimbare de mentalitate. S-au construit... sate mai mari în care indivizii s-au grupat în colectivități limitate - cei de la job, cei de pe scara blocului, rudele... Un teren propice pentru perpetuarea unei mentalități. Cu atît mai mult cît au existat inevitabilele limite în educație și subordonarea justiției și organelor de ordine dictaturii comuniste.

Probabil cea mai edificatoare dovadă a revenirii unor... forme de care s-ar fi speriat și Maiorescu este manifestarea celor care și-au făcut o meserie din disciplinele umaniste. Nu îi numesc intelectuali – pentru aceasta e necesară o caracteristică morală pe care nu toți o au.

Carmen-Maria MECU

Nicolae MECU

Două paradigme ale cunoașterii. Modelul Culianu¹

1. HESPERUS: TEHNOLOGIE vs. MAGIE.

Pornind de la supoziția că I. P. Culianu și-a întrebuințat scrierile de ficțiune (și) pentru a exprima ceea ce în opera academică nu putea face explicit, în cele ce urmează îmi propun să clarific mesajul acestui text esențial care pune față-n față două variante de evoluție a civilizației umane și două paradigme de cunoaștere asociate lor, să-i scot în evidență actualitatea și totodată să-i fac mai vizibilă trama narativă.

Se confruntă în acest roman SF cu alură de basm două direcții posibile de evoluție a omului și a lumii: *scientismul tehnologic*, cu rădăcinile în Reformă, și *umanismul sub semnul magiei*², cu rădăcinile în Renaștere.

HESPERUS. LIBERTATEA FĂRĂ EFORT

Așezarea pământească *Hesperus* sau *Civilizația* reprezintă o victorie extremă a tehnologiei aplicate omului și mediului, cu scopul de a eradică violența și corupția cauzate de stresul demografic. Locuitorii de aici trăiesc ca într-o variantă de postumanism tehnologic. Ei sunt produși prin clonare, cresc în incubatoare. Sunt eliberați de emoții de orice fel: agresive, parentale, erotice. Prin chirurgie bioelectrică, le-a fost extirpat centrul inimii. Or, din cercetările savanților și din medicina tradițională chineză, noi știm că, pentru celelalte organe ale corpului, inima este Împăratul, creierul nostru emoțional. Ea reprezintă un centru energetic, dar are și neuroni *sui generis*. Stările superioare de conștiință sunt generate de funcționarea în *acord* / *prin conectare* a creierului și a inimii. Hesperienii sunt însă privați de accesul la astfel de stări. Foarte puțini dintre ei visează, iar asta foarte rar. Neuroștiințele, dar și informațiile din culturile tradiționale arată că visul poate fi o cale a cunoașterii și a transformării de sine. Un alt aspect benefic al vieții mentale de la care hesperienii sunt excluși.

În planul pur fizic, *regenerarea celulară* îi apără pe locuitorii *Hesperusului* de moarte, iar hrana le este sintetică, imitând calitățile celei naturale. Regula de bază a vieții lor este *libertatea fără efort*. Nu numai că efortul nu le este necesar pentru a se întreține, el este de-a dreptul interzis. Nu sunt nevoiți să planifice, să aibă un program anume de activitate. Nefiind stimulați să aibă o disciplină a muncii, pierd simțul curgerii timpului. Așezarea este bine securizată, atât în raport cu mediul exterior, cât și în interiorul său. Un computer păstrează

toate informațiile (neclasificabile!) care i-ar putea interesa pe locuitori, ia toate deciziile importante pentru ei și controlează toate ieșirile acestora, cu nave, pe Pământ, în afara Civilizației.

ARTA TRANSFORMĂRII. LIBERTATEA ADEVĂ- RATĂ

La polul opus, la fel ca în basmele clasice, unde Răul Absolut este pus față în față cu Binele Absolut, ne este prezentată o lume creată prin *Arta Transformării*. Aceasta pare a beneficia de tehnici mentale derivate din tehnicile renaștentiste ale *Artei Memoriei* și – mai ales – din cele ale unei variante, *Arta Combinării*, creată de Raymond Lullus. Cum

Ioan Petru Culianu

arată Culianu în alte scrieri, este vorba despre o transformare a minții prin *meditație, vizualizare, vis lucid*. Inteligența umană fiind legată fractalic cu *Intellectul Universal* – în roman, *intellectul unic* –, creator de lumi, stăpânirea spațiilor / nivelurilor mentale poate avea ca urmare stăpânirea lumilor posibile și contrazicerea convențiilor spațiale actuale. Așadar, vedem în *Hesperus* cum – pentru o minte eliberată de modul vechi de a-și reprezenta lumea – dispar timpul, distanțele, gravitația, percepțiile tradiționale de orice fel. Teoretic, orice om poate ajunge la astfel de performanțe lucrând / lucrându-se neintruziv asupra lui, explică Horton. Practic, e suficient ca un singur om să deprindă Arta pentru ca toți ceilalți să poată beneficia de avantajele ei. Acest lucru este posibil, în viziunea mea, pentru că, într-un final, toate mințile ar putea rula aceleași programe, iar toate mințile fac parte din același fractal, așa cum aflăm din scrierile științifice ale lui Culianu. Maestrul Artei, Denis Horton, reușește să stimuleze eliberarea minților unora dintre oameni din încătușarea corpurilor materiale,

spre a vieții în lumea posibilă a visului personal esențial, identitar. Doar că de acest fel de *libertate adevărată / diferențiată*, în contrast cu *libertatea fără efort / totalitaristă*, se pot bucura numai persoanele care au vise benefice, încărcate de emoții pozitive, deci cu vibrație energetică înaltă. Pentru unii, această existență ideală înseamnă o solitudine luminoasă. Pentru fericirii care pot împărtăși cu alții același vis profund, ea semnifică o comuniune plină de sensuri și bucurii. Oamenii chinuiți de coșmaruri, pe care le reprimă prin mecanisme de apărare atunci când nu sunt stimulați să viseze, vor fi readuși de maestru în lumea tradițională. Lor le va fi mai ușor să viețuiască în această colectivitate. Din vreme

în vreme, unii vor reuși să se vindece emoțional și vor putea avea acces la *libertatea adevărată*. La un moment dat, inteligența maestrului va fi absorbită în intelectul unic. Și... altul îi va putea lua locul. Merită să-l ascultăm pe maestrul Artei, Denis Horton, vorbindu-i clonei sale, Keph Sollins, despre vis și despre lumea obișnuită, a celor chinuiți de coșmaruri: „Omul este ființa care aspiră către Artă prin vis. *Unica și ultima lui împlinire este aceea de a i se permite să trăiască în-lăuntrul propriului său vis*. [...] Lumea însăși a fost întotdeauna și a rămas o

ficțiune a Artei, în scopul de a salva într-un fel pe condamnații la infernul personal. Din când în când, prin moarte, aceștia se recufundă în ei înșiși, iar Arta, răbdătoare, îi aduce înapoi. [...] Tot ce știu este că umanitatea a fost gândită ca un mecanism de salvare. De aceea poate că fiecare ins a avut un grad de libertate, o libertate supremă de care nu s-a putut folosi fiindcă-i lipseau în schimb libertățile mai puțin importante” (p.124). Putem deduce de aici că Arta Transformării e mai mult decât ceea ce creează Horton, el fiind doar o parte din proces. Vom regăsi această idee atunci când vom urmări inițierea / formarea lui Keph, clona lui.

HIPERBOREEA. ELITELE

Legătura narativă între cele două soluții de îmbunătățire a umanității o reprezintă Hiperboreea. Într-o lume evoluată tehnologic, unde oamenii – eliberați de boli, foamete, sărăcie și moarte – trăiesc un stres demografic generator de corupție și violență, aceasta este o rezervație în care s-au retras *mai-marii minții*, cum o sugerează numele locului. Elitele Pământului proiectează o navă spațială nu-

mită *Hesperus*, cu scopul colonizării planetei Venus, spre a reduce aglomerația umană de pe Terra. Șefii expediției sunt savantul Denis Horton și inginerul Jordan Craig, fiul lui Adam Craig, conducătorul Hiperboreei. Surpriza este însă că cei doi vor executa o misiune secretă, cunoscută de foarte puțini hiperboreeni, aceea de a provoca un cataclism nuclear care „să curețe” Pământul. Intuind pericolul, șefii Hiperboreei iau măsuri preventive: construiesc un adăpost antiatomic, o lume subterană. Are loc o nouă selecție: elite dintre elite; sunt invitați la inaugurarea adăpostului un număr egal de femei și bărbați, fără familii. Ei vor supraviețui sub pământ mii de ani. Când nivelul radiațiilor devine suportabil, Horton și Craig înființează, undeva în America de Sud, colonia *Hesperus / Civilizația*. Cele două așezări umane nu comunică. Considerând că Arta Transformării e o armă primejdioasă, Hiperborea trimite spioni în *Hesperus*, încercând să afle intențiile lui Horton. Hiperboreenii se tem că pot fi distruși de el dacă ies la suprafață. În același timp, ei caută Mutantul, despre care cred că îi ține piept lui Horton. În fapt, Denis Horton / Maestrul Artei și fostul său profesor Damian / Mutantul comunică la un etaj mental superior, printr-un fel de *entanglement*, similar, aș zice eu, celui cuantic. Ca să simplific: în lumea cuantică, s-a observat că două particule care au fost împreună pot comunica la distanță. Sau poate fi vorba despre una și aceeași particulă privită din unghiuri diferite ori care proiectează – ca furculița din spațiul 3D în cel plat – două semne aparent disparate. Se pare că maestrul Artei, din *Hesperus*, și Mutantul, din Hiperboreea, formează împreună o realitate complexă într-un nivel superior al lumii, *deasupra* lui *Hesperus* și Hiperboreei. Trecerea dintr-o așezare în cealaltă se poate face în timpul unei stări modificate de conștiință (SMC), cum este *visul lucid*. Probează acest lucru o întâmplare cu Daiana Valente, soția lui Damian. Ea este trimisă de către oamenii securității hiperboreene în *Hesperus*, spre a întâlni clona lui Horton, pe Keph Sollins, cu scopul de a afla ceva despre intențiile maestrului. În cele din urmă, Horton se substituie lui Keph și îi face o demonstrație a Artei, ajutând-o să trăiască *visul ei esențial*, viața armonioasă cu Damian și copiii lor, într-un loc mirific de pe Pământ. Brusc, Daiana vede cum lumea visului se descompune și îl roagă pe Damian din vis să facă în așa fel încât noua ei viață să continue. El îi răspunde că „încă nu a venit timpul” și Daiana se trezește în Hiperboreea, devenind chiar suspectă pentru felul în care s-a întors. Secvența aceasta ne face să ne gândim că există o lume superioară ale cărei proiecții pământene sunt *Hesperus* și Hiperboreea. Acolo s-a ridicat Daiana prin vis și de acolo a coborât. De fapt, spre finalul romanului, în scena ieșirii hiperboreenilor la suprafața pământului, Horton și Damian stau alături. Iar la sfârșit, cine are ochi să vadă îl poate zări numai pe Damian – *catalepticul* și *depresivul* – în locul unde au stat amândoi. E posibil ca acesta să-i fi absorbit în sine pe cei doi (maestrul Artei și Mutantul), devenind *unicul maestru al Artei*.

DRUMUL EROULUI. CALEA ÎNIȚIERII ÎN ARTA TRANSFORMĂRII

Keph Sollins, clona lui Denis Horton din *Hesperus*, străbate un traseu inițiat, la fel ca un erou de basm tradițional:

1. El se naște în chip miraculos, fără caracteristicile fizice și psihice ale hesperienilor.

2. Beneficiază de ajutoare miraculoase care îl stimulează să-și cunoască adevărata identitate. Ce altceva sunt spionii veniți din Hiperboreea: Eliza care i-a fost soție, Lester, și în final Daiana Valente? El află că are emoții, vise, că este o clonă a maestrului Artei.

3. Se pregătește pentru un fel de moarte ritualică. Pentru a ajunge la Horton, cere să fie *eliminat*.

4. În Palatul Eliminării vine în contact cu sim-

bolurile renașcentiste ale Artei Memoriei și ale Artei Combinării, trăind o formă elementară de meditație și vizualizare. Ultima imagine pe care apucă să o vadă și de care este absorbit este cea a omului vitruvian, desenat de Leonardo da Vinci. Aici se cuvine să deschid o paranteză, în sprijinul interpretării mele. Cunoaștem preocuparea lui I. P. Culianu de a studia Ars Combinatoria a lui Raymond Lullus, ca o formă a Artei Memoriei. Mai precis, acel fel de Artă a Memoriei care înseamnă o „formă complexă de meditație” cu posibile scopuri magice, care „implica vizualizări complexe și urmărirea o experiență extatică de uniune cu Intelectul Universal” (*Jocurile minții*, p. 358). Este edificatoare remarcă lui Horia Roman Patapievi: savantul Culianu nu putea spune direct că „magia este chiar conținutul Renașterii [...], de fapt o știință a manipulării fantasmelor, a cărei

IOAN PETRU CULIANU

Hesperus

realitate era, deși fantasmatică, cât se poate de reală”. Iar „individualitatea renașcentistă tipică, [...] *uomo universale* (acel om vitruvian, n. n.), era în realitate magicianul”. În viziunea lui Patapievi, Culianu este interesat de mecanismele cognitive ale funcționării magiei, de răspunsul la întrebarea „cum ar trebui să fie construit aparatul cognitiv uman [...] și care ar trebui să fie principiile ontologice ale lumii pentru ca magia să nu fie o superstiție, ci o realitate precum știința modernă a naturii?” (*Ultimul Culianu*, p. 150). Așadar, Culianu aspirantul la rolul cognitiv de magician spune în romanul *Hesperus* ceea ce nu putea spune direct în lucrări academice.

5. Întâlnirea cu Stăpâna reprezintă contactul cu o entitate a Artei Transformării independentă de Horton. Ea îl supune pe Keph unei operații de separare a corpului fizic de cel astral, deduc eu. Astfel va dobândi accesul la un alt nivel de realitate, unde corpurile nu au umbră, și unde se va putea întâlni cu Horton. Astfel s-a petrecut moartea ritualică a protagonistului.

6. Keph Sollins ajunge la Cetatea Transformării, populată cu fantasme reificate de Horton. Apar Eliza și Daiana Valente. Se arată și Denis, care construiește sub ochii lui Keph o iluzie a realității.

7. Intră în Peștera Albastră, așa cum eroii de basm alunecă pe gâtul unui monstru și ajung în burta acestuia (de unde vor ieși transformați): „Avu impresia că se află într-un stomac uriaș de sticlă albastră care încerca să-l mistuie”. E o metaforă a înghițirii, prezentă în multe basme. Simte că poate

controla cumva procesul: „Îl izbi deodată sentimentul eliberator că toată această construcție instabilă așteaptă din partea lui ceva, îi cere să-și manifeste prezența” (p. 121).

8. Ca să poată înțelege ce i se întâmplă, Keph o cheamă în ajutor pe Eliza. Vine Horton, care îi vorbește despre visul intim, identitar, al acesteia și despre tot ce poate face maestrul Artei pentru oameni. I. P. Culianu a fost preocupat de interferența programelor mentale producătoare de religii cu cele care creează științele, religia condiționând chiar o anumită formă de manifestare a științei și a subiectului cunoscător. Iată ce spune el prin vocea narativă a lui Horton: „Toate acestea sună aproape a teologie. Poate că și teologia va fi fost un mijloc de a descrie raportul omului cu Arta (ca știință a transformării omului și a lumii, n. n.)” (p. 124, s. n.).

9. Denis îi vorbește despre inteligibilul unic, similar Dumnezeuului tradițional: „Poate că, de fapt, omenirea a fost deja de multe ori salvată prin accesul la artă al vreunui individ. Dar acesta nu trebuie să fi vegheat prea mult la cârma lumii. Până la urmă, *puterea inteligibilului unic trebuie să-l fi integrat ca pe o picătură într-un ocean*” (p.124, s. n.). Voi deschide acum o nouă paranteză. Metafora înghițirii și metafora picăturii de apă integrată în mare sunt descifrate de Moshe Idel în volumul *Cabala. Noi perspective*. Despre înghițire, spune el, este vorba în mentalitatea mistică, precum și în cea arhaică: „În repertoriul imaginilor mistice există o fascinație evidentă față de faptul de a fi înghițit la capătul unui lung proces de apropiere de Divinitate. În Weltanschauung mitică, frecventă în mentalitatea arhaică, inițiatul este prins într-o experiență teribilă de întâlnire cu ‘monstrul’ care, ‘înghițindu-l’ pe inițiat, îi permite acestuia să ajungă la un nivel comportamental mai matur și totodată, la un nou statut social” (p.105). Acesta este cazul lui Keph Sollins. Despre absorbirea maestrului în intelectul unic vorbește metafora picătura de apă și oceanul, similară cu cea din tradiția cabalistică: „o altă metaforă clasică a lui *unio mystica* (s. a.) în textele cabalistice – *dispariția picăturii de apă în mare*” (s. n., idem).

10. După întâlnirea cu Horton, Keph se trezește în altă încăpăre a Peșterii Albăstre, într-o lume de acum familiară. Semnul că a ajuns în altă fază a inițierii este schimbarea luminii albastre în violet adânc; ca în coborârea hipnotică pe culorile curcubeului: R O G V A I V, violet fiind ultima treaptă, cea a unei stări mentale de maximă receptivitate la sacru, altfel spus la energiile superioare ale universului.

11. Keph se cufundă într-o „meditație adâncă” și „învață să-și stăpânească noua condiție” (p. 131). Lumina din peșteră se adaptează evoluției sale: dacă el nu mai doarme, în peșteră nu se mai face noapte niciodată.

Aici se întrerupe relatarea directă despre inițierea lui Keph Sollins. Autorul ne sugerează doar ce ar putea urma: „[...] parveni acum la o nouă demnitate. Era parte dintr-o mare putere și, ca atare, era predispus să participe la Artă. Tot așa cum Horton, pe un drum presărat de greșeli, de concesi oarbe față de ideologia timpului său, de opțiuni echivoce, reușise până la urmă să devină un maestru al Artei, Keph avea și el perspective asemănătoare, întrucât structura sa genetică era identică cu cea a lui Horton” (p.132).

Timpul curge diferit în *Hesperus*, în Hiperboreea, în Peștera Albastră, în funcție de structura locuitorilor și a evenimentelor. Iar povestea se încheie cu începutul unei alte evoluții a omenirii în spațiul cu trei dimensiuni, consemnată într-o nouă Carte a Cărților: „Lester s-a împreunat cu nevasta sa Linda. Ea a rămas însărcinată și a născut pe Daleth. Și a zis: ‘Am căpătat un om cu ajutorul maestrului Artei!’ A mai născut și pe fratele său Gamel. Gamel era cioban, iar Daleth era plugar. [...]” (p.148).

La sfârșitul lecturii, mă întreb: ce s-a întâmplat cu „unicul maestru al Artei”, Damian, după ce a

dispărut de pe colina din a patra dimensiune? Presupun că l-a absorbit oceanul intelectului unic, ca pe o picătură de apă, într-o *unio mystica*. Iar asta mă face să emit ipoteza: Keph Sollins a reușit să-și înceapă drumul de maestru fiindcă lumea oamenilor are mereu nevoie să fie salvată. Mă mai încercă o întrebare: Nu cumva drumul narativ de inițiere în Artă al lui Keph este inspirat din drumul de formare al maestrului Ioan Petru Culianu, oprit de o avalanșă criminală? (C.-M. M.)

2. HESPERUS. DUPĂ 20 DE ANI

După dispariția „magicianului” Culianu, lumea *Hesperus* și lumea *Artei Transformării* își prelungesc ființarea în actualitate, prin variante. E ca și cum narațiunea din romanul „Hesperus” ar continua după 20 de ani, precum isprăvile muschetarilor. Am ales pentru exemplificare două lucrări care descriu și interpretează date de cercetare empirică.

I. Pe o axă orizontală, între centrul ei și polul raționalismului extrem, hesperian, aș situa lucrarea filosofului analitic Thomas Metzinger *Tunelul Eului. Știința mitului și mitul sinelui* (apărută în original în 2009, iar în traducere românească în 2015, la Humanitas). Acesta interpretează date ale neuroștiinței. Creierul are caracteristici de *hardware*, este un rezultat al evoluției în sens darwinist, adică al unui „proces orb de variabilitate ereditară și de selecție” (p. 75). Epoca științei creierului e numită de Metzinger „era post-metafizică”. Metafora *tunelul eului* semnifică o reprezentare selectivă a mediului de viață, dependentă de modalitățile funcționale ale creierului. Această formă specifică de conștiință a lumii se datorează unor legături interneuronale complexe.

I. P. Culianu se întreba ce este mintea și unde este localizată ea. Răspunsul deductibil din cartea lui Metzinger este că mintea reprezintă un produs exclusiv al creierului, *modelul conștient al organismului ca întreg* (un construct cerebral) fiind activat de creier doar atunci când e nevoie de el (când omul nu doarme profund). Stimularea diverselor zone din creier cu electrozi, montarea unor experimente ingenioase de laborator pot genera / controla experiențe extracorporale, vise lucide, pot produce depresii temporare ori percepții ale unor membre-fantomă etc. Creierul conștient e doar o *mașină biologică*. Prin urmare, deduce filosoful, poți avea experiențe perceptive – cum ar fi cea a culorii – și cu un creier lipsit de corp, ținut într-o soluție de întreținere. Astfel de experimente *dezvrăjesc* lumea, mai constată autorul cărții *Tunelul eului*. Putem vorbi așadar despre potențialul universului de a genera subiectivitate, *fără existența vreunui mister în acest fenomen*. În era post-metafizică, dezvoltarea unei „neuroștiințe cognitive riguroase” va permite educarea / formarea prin tehnologii ale realității virtuale, neurotehnologii inovatoare, dar și substanțe psihoactive ori tehnici psihologice tradiționale, cum ar fi meditația. Avem de-a face – observ eu – de o trecere a tradiției sub controlul rațiunii. Metzinger afirmă că fenomenele religioase vor ajunge să fie privite cu condescendență în secolul XXI. Or, neuroștiința îi poate ajuta pe călugări să fie „călugări mai buni” și pe mistici să fie „mistici mai buni”. Toate aceste dezvoltări ale științei creierului, precum și acțiunile asupra creierului uman, sau cele de construire a creierelor artificiale presupun alcătuirea și aplicarea unor principii etice adecvate; ele trebuie să protejeze atât oamenii –

supuși îmbunătățirilor creierului – cât și mașinile inteligente.

Metzinger vorbește și despre o necesară „reconciliere” a *onestității intelectuale* și a *spiritualității*. În această formulare, cele două atitudini îmi apar ca fiind opuse. Iar *reconcilierea* o văd proiectată – mai degrabă – sub egida raționalismului.

II. Mai aproape de polul umanismului mistic renescentist aș situa, ca reprezentativă, cartea lui Joe Dispenza, *Supranatural. Cum pot oamenii obișnuiți să facă lucruri neobișnuite* (Editura Act și Politon, 2019; originalul englez, în 2017). Autorul, cu formare inițială de chiropractician, a făcut studii postuniversitare de neurologie, neuroștiință, chimie și funcție a creierului, biologie celulară, memorare, îmbătrânire și longevitate. Ca cercetător, este preocupat de intersecția domeniilor neuro-științei, epigeneticii și fizicii cuantice. Antrenor de anvergură internațională, lucrând cu grupuri, el ajută oamenii să se vindece de suferințe existențiale, de boli cronice, chiar de boli în faze terminale. Drept preambul la comentariul cărții sale, prezintă o definiție a minții elaborată de un grup de cercetători din diferite domenii (fizică, filosofie, informatică, biologie, psihologie, sociologie, lingvistică, antropologie) și câțiva practicieni (clincieni), grup alcătuit de medicul și psihoterapeutul de orientare *mindfulness* Daniel J. Siegel. În concepția lor, *mintea* poate fi considerată o *funcție emergentă a unui sistem complex de energie și informație, un flux de energie și informație care circulă prin corpul nostru, între noi și alți oameni, precum și între noi și mediul larg, non-uman, așadar un subsistem complex al unui sistem complex, încorporat, cu capacitate de autoorganizare și existând ca proces*. (Daniel J Siegel, *Mintea. O călătorie spre centrul ființei umane*, traducere Iustina Cojocaru, *Pagina de Psihologie*, 2018). (Notă: În- corporat înseamnă că avem centri nervoși în întreg organismul, nu doar la nivelul creierului, corespunzător *chakras*-urilor din medicina tradițională chineză).

Trec acum la cartea lui Joe Dispenza. Pentru acest autor, funcționarea / antrenarea centrului inimii reprezintă condiția esențială a integrării noastre conștiente în univers, a proiectării unei existențe benefice. Să ne amintim că hesperienilor le fusese extirpat acest centru prin chirurgie bioelectrică. La polul opus, filosofii magicieni ai Renașterii cunoșteau importanța implicării inimii în Arta Memorării și în Arta Combinării. Dispenza consideră inima „puntea noastră către nivelurile superioare de

Acest câmp emite energie și frecvențe purtătoare de informație. Realizând o *coerență*, un echilibru al inimii, prin respirație calmă și atenție îndreptată spre zona ei, punem inima în legătură cu creierul. Inducem astfel coerența, echilibrul acestuia și o creștere a energiei lui. Dacă simțim în același timp o emoție pozitivă, *din toată inima*, vom crește imunitatea și capacitatea creierului de a vindeca afecțiuni. Vibrațiile emoțiilor superioare (recunoștință, încredere, bucurie, exaltare etc.), menținute în timpul meditației pe inimă, pot influența apariția undelor cerebrale specifice stărilor modificate de conștiință. Undele cerebrale *teta* și *delta* favorizează și funcționarea minții subconștiente, activând sistemul nervos vegetativ, reglatorul funcțiilor tuturor organelor. Oamenii antrenați în grupuri învață să se conecteze la câmpul unificat, în a 5-a dimensiune, deschizându-și atenția pentru spațiile goale din interiorul și din jurul părților corpului, precum și din interiorul și din jurul corpului ca întreg. Le crește astfel energia. Antrenorul Dispenza colaborează cu HeartMath Institute (Institutul Matematicii Inimii) pentru alcătuirea de meditații și pentru monitorizarea funcțiilor cerebrale și corporale aflate sub influența inimii. O *meditație puternică* este cea care reunește o *intenție*, clar formulată de creier în cuvinte (cu încărcătură de *energie electrică*) și o *emoție de vibrație înaltă*, simțită din toată inima (cu încărcătură de *energie magnetică*). Omul *intră* prin meditație adecvată (asupra spațiilor goale, cum am văzut mai sus) în câmpul unificat și plantează acolo intenția personală asociată cu emoția, ca pe o *seamnă electromagnetică*. Ea se va realiza în viitor. Dacă e nevoie, meditația se repetă, până la obținerea rezultatului dorit.

Recunoaștem aici o formă de *ARTĂ A TRANSFORMĂRII*. Prin practicarea ei se activează potențialități din cea de a 5-a dimensiune, estimează Dispenza. El a recoltat date de cercetare care arată cum – prin reunirea forțelor creierului și ale inimii – se pot modifica și datele epigenetice, adică răspunsul membranei celulare la stimulii din mediu și – implicit – funcționarea ADN-ului, a genelor.

Meditațiile intense și susținute pot influența de asemeni funcționarea *glandei pineale*, care poate produce stări modificate de conștiință, cum sunt *experiențele spirituale*. Prin pătrunderea în câmpul unificat, cel care meditează poate să vizualizeze forme fractalice, ca preambul al unei stări mistice. Autorul lucrării *Supranatural* postulează și el existența unui fel de INTELECT UNIVERSAL (cum o face Culianu în romanul *Hesperus*) : „În baza experienței și a cu-noștințelor mele consider că există o inteligență care se autoorganizează și care este reprezentată de o energie ce guvernează ordinea tuturor universurilor și galaxiilor [...]. Acea inteligență, acea energie, este reprezentată de câmpul cuantic sau câmpul unificat” (p. 148), (s. n.).

O etică de alt tip decât cea prezentată de Metzinger în *Tunelul eului*, una democratică, a inimii, fără constrângeri eminamente raționaliste, construiește Dispenza în relație cu HeartMath Institute. Este vorba de meditații globale, organizate prin Proiectul Coerență. Prima a

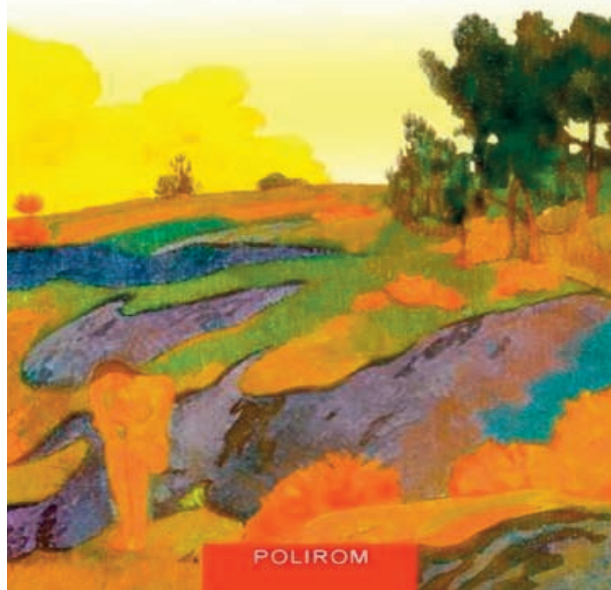
avut loc în 2015, când „peste 6000 de persoane din întreaga lume s-au adunat pentru a crea împreună o lume mai iubitoare și mai pașnică”. Ele au funcționat împreună, cu aceeași intenție și emoție de vibrație înaltă, ca o singură minte mare, în coerență cu o singură inimă mare. (C-M. M.)

conștientizare și energie precum și locul în care începe divinitatea noastră” (p. 292). Centrul inimii se află la intersecția dintre cei trei centri energetici asociați cu *sinele* nostru *superior* și cei trei centri inferiori, asociați cu *trupul pământesc*. Se petrece în el o uniune a polarităților. Inima funcționează și ca o punte de legătură a noastră cu *câmpul unificat* / *câmpul cuantic*, un loc al tuturor potențialităților.

IOAN PETRU CULIANU

Toz grec

3. URMELE (APROAPE) INEXTRICABILE ALE PUBLICISTICII.

Ca și maestrul său, Culianu nu a fost un savant de cabinet, total confiscat de știința în sine. Așa cum Eliade credea că arhaicul îi oferă omului modern șansa de a-și recupera integralitatea ființei, identificarea și studiul mijloacele necanonice ale cunoașterii erau pentru Culianu mijloace de a-i restitui acesteia plenitudinea pierdută sau ignorată. Introduse în scrierile de ficțiune prin mijloace specifice artei, asemenea străpungeri epistemice nu sunt străine nici de publicistica lui general-culturală, unde se bucură de avantajul ajungerii mai directe la cititori, al căror număr, prin chiar atura ei, îl multiplică în chip major (și aici întâlnim modelul maestrului Eliade). Articolele de acest fel cuprind în larga lor anvelopă și „divulgări” – în înțeles strict etimologic – ale unor presimțiri, intuiții și idei ce-l preocupau insistent pe savant, și încă într-un mod frapant original. Sunt, de pildă, aspecte legate de „civilizația computerelor”, pe atunci abia vestită de autorii faimoasei cărți *Sfidarea mondială*, „așa-numitele lumi alternative” sau „paralele”, făcute posibile prin numita civilizație, pe care însă Culianu le depistează în forme de cultură mult anterioare: „în istoria lumii, foarte multe religii, tehnici, folclorul au căutat programe de acces la computer, adevărul, secretele minții”. Sau considerațiile despre „dimensiunea «cuantică» a istoriei”, care face ca ficțiunea să devină realitate istorică. Sau, în fine, plecând de la Moshe Idel, aserțiunea că „în Kabbalah asistăm pentru prima dată la ideea că întregul univers este rezultatul unor permutări efectuate asupra unor elemente în număr finit”. O lectură mai riguroasă ar putea decela în publicistica generală a lui Culianu prefigurări ale unor evoluții în care, la vremea apariției lor, credeau foarte puțini, iar uneori numai el, și care ulterior au devenit adevăruri din ce în ce mai larg acceptate.

Publicistica civică – *lato sensu*, înglobând-o și pe cea politică – a avut un ecou și mai amplu. Mai de amplexare și totodată de o reactivitate considerabil mai vie, când nu de-a dreptul agresivă ca intensitate și gregară ca stil. Era firesc să se întâmple așa. Savantul vulgarizator se adresa unei aule largite, ale cărei reacții încordează *nervul* nevoii de cunoaștere și pe al comprehensiunii, în vreme ce publicistul civic vorbea unor *cives* de multiple profesii și ranguri – ce-i drept, mai ales din câmpul literar – și ale căror replici porneau îndeosebi din înfierbântarea *nervilor* (reiau distincția făcută odinioară de Lovinescu). Replicile veneau, nu o singură dată, și din gonflarea mușchilor, cum ne-o arată limpede și incontestabil cele două masive volume ale biblio-

grafiei operei lui Culianu datorate Elenei Bondor. Vârful de sarcină al publicistului civic, respectiv al erupției reactive, l-a constituit apariția în „Agora” din 1991, la opt ani după redactare, a fulminantului articol „Cultură română?”, pus, la publicare, sub un supratitlu îndeajuns de explicativ: „Bilanțul unei ere-lumină”. Reacția stârnită atunci și prelungită surd până azi a fost o ediție mult adăugită – și agornată – a celei iscate de epocalul articol din 1867 al lui Maiorescu „În contra direcției de astăzi în cultura română”, cu care diatriba lui Culianu se întâlnea prin radicalitatea negației. Dar pe când mentorul junimist revenea, peste nici un lustru, cu momentul afirmativ / constructiv (articolul „Direcția nouă...”), Culianu n-a (mai) avut această șansă. Rămâne totuși de visat ce impact ar fi avut asupra devenirii culturii noastre, inclusiv a celei etice, atenția pasionată și spiritul critic vehement neconcesiv cu care savantul și scriitorul urmărea maladiile acesteia, propunând și remediul. „Scoptophilia” lui, nemărginită la simplul „voaiorism”, era așadar și terapie. O terapie de șoc.

În logica celor două comentarii de mai sus datorate lui Carmen-Maria Mecu, mă întreb: ce urmări în posteritate a avut terapia de șoc propusă de Culianu, care uneori însemna pur și simplu manevră de resuscitare? Neștiind să răspund, invoc cooperarea cititorului, pe care-l invit să meditam împreună

IOAN PETRU CULIANU

Arborele Gnozei

asupra diagnosticelor puse în urmă cu peste trei decenii de fulminantele articole civice strânse de editura Nemira în volumul atât de pertinent intitulat *Păcatul împotriva spiritului*. Asupra identificării maladiilor și totodată asupra posibilităților lor consecințe. Spațiul constrângându-mă la limitare, recur la câteva mostre. Primele două trimit la titularul „păcat” doar pe o cale inversă, aceea a iluziei; sau a unei speranțe, însă în accepțiunea lui Hesiod, pentru care aceasta avea – cum ne explică însuși Culianu – „un status de iluzie înșelătoare”. Iată-le:

„România de mâine va fi cârmuită de inteligența celor persecutați astăzi, a celor care vor rezista la umilințele, la presiunile, la foamea și la frigul la care sunt supuși [...] Atunci conducerea țării va fi cu adevărat încredințată celor mai buni dintre voi, persecutații tiraniei celei mai hâde pe care românii au cunoscut-o în 750 de ani de existență a națiunii lor” (din scrisoarea deschisă către Andrei Pleșu care urma a fi rostită la BBC pe 7 decembrie 1989).

„Veți mai avea [voi, elitele] încă o bătălie de câștigat – împotriva politicianilor de profesie”, „Luați-le din mână monopolul economiei, fiindcă sunteți mai buni ca ei și-i puteți distruge cu propriile lor arme” (s. a.) (23 iunie 1990).

Excerptele care urmează țin perfect de disto-

pie, drept care nu le voi mai trece data de apariție în periodic.

„Țara e cotropită de Rău și va fi mistuită de el dacă nu se trezește din Minciună.”

„E ceva definitiv putred în România, cu sau fără comunism, fie el sovietic ori neaș.”

„Până când populația României nu-și va exprima singură dorința de a trăi mai bine, nu poți s-o împingi cu sila în brațele bunăstării și libertății.”

„Somnul românesc este mai adânc și mai grav decât al popoarelor dimprejur.”

„Ce le lipsește românilor se numește loialitate și solidaritate cu ai tăi, neam, breaslă, familie. Se numește demnitate.”

„Cineva ar trebui să-i iubească într-atâta pe români, încât să le facă un portret nimicitor. Numai cu această ocazie s-ar putea alege ceva de ei.”

„Cine ar avea curajul să semene optimism printre români? Să-i îndemne să stea acasă și să muncească pentru ei înșiși?”

„Cultura e o chestiune de școală, de tradiție, de uimire și efort neclintit. România nu are școală, nu mai are tradiție, nu cunoaște uimire, se ferește de efort. Stagnează. [...] Cultura e școală, sudoare, efort, rigoare a limbajului și a ideii. Ea trebuie făcută la locul respectiv, cu nuiaua, cu toiagul, cu zăhărelul.”

Dincolo de răspunsul la întrebarea de mai sus, care rămâne a fi dat de lectorul citatelor și, prin extensie, al întregii publicistici civice lăsate de autor, trebuie neapărat observat că radicalismul unor judecăți cum sunt cele extrase de mine se datorează uimitoarei altitudini - intelectuală și morală - la care se ridicase Ioan Petru Culianu. De la acea înălțime cu aer tare, accesibil celor puțini aleși, este rostită atât condamnarea, cât și exortația. Tocmai de aceea criteriile sale nu cunosc jumătățile de măsură și refuză fără comentariu tranzacția sau tergiversarea. În fine, din același înalt pisc al privirii și judecății derivă patetismul de mesaj profetic al acestor articole, care îl așază pe autorul lor în cea mai pură comunitate de spirite vaticinare ale românilor. (N.M.)

¹ V. și Carmen-Maria Mecu, „O complexitate: Ioan Petru Culianu. Istoria unei scheme mentale”, în vol. *Mintea care povestește. Scheme de cititor, scheme de autor*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016, p. 119-186

² Magia, ca formă de cunoaștere și transformare a omului și a lumii, așa cum apare ea în *Eros și magie în Renaștere*, precum și în lucrările ulterioare ori în proiectele de lucrări ale savantului Ioan Petru Culianu.

IOAN PETRU CULIANU

Experiențe ale extazului

